

Latvijas Valsts
agrārās ekonomikas
institūts

Atskaite

Lauku attīstības programma 2007.-2013. gadam

**VPM un LAP platību maksājumu rādītāji, atbalsta
tendences un nozīme lauksaimniecības zemju
izmantošanā un saimniecību izaugsmē**

Sagatavoja :
Lauku attīstības novērtēšanas nodaļa

2013. gada marts

PROJEKTU LĪDZFINANSĒ EIROPAS SAVIENĪBA

Saturs

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	3
KOPSAVILKUMS.....	4
DARBA MĒRĶIS UN UZDEVUMI	5
IZMANTOTIE DATI UN PIELIETOTĀS METODES	5
DATU NOVĒRTĒJUMS UN ANALĪZE	8
Dati par lauksaimniecībā izmantojamās zemes platībām	8
Platību maksājumu nozīme	14
Platību maksājumi no 2004. līdz 2011. gadam	16
Platību maksājumu telpiskā analīze	25
Aptauja par platību maksājumiem un to nozīmi	36
DISKUSIJA PAR PLATĪBU MAKSĀJUMIEM.....	54
SECINĀJUMI	61
IZMANTOTĀ LITERATŪRA.....	63
1. PIELIKUMS. APTAUJAS JAUTĀJUMI	64
2. PIELIKUMS. LIZ KOPĒJO UN VPM DEKLARĒTO PLATĪBU RAKSTUROJOŠO DATU SALĪDZINĀŠANA	68
3. PIELIKUMS. VPM UN LAP PLATĪBU MAKSĀJUMU STATISTIKA	71
4. PIELIKUMS. VPM APMAKSĀTO PLATĪBU ĪPATSVARŠ PAGASTOS NO 2004. – 2011. GADAM	75
5. PIELIKUMS. PAGASTI AR LIELĀKO NEKOPTĀS LIZ ĪPATSVARU	80
6. PIELIKUMS. LAP PLATĪBU MAKSĀJUMOS IZMAKSĀTAIS FINANSĒJUMS	82
7. PIELIKUMS. DAŽĀDOS GADOS PLATĪBU MAKSĀJUMOS KOPĀ IZMAKSĀTAIS FINANSĒJUMS ATTIECĪBĀ PRET VPM APMAKSĀTO PLATĪBU	85

Lietotie saīsinājumi

BLA – Bioloģiskās lauksaimniecības attīstība

BDUZ – Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos

BI – Buferjoslu ierīkošana

CSP – Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde

GDV – lauksaimniecības gada darba vienība (1840 stundas gadā, bet nepārsniedzot 1 vienību uz cilvēku)

IAKS – Integrētā administrēšanas un kontroles sistēma

LAD – Lauku atbalsta dienests

LANN – Lauku attīstības novērtēšanas nodaļa

LAP 2007-2013 – Lauku attīstības programma 2007.-2013.gadam

LIZ – lauksaimniecībā izmantojamā zeme

LLKC – Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs

LVAEI – Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts

MK – Ministru Kabinets

MLA – Mazāk labvēlīgie apvidi

NPV – neto pievienotās vērtība

PM – platību maksājumi

PPG – pastāvīgās pļavas un ganības

PVTM – Papildus valsts tiešie maksājumi

RLZP – Rugāju lauks ziemošanas periodā

VPM – vienotais platību maksājums

VZD – Valsts zemes dienests

ZVA – zemes vizuālais apsekojums

ZM – Zemkopības ministrija

Kopsavilkums

Lauksaimniecības zeme ir viens no nozīmīgākajiem resursiem valsts tautsaimniecībā. Platību maksājumi (PM), zemes pieejamība lauksaimnieciskās produkcijas ražošanai, zemes kvalitatīvais stāvoklis un nekustamā īpašuma nodokļa piemērošana mūsdienās kļūst arvien aktuālāki jautājumi. Līdz ar to aktuālākas kļūst diskusijas par lauksaimniecības zemju platībām un to efektīvu izmantošanu. Lai izvērtētu platību maksājumos iekļauto teritoriju kopējās platības, to reģionālo sadalījumu un nozīmi zemes izmantošanā, pētījuma ietvaros veikta datu apkopošana un to analīze.

Pētījuma mērķis ir veikt vienotā platību maksājuma (VPM) un Lauku attīstības programmas 2007.-2013.gadam (LAP 2007-2013) platības maksājumu izvērtējumu, to nozīmi saimniecību izaugsmē un lauksaimniecības zemes izmantošanā. Izpētes ietvaros analizēti VPM un II pilāra platību maksājumi. Datu apkopošanai izmantoti LAD dati par lauksaimniecībā izmantoto zemi (LIZ) un izmaksāto finansējumu no integrētās administrēšanas un kontroles sistēmas laika periodam no 2004. – 2011. gadam. Dati analizēti gan visas Latvijas, gan lauku teritoriju administratīvo vienību griezumā, izmantojot ģeogrāfisko informāciju sistēmas. Papildus datu analīzei, tika veikta lauksaimnieku aptauja un intervēti Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra (LLKC) speciālisti, lauksaimnieku organizāciju un institūciju pārstāvji, lai noskaidrotu viedokli par platību maksājumiem, to nozīmi un iespējām lauksaimniecībā.

Pētījumā analizētas arī platību atšķirības starp dažādiem datu turētājiem (VZD, LAD, CSP), jo tās ir būtiskas gan platību maksājumu novērtēšanā, gan KLP ieviešanā. Lielākās platību atšķirības saistās ar lauksaimniecībā izmantotās un neizmantotās zemes platību uzskaiti. Novados ar lielākām neizmantotās lauksaimniecības zemes platībām VZD un LAD dati uzrāda ievērojamas platību starpības.

Kopumā Latvijā laika posmā no 2004. līdz 2011. gadam VPM apmaksātā platība pieaugusi attiecīgi no 1,28 milj. ha līdz 1,55 milj. ha. VPM izmaksātais finansējums līdz ar likmes pieaugumu pieaudzis no 17,44 milj. LVL 2004. gadā līdz 78,45 milj. LVL 2011. gadā. VPM atbalsta saņēmēju skaits kopš 2004. gada ir samazinājies no 66,7 tūkst. līdz 62,2 tūkst. atbalsta saņēmēju 2011. gadā. Līdz 2008. gadam LAP platību maksājumos izmaksātais finansējums pārsniedza VPM finansējumu, bet kopš 2009. gada VPM finansējums ir lielākais platību maksājumos. No VPM atbalsta saņēmējiem 69% papildus saņem LAP platību maksājumus.

Vērtējot LIZ izmantošanu ietekmējošos faktoros saistībā ar platību maksājumiem, konstatētas savstarpējas kopsakarības gan ar saimniecību specializāciju, gan LIZ kvalitatīvo vērtējumu ballēs, gan LIZ struktūru.

Veiktajā aptaujā platību maksājumi tika minēti kā būtisks saimniecību atbalstam gan mazajās, gan lielajās saimniecībās. Kā nozīmīga problēma saistībā ar zemes apsaimniekošanu tika minēts lielais nomas zemju īpatsvars un nestabilitāte šo zemju ilgtermiņa apsaimniekošanā. Platību maksājuma palielināšana, LIZ atjaunošanas atbalsts, tirgus veicināšana un valsts intervence tika minēti kā nozīmīgākie pasākumi, lai veicinātu zemes izmantošanu lauksaimniecībā. Lielākā daļa respondentu (80%) uzskata, ka patlaban neapsaimniekotā un pamestā zeme ir jāatgriež lauksaimnieciskajā ražošanā.

Pētījumu pamatā veicis LVAEI LANN vides eksperts P.Lakovskis sadarbībā ar nodaļas darbiniekiem.

Darba mērķis un uzdevumi

Darba mērķis ir izvērtēt vienoto platības maksājumu un LAP 2007-2013 platību maksājumus un to nozīmi lauksaimniecības nozarē. Darba izpildei tika izvirzīti šādi darba uzdevumi:

- Apkopot datus un sagatavot esošās situācijas vērtējumu par vienoto platības maksājumu un II pīlāra platību maksājumu rādītājiem;
- Izvērtēt līdzšinējos platību maksājumos atbalstītās platības, atbalsta saņēmēju skaitu un izmaksāto finansējumu;
- Analizēt platību maksājumu nozīmi reģionālā griezumā, to telpiskās likumsakarības;
- Izvērtēt platību maksājumu nozīmi lauksaimniecības zemes apsaimniekošanā un izmantošanas veicināšanā, kā arī lauksaimniecības nozarē Latvijā kopumā un reģionālā griezumā.

Izmantotie dati un pielietotās metodes

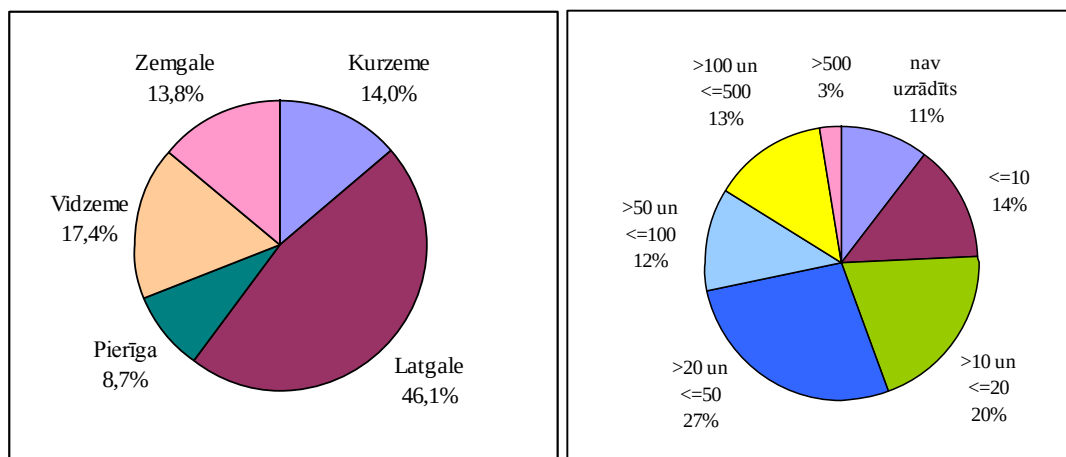
Platību maksājumu datu apkopošanai izmantoti LAD dati no Integrētās administrēšanas un kontroles sistēmas (IAKS) par laika periodu no 2004. līdz 2011. gadam. Dati par platību maksājumiem atlasīti un saņemti 2011. gada augustā. Atsevišķās pozīcijās dati apkopoti līdz 2010. gadam, jo datu apkopošanas laikā 2011. gada informācija vēl nebija pieejama. Kopumā analizēta informācija par šādiem platību maksājumiem – Vienoto platības maksājumu (VPM), Maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem teritorijās, kas nav kalnu teritorijas (MLA), Natura 2000 maksājumi un Agrovides maksājumi, kuri ietver apakšpasākumus Bioloģiskās lauksaimniecības attīstība (BLA), Rugāju lauks ziemas periodā (RLZP), Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos (BDUZ), Integrētās dārzkopības ieviešana un veicināšana (IDIV). Atsevišķiem platību maksājumiem ar nemainīgu likmi apmaksātā platība iegūta aprēķina rezultātā, balstoties uz kopējo summu un likmi. Apkopotie platību maksājumu dati parāda informāciju par pieteiktajām un apmaksātajām platībām, atbalsta saņēmēju skaitu un izmaksāto finansējumu pēc atbalsta saņēmēja norādītās faktiskās dzīvesvietas adreses. Tā kā pēdējos gados arvien vairāk lauksaimnieki apsaimnieko platības ārpus viena pagasta robežām, tad šāds faktors ņemts vērā datu interpretācijā, lai iegūtie rezultāti būtu pieļaujamo kļūdu robežās.

Savukārt, lai novērtētu platību maksājumu atšķirības telpiskā griezumā, Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta (LVAEI) Lauku attīstības novērtēšanas nodaļas (LANN) apkopotie dati iekļauti dažādās kartēs un kartoshēmās. Tāpat analizēti telpiskie dati par apmaksātajām platībām lauku blokos un LAD zemes vizuālā apsekojuma dati, kuri sākotnēji balstīti uz VZD kadastra informāciju. Dati ir analizēti valstī kopumā, MLA teritorijās un ārpus tām, kā arī reģionu (Zemgale, Latgale, Vidzeme, Kurzeme, Pierīga), novadu un pagastu griezumā. Pie statistisko reģionu analīzes nav ņemta vērā Rīga, jo tās rādītāji, salīdzinot ar pārējiem reģioniem, ir nenozīmīgi.

Apkopojumā izmantoti dati par apmaksātajām platībām un to rādītājiem administratīvajās vienībās, taču atsevišķu piemēru analīzei izmantoti LAD lauku bloku telpiskie dati, kuri parāda attiecīgajā lauku blokā deklarētās, t.i. atbalstam pieteiktās platības. Papildus valsts tiešie maksājumi (PVTM) netika analizēti, jo

precīzi dati par tiem pētījuma ietvaros netika apkopoti un nebija pieejami. Tā kā klientu atbalstam pieteiktās platības mēdz atrasties vairākos pagastos, tad klientu skaits un izmaksātais finansējums aprēķināts novadu griezumā un attēlots iedalot vairākās grupās. Šāda pieeja novērš potenciālas statistiskās neprecizitātes, kuras var veidoties, attēlojot datus pagastu griezumā pēc izvēlētās datu ieguves metodes. Taču jāatzīmē, ka, analizējot dažādos rādītājus arī pagastu griezumā (t.sk. arī pēc platības pieteikuma vietas), pētījuma gaitā netika konstatēta statistiski neatbilstoša datu ticamība. Atsevišķos gadījumos kā fona rādītāji par LIZ platībām un LIZ izmantošanas struktūru izmantoti arī dati no Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datu bāzēm par 2003. -2010. gadu, VZD dati par zemes lietošanas veidiem un LVAEI LANN dažādos tematiskajos novērtējumos iegūtie aprēķinu rezultāti un atziņas. Datu apkopošanai, analīzei un attēlu veidošanai izmantotas datorprogrammas *Excel* un *ArcGIS*.

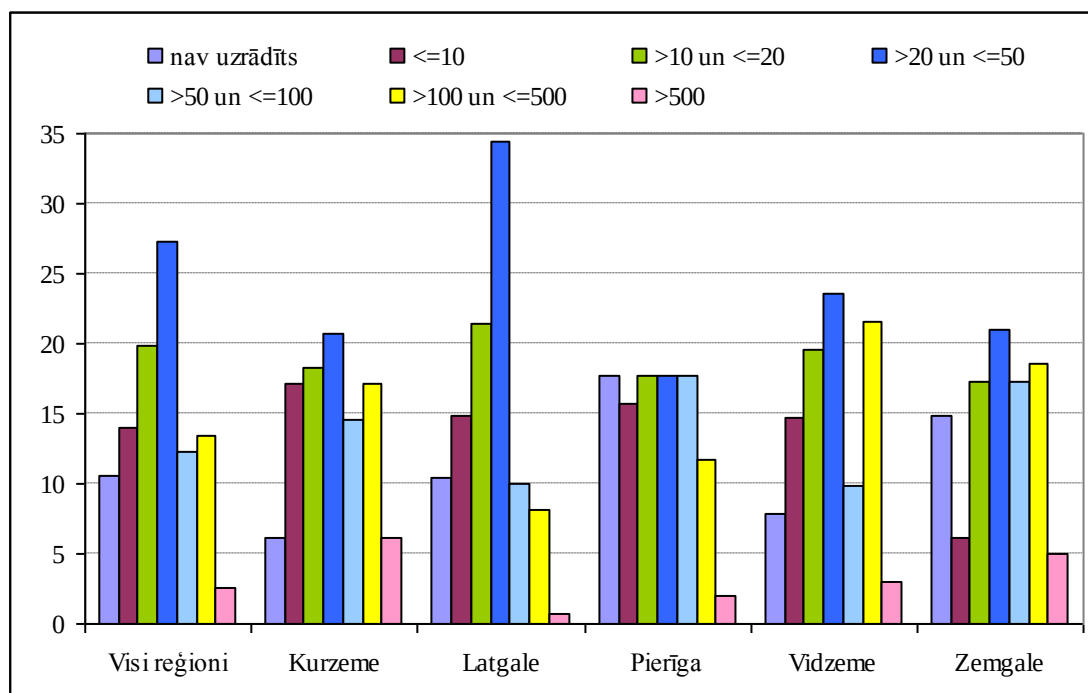
Sadarbībā ar LLKC 2012. gada oktobrī un novembrī pētījuma ietvaros tika veikta lauksaimnieku aptauja. Sākotnēji tika sagatavota jautājumu anketa, kuru LLKC speciālisti izmantoja, intervējot lauksaimniekus (skat. 1. pielikumu). Kopumā tika saņemtas 586 respondentu aptaujas anketas, no saimniecībām 193 pagastos (57 novados). Lielākā daļa atbildējušo respondentu ir no Latgales (46,1%), savukārt pārējo reģionu īpatsvars ir sekojošs: Vidzemes (17,4%), Kurzemes (14%), Zemgales (13,8%), Pierīgas (8,7%) (skat. 1.att.). Šāds saimniecību sadalījums ir līdzīgs kopējam saimniecību skaitam reģionos. Respondenti pārstāvēja dažāda lieluma saimniecības pēc apsaimniekotās platības (skat. 1.att.).

1. attēls. Aptaujas par platībmaksājumiem respondentu sadalījums pa reģioniem un saimniecību LIZ platības(ha) grupām, 2012

Papildus lauksaimnieku aptaujai LVAEI LANN intervēja LLKC novadu lauku attīstības speciālistus, zemnieku organizāciju (Latvijas zemnieku federācija, Zemnieku saeima, Latvijas bioloģiskās lauksaimniecības asociācija) pārstāvjus un LAD kontroles un uzraudzības daļas darbiniekus. Atskaitē iekļautajā interviju kopsavilkumā izmantoti lauksaimnieku aptaujas rezultāti, parādot vispirms kopējo ainu, kā tiek atbildēts jautājums un atzīmēti atbilžu varianti. Pēc tam, ja nepieciešams, seko detalizētāka analīze un atsevišķas piezīmes no lauksaimniekiem. Katra jautājuma atbilžu vērtējums tiek papildināts ar viedokļiem, kas iegūti atsevišķās lauksaimniecības konsultantu, LAD reģionālo lauksaimniecības pārvalžu kontroles un uzraudzības daļas speciālistu un organizāciju pārstāvju intervijās. Atsevišķu jautājumu rezultāti tika apskatīti arī sadalījumā pēc reģioniem vai platības grupām

(skat. 2.att.), lai gūtu priekšstatu, vai kāds viedoklis tiek pārstāvēts izteikti lielo vai mazo saimniecību grupās.

2.attēls. Respondentu saimniecību sadalījums reģionos pēc platības, % no reģiona kopskaita

No analīzei izdalītajām platību grupām visplašāk pārstāvēti 20-50 ha apsaimniekotāji (27%), kas lielākoties ir no Latgales, ko var redzēt respondentu sadalījumā pa reģioniem un platību grupām (skat. 2.att.). Kopumā 50 ha ir vidējais aptaujāto saimniecību lielums (respondenta apsaimniekojamā platība bija zināma 524 gadījumos, kopā 23 543 ha), lielākas platības par 50 ha apsaimnieko 28% respondentu, mazākas – 61%, bet 11% respondentu platības nav zināmas. Lielākas par 500 ha ir 3% atbildējušo saimniecību.

Datu novērtējums un analīze

Dati par lauksaimniecībā izmantojamās zemes platībām

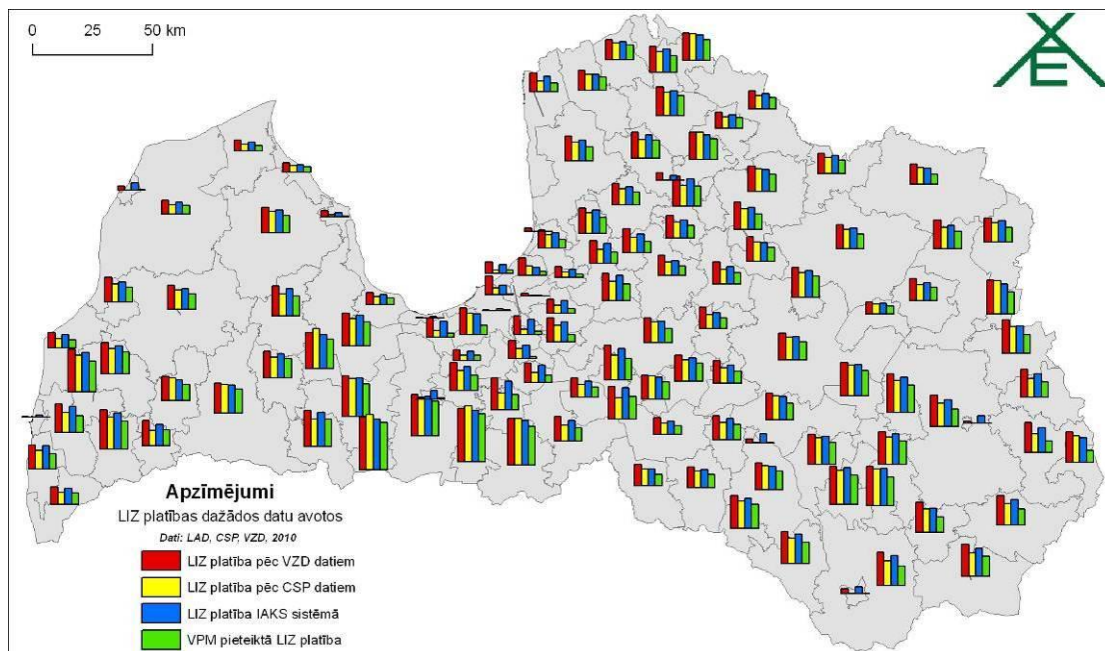
Lauksaimniecības zeme ir viens no nozīmīgākajiem resursiem valsts tautsaimniecībā. Patlaban Latvijā pieejama atšķirīga informācija par lauksaimniecības zemes platībām. Tā kā minētajām datu atšķirībām ir svarīga nozīme arī lauksaimniecības nozares (t.sk. platību maksājumu) attīstībā un plānošanā, pirms platību maksājumu datu apkopojuma un analīzes, sagatavots datu novērtējums.

Latvijā informāciju par LIZ apkopo vairākas institūcijas (VZD, LAD, CSP). Kopējās valsts lauksaimniecības zemes platības saskaņā ar šo institūciju datiem atšķiras pat līdz 25% (Lauksaimniecības., 2012). Taču šādas datu atšķirības ir raksturīgas ne tikai Latvijā uzskaitītajos datos, bet arī dažādos ES statistikas datos. Piemēram, KLP kontekstā kā nozīmīgi datu avoti saistībā ar zemes izmantošanu nacionālā līmenī minami:

- LUCAS (Land Use/Cover Area frame statistical survey) dati;
- LULUCF (Landuse, landuse change and forestry) datu uzskaitē;
- CORINE (*Coordination of Information on the Environment*) Land Cover (Zemes virsmas apauguma) datu bāze.

Visi minētie dati tiek uzskaitīti EK vai nacionālo institūciju uzdevumā ar dažādiem mērķiem, piemēram, novērtēt vides stāvokļa vai klimata pārmaiņu kontekstā, aprēķināt SEG emisijas, iegūt statistiski ticamu informāciju par dalībvalstu zemes lietojuma veidiem u.tml. Jāatzīmē, ka uzrādītās LIZ un meža zemju platības Latvijā starp šiem ES datu avotiem arī ir atšķirīgas. Pie tam visi augstākminētie rezultāti tiek atspoguļoti EK ziņojumos, kuri tiek izmantoti arī politikas (t.sk. KLP) izstrādē. Tātad dažādos EK datu avotos pieejama atšķirīga informācija par LIZ un tās struktūru Latvijā.

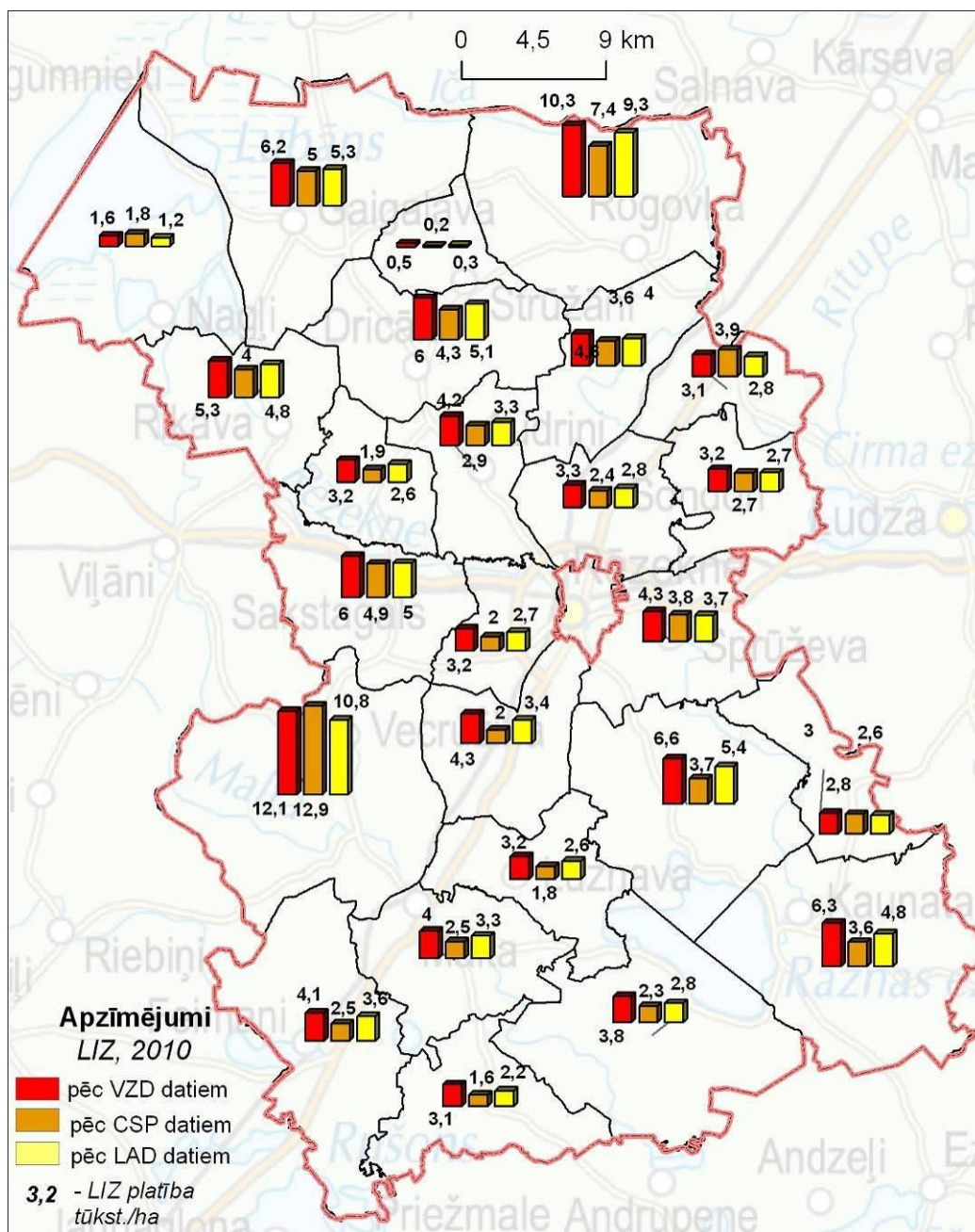
Lai novērtētu datu atšķirību starp Latvijas datu sniedzējiem, LVAEI LANN veica dažādos avotos minēto platību piesaisti administratīvajām vienībām un to telpisko novērtējumu (skat.3.att.). Galvenais iemesls tik ievērojamām LIZ platību atšķirībām starp dažādām institūcijām ir dažādie mērķi un metodiskās pieejas, kuru ietvaros informācija tiek apkopota. Kā redzams 4.attēlā, dažādu institūciju rīcībā esošie dati par LIZ Latvijas novados atšķiras.

3. attēls. LIZ platības novados dažādos informācijas avotos

Avots: LVAEI aprēķins pēc VZD (LR zemes pārskats, 2010); CSP (Lauksaimniecības skaitīšana, 2010); LAD Lauku bloku platība 2010. gadā).

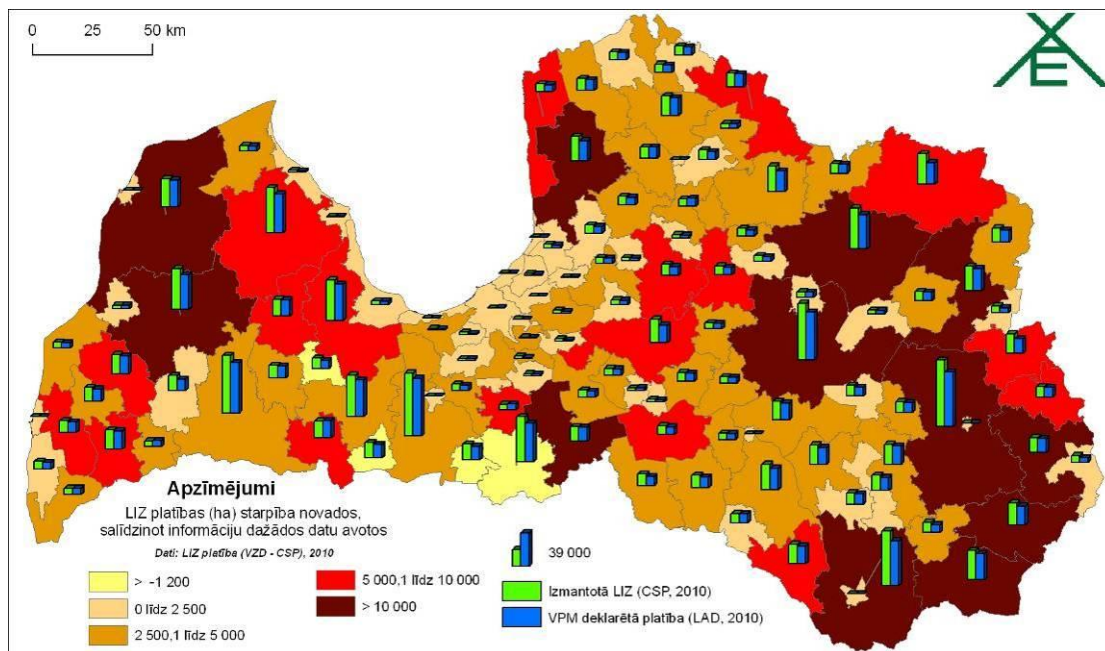
LIZ platībām ir ievērojamas atšķirības arī pagastu griezumā. Tā piemēram, Rēzeknes novadā, kurš ir lielākais Latvijas novads pēc platības, atšķirības starp VZD un CSP datiem atsevišķos pagastos (Kaunatas, Mākoņkalna, Feimaņu, Pušas, Maltas) mainās pat par 39-49% (skat. 4.att.). Šīs LIZ platības veido vairākus tūkstošus hektārus un ir nozīmīgas dažādu pakārtotu datu aprēķināšanai (lopu blīvums, lauksaimniecības piesārņojuma noteču u.c.), kā arī politikas (t.sk. atbalsta maksājumu) plānošanā.

4. attēls. LIZ platības Rēzeknes novada pagastos dažādos informācijas avotos

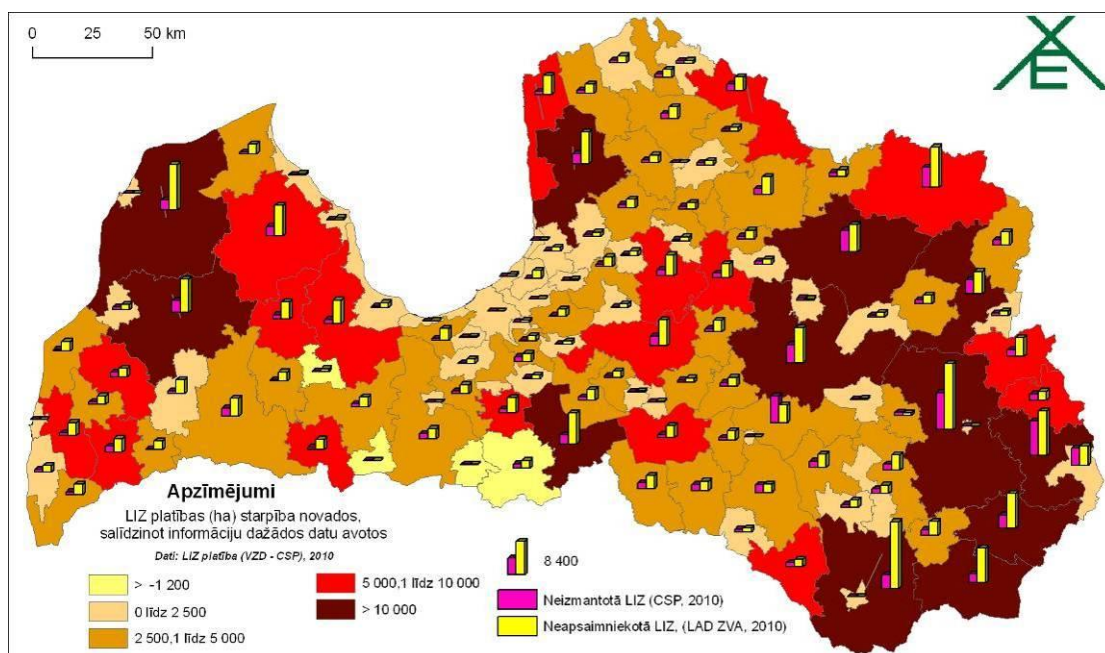
Avots: LVAEI aprēķins pēc VZD (LR zemes pārskats, 2010); CSP (Lauksaimniecības skaitīšana, 2010); LAD Lauku bloku platība 2010. gadā)

Salīdzinot minēto institūciju apkopotos 2010.gada datus novadu griezumā, secināms, ka lielākās atšķirības saistāmas ar lauksaimniecībā izmantotās un neizmantotās zemes platībām, kā arī to uzskaiti (skat. 5. un 6.att.). Pēc LAD zemes vizuālā apsekojuma datiem novados ar lielākām neizmantotās lauksaimniecības zemes platībām VZD un CSP dati uzrāda ievērojamas platību starpības (skat. 6.att.). Savukārt novados ar augstu lauksaimniecības zemes izmantošanas intensitāti pēc LAD datiem (piemēram, Rundāles, Bauskas, Tērvetes) lauksaimniecības zemes platības dažādu institūciju uzskaitē praktiski ir vienādas. Tādējādi, vērtējot lauksaimniecības zemes potenciālu un plānojot atbalsta platību maksājumus, ir būtiski ņemt vērā minētās reģionālās īpatnības.

5. attēls. VZD un CSP uzskaitītās LIZ platības starpība, izmantotās un VPM deklarētās LIZ platības novados pēc CSP un LAD datiem

Avots: LVAEI aprēķins pēc VZD, CSP, LAD datiem

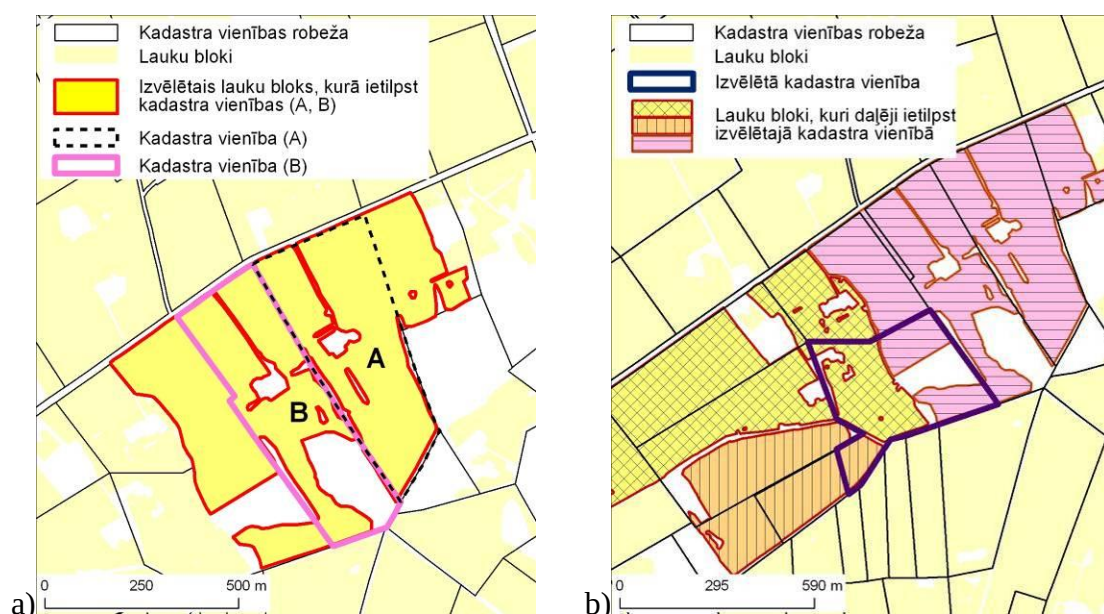
6. attēls. VZD un CSP uzskaitītās LIZ platības starpība, neapsaimniekotās un neizmantotās LIZ platība pēc CSP un LAD datiem

Avots: LVAEI aprēķins pēc VZD, CSP, LAD datiem

Kopš 2010. gada Lauku atbalsta dienests veic LIZ vizuālo apsekojumu, lai iesniegtu vietējām pašvaldībām informāciju par neapstrādātajām lauksaimniecībā izmantojamās zemes vienībām saskaņā ar MK 2010.gada 13.jūlija noteikumiem „Kārtība, kādā apseko un nosaka neapstrādātās lauksaimniecībā izmantojamās zemes platību un sniedz informāciju par to”, kas izdoti saskaņā ar likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.panta septīto un astoto daļu. Šajā zemes vizuālajā apsekojumā (ZVA) tiek apsekotas zemes vienības, kurām ir noteikts kāds no LIZ lietošanas

veidiem un kuru platība ir lielāka par vienu hektāru. Apsekošanas rezultātu apkopojums (vairāku zemes izmantošanas statusu dalījumā) ir ļoti nozīmīgs zemes izmantošanas analīzei, it īpaši telpisko datu slānis. Šiem datiem ir būtiska nozīme lauku atbalsta maksājumu ietekmes novērtēšanā, tāpēc pētījuma ietvaros tie tika apskatīti detalizēti, analizējot tos kopā ar LAD datiem.

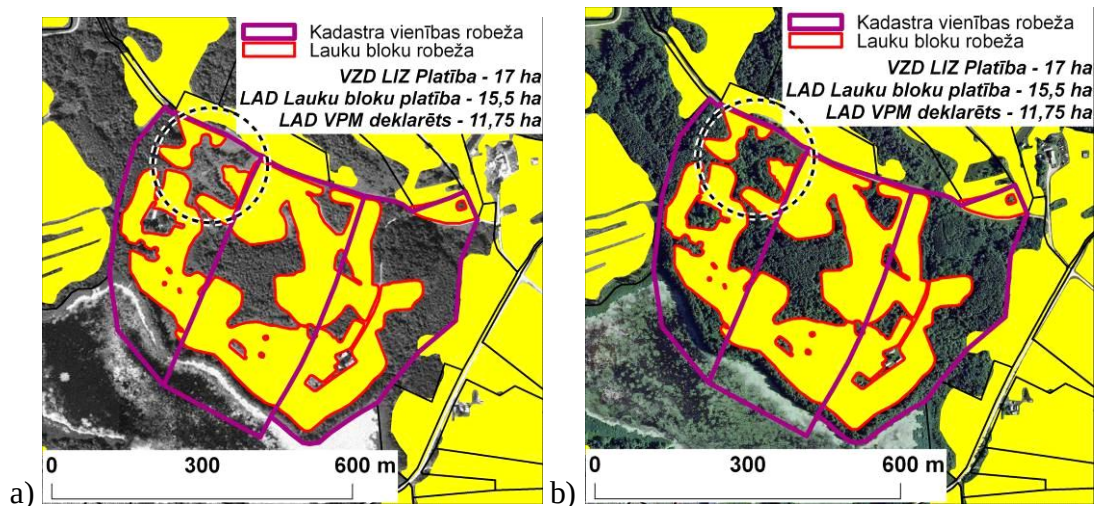
Tā kā ZVA dati pieejami kadastra vienību griezumā, tad tiem ir augsta precizitāte. Būtiska problēma šo datu telpiskajā analīzē ir tā, ka lauku bloki nav tiešā veidā savietojami (pārklājami) ar kadastra vienībām, jo vienā lauku blokā lielākoties ietilpst vairāki kadastri (skat. 7a.att.). Tanī pat laikā arī vienā kadastra vienībā var ietilpt vairāku lauku bloku daļas (skat. 7b.att.). Līdz ar to tieša datu pārklāšana un analīze ir problemātiska.

7. attēls. Lauku bloku un kadastra vienību pārklāšanās kartes piemērs

Taču, tā kā pastāv vairāki robežu elementi, kuri ir kopīgi gan lauku bloku, gan kadastra robežām (piem., ceļi, pagastu robežas), tad iespējams atrast atsevišķas vietas/teritorijas, kurās šo telpisko datu robežas sakrīt un līdz ar to ir veicama objektīva datu salīdzināšana. Lai iegūtu indikatīvu priekšstatu par VPM deklarētās platības īpatsvaru vērtētajās platībās, papildus sarēķinātas arī attiecīgajos lauku blokos VPM deklarētās platības. Iegūtie rezultāti parāda šādas sakarības (skat. 8.att. un 2.pielikumu):

- pat tādos zemes gabalos, kur pēc aerofoto kartes un kadastra vienību robežām visa lauksaimniecībā izmantojamā zeme iekļauta lauku blokā, VZD datus uzrādās lielākas kopējās LIZ platības;
- kadastra vienībās, kurās LIZ aizņem mazāku īpatsvaru starpība starp VZD LIZ un LAD lauku bloku platībām ir lielāka;
- visos analizētajos piemēros VPM deklarēto platību īpatsvars bija mazāks par lauku bloku platībām no 3,7% (Zemgales piemērā) līdz 53,6% (Vidzemes piemērā);
- lai gan aerofoto kartē redzams, ka visa lauksaimniecības zeme ir atbilstošā stāvoklī, lai to izmantotu lauksaimniecībā, tomēr uz VPM tiek deklarētas mazākas platības.

8. attēls. Lauku bloku un ZVA datu analīzes piemērs.

Piezīme: Attēlu pamatnei izmantotas dažādu laiku aerofoto kartes - a) aerofoto karte uzņemta 1999. gadā, b) aerofotokarte uzņemta 2008. gadā. Saskaņā ar 2010. gada IAKS datiem izvēlētajos lauku blokos tika pieteikti VPM 11,75 ha. Tātad 24,2% no kopējās lauku bloku un 30,9% no kopējās VZD uzraudzības LIZ platības netika pieteikta platību maksājumiem. LAD ZVA apsekojuma datus visa LIZ 17 ha platībā uzraudzīta kā apsaimniekota. Ar raustītu līniju apvilktas teritorijas, kuras veido lielākās atšķirības starp VZD un lauku bloku platībām. 2008. gada aerofotokartē redzams, ka apvilktā platība ir aizaugusi vēl lielākās platībās kā 1999. gadā.

Pēc līdzīga principa tika salīdzināti dati dažādos reģionos (skat. 2.pielikumu). Minētās kopsakarības uzrādās visos apskatītajos piemēros. Veicot ZVA un lauku bloku datu salīdzināšanu atsevišķās kadastra vienībās, secināms, ka uzrādās līdzvērtīgas datu atšķirības kā jau minētajā pagastu griezumā (t.i. līdz pat 50%) starp VZD LIZ un kopējām lauku bloku platībām. Tāpat līdzīgi kā datiem pagastu griezumā arī kadastra vienību un ZVA datu salīdzināšanā pagastos ar daudz lielāku LIZ īpatsvaru un intensīvāku to izmantošanu VPM maksājumam tiek deklarēts lielāks platību īpatsvars. To uzskatāmi parāda 2.pielikuma piemēra kartes ar datu salīdzināšanu Zemgalē. Visticamāk, platību atšķirības starp VZD datiem un lauku bloku vienībām veidojas tāpēc, ka VZD datus LIZ platības tiek aktualizētas daudz retāk nekā lauku blokos, kuriem LAD veic aktualizāciju katru gadu. Tādējādi, nereti transformēta un/vai aizaugusi LIZ vai tāda LIZ, kura neatbilst labam lauksaimnieciskam stāvoklim LAD lauku blokos savulaik netika iekļauta, vai patlaban aktualizējot datus tiek izņemta no lauku bloku reģistra. Savukārt VZD datus kadastra vienību eksplikācijas dati netiek regulāri aktualizēti. Esošie nosacījumi patlaban arī neprasa obligātu un/vai periodisku datu aktualizāciju. Tāpat daļējas datu atšķirības veidojas saistībā ar LIZ grāvmalās, ap ēkām, mitrām ieplakām u.tml., kuras LAD neiekļauj lauku blokos, bet pieskaita šādas teritorijas ārpus bloka elementiem. Līdz ar to arī šādas platības, kuras potenciāli VZD pieskaita LIZ, LAD neiekļauj lauku blokos un lauksaimnieki attiecīgi nepiesaka atbalstu.

Kopumā aprakstītās atšķirības starp dažādiem datiem ir skaidrojamas ar dažādām metodiskajām pieejām un mērķiem, taču būtiski šīs atšķirības ņemt vērā LIZ platību interpretācijā un plānošanā saistībā ar platību maksājumiem, lauksaimniecības nozares attīstību kopumā, vides aizsardzību u.tml.

Platību maksājumu nozīme

Platību maksājumu izcelsme tiek saistīta ar risinājumu situācijai, kā saglabāt lauksaimnieku ienākumus, vienlaikus izvairoties no pārprodukcijas, kā arī samazināt atbalsta kropļojošo ietekmi uz tirgu. Tieši ar šādu atbalstu reformu procesā tiek aizstāts ražošanas vai cenu atbalsts gan ES, gan arī ASV un citās valstīs. Platību maksājumi jeb atbalsts, kas saistīts ar zemi, ir salīdzinoši jauns lauksaimniecības atbalsta veids. Šis maksājumu veids Eiropā ieguva popularitāti pēc 1992.gada Makšerija (*MacShary*) reformas, kuras rezultātā produktu cenas tika tuvinātas pasaules cenu līmenim, to samazinājumu kompensējot ar maksājumiem par laukaugu platībām un liellopu skaitu. Tam turpinājums bija 2003.gada reforma, kad tika ieviesta shēma, ar kuru lielākā daļa atsevišķo atbalsta maksājumu tika apvienoti vienā saimniecības maksājumā (*Single Farm payment*). Šis maksājums tika izveidots, balstoties uz vēsturiskajiem kritērijiem, taču vairs netika prasīta produkcijas ieguve, bet tikai zemes uzturēšana labā lauksaimniecības un vides stāvoklī. Līdz ar to jau kopš 2007.gada platību maksājumi, kas ir atdalīti no ražošanas, kļuva par galveno lauksaimniecības atbalsta maksājumu. Kaut arī tiek atzīts, ka „kompensācijas maksājumi, kuri ir pilnīgi nošķirti no ražošanas, bet ir saistīti ar nepietiekamo ienākumu līmeni, lauksaimnieku vidū ir nepopulāri, tos ir grūti izstrādāt un ieviest”, tomēr tieši šāds atbalsta modelis laikā no 2000. līdz 2009.gadam pakāpeniski nomainīja līdzšinējo (Treisijs, 1996). Līdzīgas tendences notika arī Latvijā, lai arī ar dažu gadu nobīdi.

Nemot vērā, ka šāds atbalsta veids pastāv samērā neilgi, vēl grūti izdarīt tālejošus secinājumus par tā ietekmi. Tomēr, nenoliedzami, ka platību maksājumiem ir savas pozitīvās iezīmes. Piemēram, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas veiktā pētījuma rezultāti par to, cik liela daļa ieguldīto līdzekļu palielina lauku saimniecību tīros ienākumus, jeb kāda ir „ienākumu sadalījuma efektivitāte”, rāda, ka platību maksājumiem minētā daļa ir ievērojami augstāka nekā citiem atbalsta veidiem: no platību maksājumiem 47% galaiznākuma saņēmējs ir pati saimniecība, 45% - zemes īpašnieki, un tikai 8% nonāk pie citiem (resursu piegādātāji u.c.). Savukārt investīciju subsīdiu gadījumā 75% no maksājuma summas galarezultātā nonāk ārpus lauksaimniecības (Upīte, 2010). Atsevišķos pētījumos (Dewbre et al., 2001) konstatēts, ka no ražošanas atdalīti platību maksājumi tirgu ietekmē vismazāk, savukārt ražošanas resursu subsidēšana ir atbalsta veids ar vislielāko ietekmi uz tirgu. Platību maksājumu pozitīvā iezīme salīdzinājumā ar citiem atbalsta veidiem ir arī daudz vienkāršākos saņemšanas nosacījumos, līdz ar to tas ir pieejamākais atbalsta veids.

Latvijas lauku saimniecībām platību maksājumi ir ļoti būtiski. Ja VPM 2010. gadā saņēma ap 64 tūkst. klientu, tad LAP 2007-2013 projektos piedalījušies aptuveni 11 tūkst. klientu (tajā skaitā ne tikai lauku saimniecības). Turklāt platību maksājumu saņēmēju struktūra ir līdzīga lauku saimniecību struktūrai Latvijā gan pēc lieluma, gan citiem kritērijiem. Tādējādi Latvijā joprojām pārliecinoši lielākā daļa saimniecību saņem tikai platību maksājumus, un tikai aptuveni 17% piesakās uz projektiem. Vislielākais klientu īpatsvars, kuri piesakās uz projektiem, ir Vidzemē - aptuveni piektā daļa, savukārt vismazākais ir Latgalē - tikai desmitā daļa no saimniecību kopskaita piedalās projektos.

LVAEI LANN veikto novērtējumu ietvaros, analizējot platību maksājumu ietekmi uz saimniecību ekonomisko situāciju (galvenokārt analizēts LAP 2007-2013 2.1.2.pasākums „Maksājumi lauksaimniekiem par nelabvēlīgiem dabas apstākļiem

teritorijās, kas nav kalnu teritorijas” jeb MLA maksājums), konstatēts, ka platību maksājumu loma ienākumu nodrošināšanā ir būtiska, it īpaši mazajām un vidējām saimniecībām. Dalot saimniecības 3 galvenajās lieluma grupās, novērots, ka vislielākā nozīme MLA maksājumiem ir vidēja lieluma saimniecībās – tajās šis maksājums sedz vislielāko daļu no neto pievienotās vērtības (no 13,5% 2007.gadā līdz 21,5% 2009.gadā). Arī pārējās saimniecībās neto pievienotās vērtības (NPV) daļa, kuru sedz maksājums, ir ievērojama – 2009.gadā mazajās saimniecībās tā veidoja 17% no NPV, bet lielajās – 14%. (skat. 1.tab.).

1.tabula. Neto pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību (NPV/GDV) MLA atbalstu saņēmušajās saimniecībās salīdzinājumā ar pārējām, t.sk. atbalsta daļa NPV, galvenajās saimniecību lieluma grupās 2007.-2009.g. (LVL gadā)

Ekonomiskā lieluma grupa	MLA statuss	Saimniecību skaits izlasē	NPV/GDV			Saimniecību skaits, kurām segti zaudējumi*
			2007	2008	2009	
Mazās saimniecības (2-8 ELV)	Nav MLA	74	3195	2942	2084	
	Ir MLA	135	4857	3669	3157	5
	t.sk. atbalsts		585	526	533	
Vidējās saimniecības (8-40 ELV)	Nav MLA	115	7887	7293	4395	
	Ir MLA	257	8918	6363	5838	18
	t.sk. atbalsts		1207	1109	1252	
Lielās saimniecības (virs 40 ELV)	Nav MLA	107	14929	13502	8823	
	Ir MLA	146	16012	11258	6123	9
	t.sk. atbalsts		852	780	859	
Visas saimniecības	Nav MLA	296	9259	8450	5422	
	Ir MLA	538	9824	7015	5243	32
	t.sk. atbalsts		904	829	911	

* bez MLA atbalsta saimniecību neto pievienotā vērtība būtu negatīva, bet ar šo atbalstu - pozitīva

Viens no būtiskiem MLA kompensācijas maksājuma nozīmīguma vērtēšanas rādītājiem ir to saimniecību īpatsvars, kas bez minētā atbalsta būtu pārtraukušas lauksaimniecisko darbību. Šim nolūkam izvēlēts rādītājs – saimniecību īpatsvars, kurām MLA atbalsts nosedz zaudējumus. 1.tabulas pēdējā ailē norādīts saimniecību skaits, kurām bez MLA maksājuma saņemšanas NPV būtu bijusi negatīva, taču ar maksājumu tā bija pozitīva (informācija norādīta par 2009.gadu, kad bija aplūkotajā periodā grūtākā ekonomiskā situācija). Redzams, ka tādas ir 32 saimniecības jeb 6% no atbalsta saņēmējiem, pie tam, visvairāk – 7% to ir vidējo saimniecību grupā. Savukārt, ja salīdzinām ekonomiskos rezultātus MLA un ārpus MLA teritorijām, redzams, ka mazās un daļēji arī vidējās saimniecības veiksmīgāk darbojas tieši MLA teritorijās. Tā, mazo saimniecību grupā MLA teritorijās aplūkotajā 3 gadu periodā bijusi par 42% augstāka NPV nekā ārpus MLA, savukārt vidējās saimniecībās – par 8% augstāka.

Turpretī lielo saimniecību grupā tendence ir pretēja – neraugoties uz saņemtajiem atbalsta maksājumiem, kopumā 3 gados par 5% augstāka NPV bijusi ārpus MLA esošajās saimniecībās (kas atbalstu nesaņem). Tas liecina, ka, īpaši mazo saimniecību grupā, MLA maksājumiem ir liela nozīme ne tikai kā tiešam ienākumu atbalstam, bet tie arī veicina saimniecisko darbību un tās efektivitāti, jo papildus iegūtā pievienotā vērtība visus aplūkotos 3 gadus bijusi ievērojami lielāka nekā MLA

maksājuma summa. Savukārt lielajās saimniecībās lielāka nozīme pievienotās vērtības veidošanā ir tirgus situācijai, nevis atbalsta maksājumu summai.

Papildus ekonomiskajai nozīmei platību maksājumiem ir arī būtiska nozīme zemes uzturēšanā labā lauksaimnieciskā stāvoklī un lauku ainavu, kā arī bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā. KLP ieviešanā atkarībā no konkrēta mērķa platību maksājumi tiek īstenoti dažādos ar vidi saistītos pasākumos – atbalsts Natura 2000 teritorijās, RLZP, BLA, IDIV, BDUZ, VEI, BI. Platību maksājumu nozīmi vides kontekstā apliecina arī līdz šim plānotais finansējuma sadalījums nākamā perioda tiešmaksājumos, kuros daļa (30%) līdzekļu paredzēta t.s. *zaļajai komponentei*.

Platību maksājumi no 2004. līdz 2011. gadam

Patlaban Latvijā platību maksājumu atbalsts ietverts divos pīlāros – I pīlārs ietver tiešos maksājumus, bet II pīlārā tiek realizēti lauku attīstības pasākumi, kuri ietver mērķtiecīgus ar vides uzturēšanu saistītus platību maksājumus. Visnozīmīgākās izmaiņas apskatītajā laika periodā ir VPM likmei. Kopš 2004. gada VPM likme ar katru gadu pieaug un 2011. gadā tā bija četras reizes lielāka nekā sākumposmā. Pēc provizoriskiem datiem 2013. gadā VPM likme būs aptuveni LVL 65. Citas platību maksājumu likmes pēdējos gados būtiski nav mainījušās (skat. 2.tab.).

2.tabula.

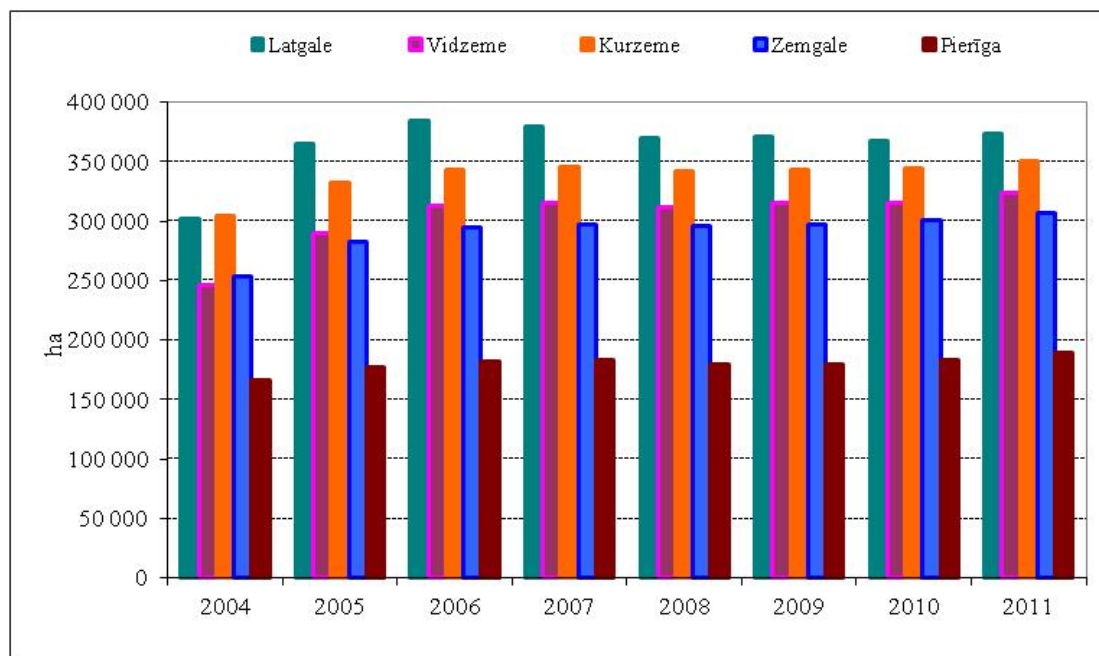
Platību maksājumu likmes

Atbalsta veids	Atbalsta likme, LVL/ha*		
	2009	2010	2011
VPM (likme pēc samazinājumu)	39,08	44,35	50,75
MLA 1.kat.	17,70	17,73	17,48
MLA 2.kat.	28,33	28,37	27,98
MLA 3.kat.	41,08	41,14	40,57
Natura 2000 lauksaimniekiem (LIZ)	31,16	31,21	30,77
Natura 2000 meža īpašniekiem	42,49	42,56	41,97
Agrovide BLA - pastāvīgās pļavas un ganības, nektāraugi	97,74	97,88	96,53
Agrovide BLA - laukaugi	76,49	76,60	75,54
Agrovide BLA - dārzeņi, garšaugi, piemājas dārzi	252,86	253,22	249,72
Agrovide BLA - kartupeļi, cietes kartupeļi	225,23	225,56	222,44
Agrovide BLA - augļu koki, ogulāji	296,77	297,20	293,09
Agrovide BDUZ	87,12	87,24	86,03
Agrovide RLZP	61,62	61,71	60,85
IDIV (ābeles, bumbieres)	276,23	276,63	272,80
IDIV (ķirši, plūmes, avenes, upenes, jāņogas, mellenes, dzērvenes, zemenes, ērkšķogas, krūmcidonijas)	196,90	197,19	194,46
IDIV (kāposti)	16,99	17,02	16,78
IDIV (ziedkāposti, burkāni, galda bietes, lauka gurķi, sīpoli, ķiploki)	49,58	49,65	48,96
BI (tūruma)	0,12	0,13	0,08
BI (novadgrāvju)	0,07	0,07	0,06
BI (ūdenstilpņu)	0,18	0,18	0,17
EI (nitrātu vides jutīgajās teritorijās)	28,33	28,37	-
EI (pārējā Latvijas teritorijā)	16,29	16,31	-

Tā kā VPM ir visu platības maksājumu pamatā, tad VPM pētījuma ietvaros analizēts visvairāk. VPM Latvijā var pieteikties, izpildot MK noteikumos definētos nosacījumus un atbalsta saņemšanas prasības, piemēram:

- minimālajai kopējai uz VPM atbalstu pieteiktajai platībai, kas atbilst maksājuma saņemšanas nosacījumiem, lauksaimnieka iesniegumā ir jābūt vismaz 1 ha;
- katra lauka (vienlaidus zemes gabals, kurā viens lauksaimnieks audzē vienu kultūraugu) minimālajai platībai ir jābūt 0,30 ha;
- platībai jāietilpst zemē, kas 2003.gada 30.jūnijā ir bijusi labā lauksaimniecības stāvoklī – bez krūmiem vai invazīvo latvāņu ģints augiem, kurā rēķinot uz vienu hektāru, nav vairāk par 50 atsevišķi augoši koki, kā arī nav koku vai krūmu puduru, kas aizņem vairāk nekā 0,01 hektāru lielu platību, tajā nav vilkvāļīšu vai tā nav mitrzeme;
- iesniegums un karte(-es) jāiesniedz LAD RLP līdz 2012.gada 15.maijam (ar atbalsta apjoma samazināšanu līdz 11.jūnijam);
- viens pretendents gada laikā drīkst iesniegt tikai vienu iesniegumu.

Pētījuma ietvaros apkopoti dati par platību maksājumiem laika posmā no 2004. līdz 2011. gadam. Šajā laika periodā VPM apmaksātā platība pieaugusi attiecīgi no 1,278 milj. ha līdz 1,546 milj. ha. Apmaksātās platības izmaiņas reģionos parādītas 9.attēlā. Latvijā visiem reģioniem raksturīgs neliels apmaksāto platību pieaugums, izņemot Latgali, kurā pēc 2006. gada novērojams neliels kritums ar augšupejošu tendenci pēdējos gados. Apmaksāto platību pieaugums skaidrojams ar pakāpenisku saimniecību paplašināšanos un lauksaimniecības nozares attīstību, kas pēdējos gados vērojama visā valstī.

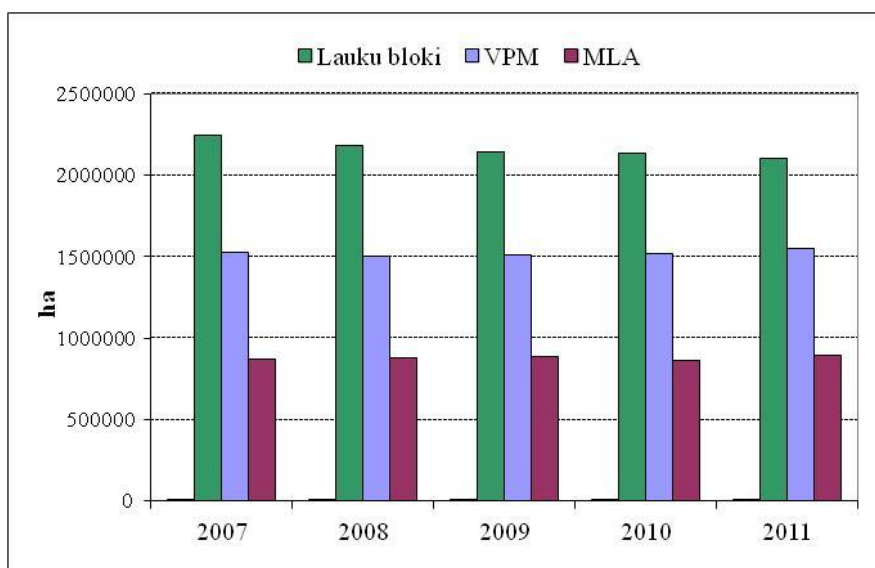

9. attēls. VPM apmaksātā platība reģionos no 2004. – 2011. gadam.

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Nemot vērā attiecīgā gada lauku bloku platību, secināms, ka šajā plānošanas periodā VPM apmaksātās platības 2007. gadā veido 68,1%, bet 2011. gadā 73,6% no LAD lauku bloku platībām (skat. 10.att.). Te gan jāpiezīmē, ka kopš 2007. gada VPM

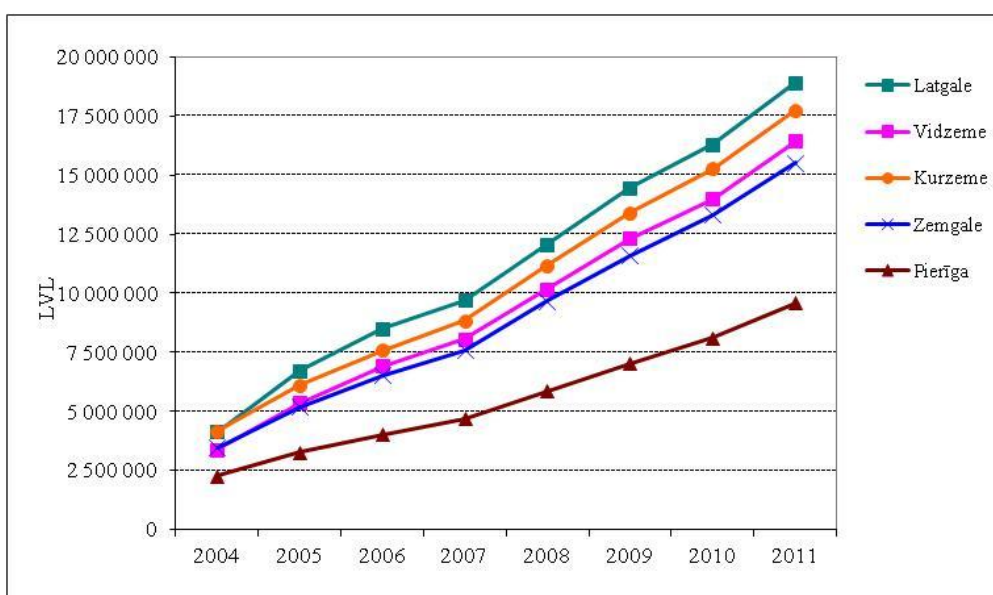
atbalstīto platību pieaugums bijis salīdzinoši neliels (20 tūkst. ha), taču nozīmīgāk samazinājusies lauku bloku kopējā platība par 141,8 tūkst. ha. Otrs nozīmīgākais aiz VPM ir MLA maksājums. Apmaksātās platības MLA teritorijās kopš 2007. gada pieaugušas par 23 tūkst. ha.

10. attēls. Lauku bloku kopējās platības, VPM un MLA apmaksātās platības izmaiņas no 2007. līdz 2011. gadam

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

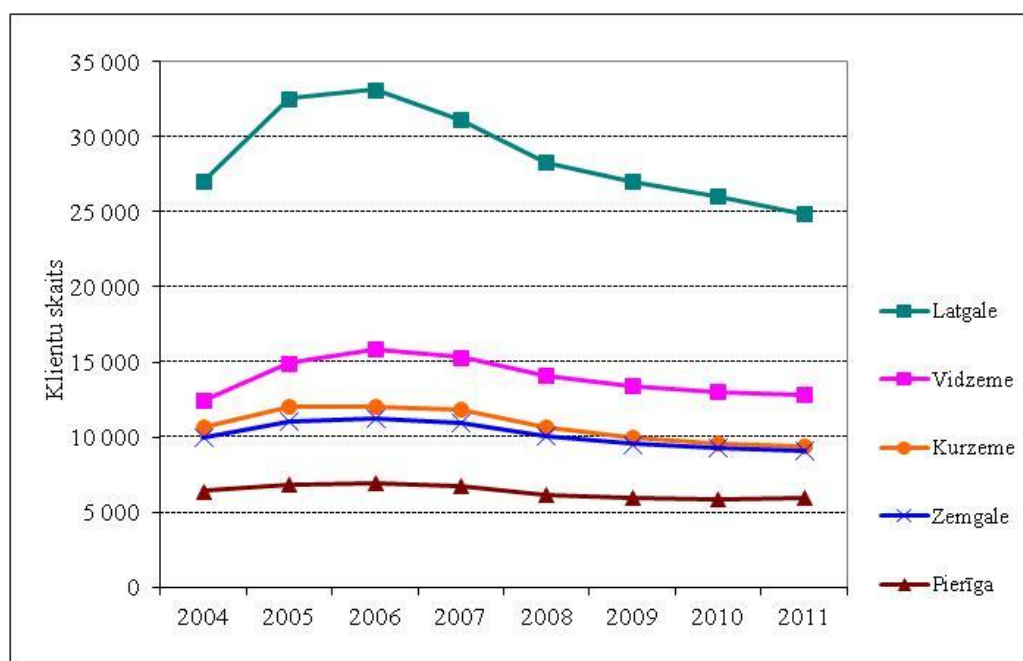
Nemot vērā to, ka VPM atbalsta likme katru gadu pieaug (2004. gadā VPM atbalsts bija LVL 13,65, bet 2011. gadā – LVL 50,75), un VPM apmaksāto hektāru izmaiņas pa gadiem ir salīdzinoši nelielas (jo īpaši kopš 2006. gada), tad saņemtais VPM par šīm platībām ik gadu stabili pieaudzis (skat. 11.att.). Kopumā Latvijā VPM izmaksātais finansējums līdz ar likmes pieaugumu pieaudzis no 17,44 milj. LVL 2004. gadā līdz 78,45 milj. LVL 2011. gadā. Izmaksātā finansējuma apjoms ir tieši atkarīgs no platības, kura Latgales reģionā ir vislielākā, bet Pierīgā - vismazākā.

11. attēls. Izmaksātais VPM atbalsts reģionos

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

VPM atbalsta saņēmēju skaits kopš 2004. gada ir samazinājies no 66,7 tūkst. klientu līdz 62,2 tūkst. klientu 2011. gadā. Reģionu griezumā atbalsta saņēmēju sadalījums ir atšķirīgs, kas saistīts ar saimniecību struktūru. Visvairāk atbalsta saņēmēju ir Latgalē, piemēram, 2006. gadā tie bija 33 120, savukārt pārējos novados to ir divas vai pat vairāk reizes mazāk (skat. 12.att.). Ja iepriekšējā plānošanas periodā atbalsta saņēmēju skaits pieauga, tad kopš 2007. gada tas nedaudz samazinās. Tas skaidrojams ar jaunu saistību perioda uzsākšanu LAP 2007-2013 ietvaros un kopējo saimniecību skaita samazināšanos. Tomēr atbalstīto platību palielinājums liecina par esošo saimniecību pakāpenisku paplašināšanos, līdz ar to zemes tiek nopirkta vai iznomāta no lauksaimniekiem, kuri vairs atbalstam nepiesakās. Viszemākais VPM atbalsta saņēmēju īpatsvars no kopējā saimniecību skaita (pēc CSP datiem) 2010. gadā bija Pierīgā, t.i. 61,5%, citos reģionos attiecīgi Zemgalē – 66,5%, Kurzēmē 77,3%, Vidzemē – 78,7%, Latgalē 84,5%. Šāds sadalījums parāda, ka tieši reģionos ar lielāku mazo saimniecību īpatsvaru platību maksājumi ir aktuālāki un atbalsta saņēmēji aktīvāk piesakās uz tiem.

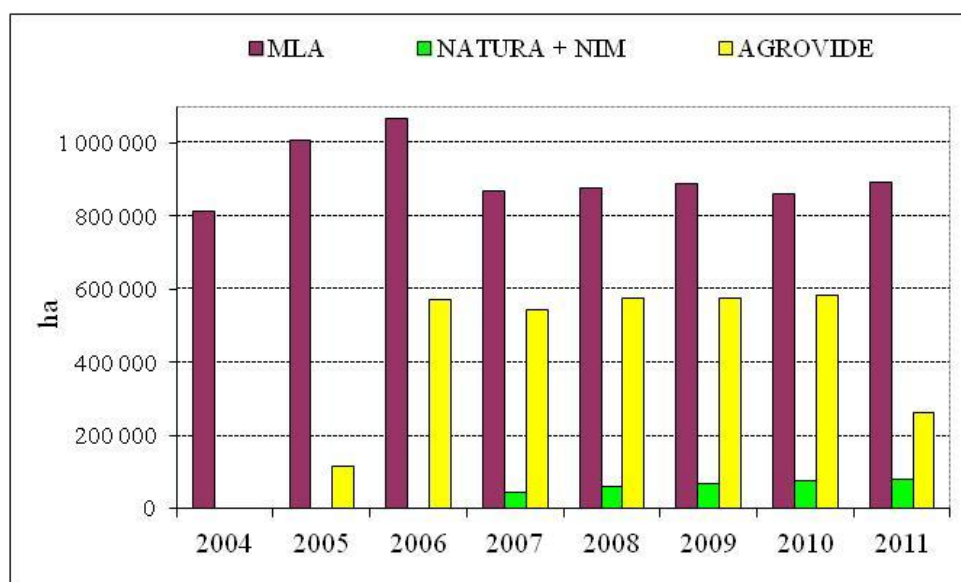
12. attēls. VPM atbalsta saņēmēju skaita izmaiņas reģionos

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

VPM ir lielākais atbalsta veids Latvijā pēc apmaksātajām platībām, tomēr liela daļa lauksaimnieku bez VPM saņem arī kādu (vai vairākus) no LAP lauksaimniecības platību atbalsta maksājumiem, piemēram, MLA un/vai Agrovides maksājumus. Šādi maksājumi Latvijā tiek veikti jau kopš 2004. gada. Latvijā otrs lielākais platību maksājumu atbalsts ir MLA, jo MLA pasākuma mērķa teritorija ir 74% no valsts teritorijas. MLA apmaksātās platības laikā no 2004.gada līdz 2006. gadam ievērojami pieauga (skat. 13.att.), taču ar 2007.gadu tās samazinājās dēļ noteiktajiem papildus nosacījumiem par lopu vienībām. Kopš 2007. gada līdz 2011. gadam MLA platības ir bez būtiskām izmaiņām. Teritorijās ārpus MLA VPM atbalsts ir būtiskākais lauksaimniecības atbalsts. Tā kā, salīdzinot ar citām dalībvalstīm Latvija šobrīd saņem vismazāko atbalstu, tad tas būtiski ietekmē konkurētspēju Eiropas un pasaules tirgū. Līdz ar to, kamēr VPM atbalsta apjoms nav būtiski pieaudzis, MLA un citi II pīlāra

atbalsta maksājumi ir nozīmīgs atbalsts lauksaimniekiem. Tiesa, lielākajai daļai no tiem tiesisku iespēju saņemt atbalstu, tāpat kā MLA gadījumā, nosaka LIZ ģeogrāfiskais novietojums vai specifisks kvalitātes novērtējums – atrašanās Natura 2000 teritorijā, bioloģiski vērtīga zālāja statuss, atrašanās nitrātu jutīgajās zonās. Arī bioloģiskās lauksaimniecības atbalsts, kas maksājumu apjoma ziņā ir lielākais no tādiem atbalsta maksājumiem, kas atkarīgi tikai no lauksaimniecības metožu un pasākumu brīvas izvēles, pārsvarā tiek pieteikts MLA teritorijās. Ārpus MLA teritorijām nozīmīgākais no II pīlāra lauku platību maksājumiem ir bijis Erozijs ierobežošana (EI).

Agrovide ir trešais lielākais atbalsta veids platību ziņā, kurš ietver platību maksājumu atbalstu bioloģiskās lauksaimniecības, bioloģiski vērtīgo zālāju apsaimniekošanas, integrētās dārzkopības ieviešanas un rugāju lauka uzturēšanas ziemas periodā, kā arī erozijas ierobežošanas un buferjoslu ierīkošanas aktivitātēm. Tomēr salīdzinot ar VPM un MLA apmaksātajām platībām, šis atbalsta veids ir ievērojami mazāks (skat. 13.att.) Vēl mazākas platības tiek pieteikta atbalstam Natura 2000 teritorijās.

13. attēls. LAP PM apmaksātās platības no 2004. – 2011. gadam

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

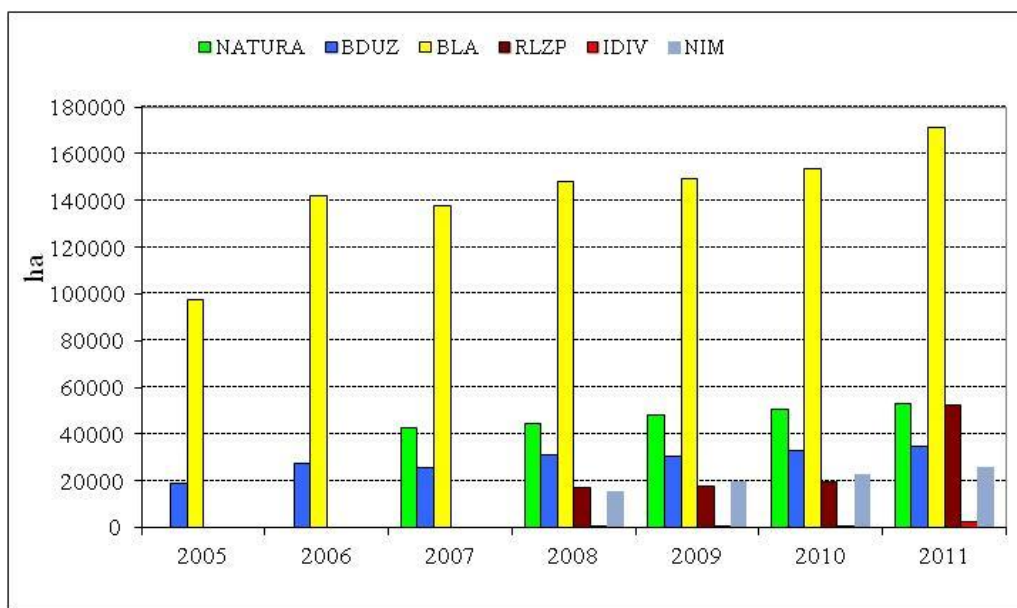
Erozijas ierobežošana un Buferjoslu ierīkošana ir LAP 2004-2006 pasākumi, kuros jaunajā periodā nevarēja uzņemties saistības jauni pretendenti. Līdz ar 5 gadu saistību izbeigšanos atbalsta platības sarūk. Kopš 2004. gada tika veikti arī platību maksājumi par buferjoslu uzturēšanu un erozijas novēršanu (skat. 3.tab.), kuri pēc piecu gadu saistību izpildes tika pārtraukti. Buferjoslu uzturēšanas pasākumā apmaksātās platības ievērojami samazinās.

3. tabula. Erozijs ierobežošanas un buferjoslu ierīkošanas pasākumos apmaksātās platības

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
VEI, ha		402 726	380 749	378 283	377 804	375 937	
BI, m2	291 479	374 039	316 309	302 023	237 599	82 293	22 383

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Kopumā tādiem LAP platību maksājumiem kā BLA, RLZP, BDUZ un Natura 2000 vērojams izteikts platību pieaugums (skat. 14.att.). Kopš 2007. gada gan bioloģiskajā lauksaimniecībā, gan Natura 2000 teritorijās apmaksātās platības pieaugušas par 24%, RLZP platības pieaugušas pat trīskārtīgi (par 205%), savukārt BDUZ – par 35%. Vērtējot apmaksāto platību pieaugumu jāņem vērā, ka Agrovides apakšpasākumu platības nevar pārklāties savstarpēji (izņemot BLA un RLZP), taču tās var pārklāties ar citos LAP pasākumos (MLA un Natura 2000) apmaksātajām platībām.

14. attēls. Apmaksātās platības Agrovides un Natura 2000 atbalsta maksājumos

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Papildus rādītāji par LAP platību maksājumu klientu skaitu un izmaksāto finansējumu pievienoti 3.pielikumā.

MLA un daļai Agrovides apakšpasākumu platību maksājumiem ir papildkritēriji atbalsta saņemšanai, tomēr kā jau minēts visu lauksaimniecības platību maksājumu summa ir būtiska saimniecību attīstībai. Tādējādi Agrovides un MLA pasākumu ietvaros, vairums saimnieku cenšas savām saimniecībām piesaistīt maksimāli iespējamās platību maksājumus (uztur nepieciešamās lopu vienības, zālāju platības un ievēro citu papildnoteikumu prasības). Iespējams, ka sākoties jaunam LAP periodam 2014. gadā situācija var mainīties BLA apakšpasākumā, ja tiks pieņemti noteikumi par visu saimniecībā esošo nozaru sertificēšanu. Pēc pašreizējām aptaujām lauksaimnieku vidū ir dziļas pārdomas par atgriešanos konvencionālajā sistēmā, jo baidās, ka nespēs izpildīt visus noteikumus – piemēram, biteniekiem trūkst bioloģiskā cukura piebarošanai, dēļ kā biškopību baidās sertificēt, lai nezaudētu bišu saimes, vai izvērtē iespēju saimniecību dalīt (riskā nozari atstājot konvencionālajā saimniecībā), kas atkal veicinās klientu skaitu pieaugumu 2014. gadā. Uz VPM platībām šādu potenciālo pārmaiņu ietekme nav gaidāma.

No 2011. gada LAD pieņēma pieteikumus Agrovides pasākumā arī platībām, kuras uz 2003. gadu nebija labā lauksaimniecības stāvoklī, bet 2011. gadā atbilda pārējiem atbalsttiesīgas LIZ nosacījumiem. Šīs platības varēja pieteikt uz atbalstu, nepiesakot VPM. Šāda platību iekļaušana atbalstam ir vēlama, jo veicina aizaugušo

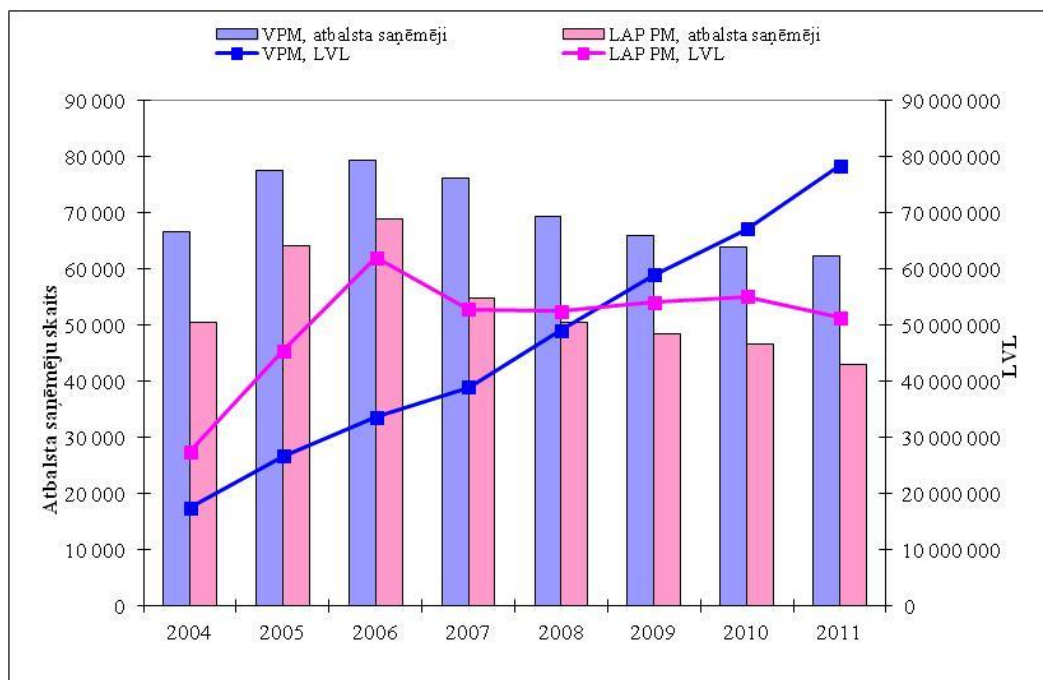
platību sakopšanu un jaunu LIZ apsaimniekošanu, t.sk. bioloģiskajai daudzveidībai nozīmīgās platībās. Turpmāk būtu ieteicams šādas platības iekļaut jaunam LAP periodam sākoties arī platību maksājumu atbalstā, jo šādu platību izkopšana (krūmu izvākšana u.tml) un uzturēšana prasa lielākus ieguldījumus nekā jau esošās LIZ platības apsaimniekošana. Jāpiezīmē, ka līdz šim jaunas platības šādā veidā pieteiktas minimāli.

Kā jau minēts, LAP 2007-2013 platību maksājumiem dažādās variācijās iespējama arī pārklāšanās. Visvairāk savstarpēji pārklājas MLA ar Agrovides un Natura 2000 maksājumu platības, jo šajos pasākumos iesaistītās platības galvenokārt atrodas MLA teritorijās. Tā, piemēram, analizējot 2011. gada lauku bloku telpisko slāni, secināms:

- 82% no visām Agrovides platībām ietilpst MLA,
- 23% no MLA teritorijām tiek pieteiktas kādā no Agrovides apakšpasākumiem,
- 78% no Natura 2000 pieteiktajām platībām atrodas MLA,
- 53% no Natura 2000 platībām tiek pieteiktas arī kādā no Agrovides apakšpasākumiem,
- Aptuveni 20 tūkst. ha platībā Latvijā pārklājas MLA un Natura 2000 atbalsta LIZ pasākumi un kāds no Agrovides apakšpasākumiem.

VPM atbalstītās platības, izmaksātais finansējuma apjoms un atbalsta saņēmēju skaits ievērojami pārsniedz LAP platību maksājumu rādītājus. Apkopotie dati par platību maksājumiem parāda, ka analizē iekļauto platību ziņā ievērojamāko maksājumu VPM un MLA atbalstīto platību izmaiņas kopš 2004. gada ir attiecīgi 21% un 10% platību palielinājums. No kopējās Latvijā VPM atbalstam pieteiktās platības, MLA atbalstu 2011. gadā saņem 69% platību. Kopš 2004. gada tas ir zemākais rādītājs un indikatīvi liecina, ka MLA teritorijās platību apsaimniekošanai raksturīgas atšķirīgas tendences nekā pārējā valsts teritorijā. MLA maksājumam nozīmīgas izmaiņas notika līdz ar esošo plānošanas perioda sākumu, jo galvenokārt papildus nosacījumu par minimālajām lopu vienībām ietekmē atbalstītās MLA platības samazinājās par 18%. MLA atbalstīto platību pieaugums līdz 2011. gadam saistīts ar salīdzinoši zemu atbalstīto platību rādītāju 2004. gadā.

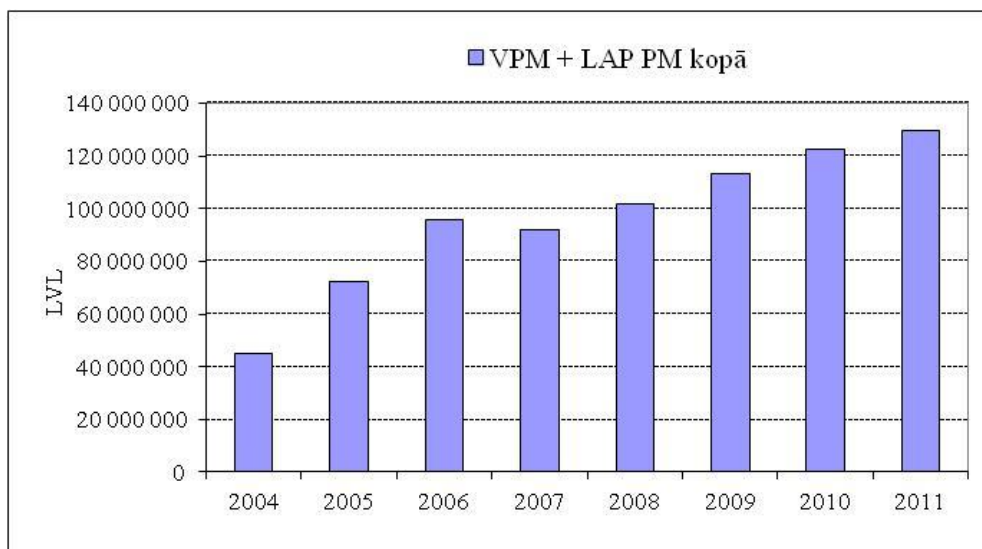
Tā kā apmaksātajām platībām ir ievērojamas atšķirības, ko būtiski ietekmē teritorijas novietojums, un LAP apmaksātās platības atsevišķos gadījumos savstarpēji pārklājas, tad tieša platību salīdzināšana starp visiem pasākumiem nav veikta. Atbalsta saņēmēju un izmaksātā finansējuma sadalījums parādīts 15.attēlā. Līdz 2008. gadam LAP platību maksājumos izmaksātais finansējums pārsniedza VPM finansējumu, bet kopš 2009. gada VPM finansējums arvien vairāk pārsniedz LAP platību maksājumu finansējumu, kura izmaiņas pēdējo gadu periodā ir nelielas. Līdz ar to VPM ir arvien lielāka loma lauku saimniecību konkurētspējai lauksaimniecības tirgū. Kopumā 69% no VPM saņēmējiem papildus saņem arī LAP platību maksājumus. Atbalsta saņēmēju skaits abiem maksājumiem sākotnēji līdz 2006. gadam pieauga, bet kopš 2007. gada saņēmēju skaits samazinās.

15. attēls. VPM un LAP platību maksājumu atbalsta saņēmēju skaits un izmaksātais finansējums kopš 2004. gada

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

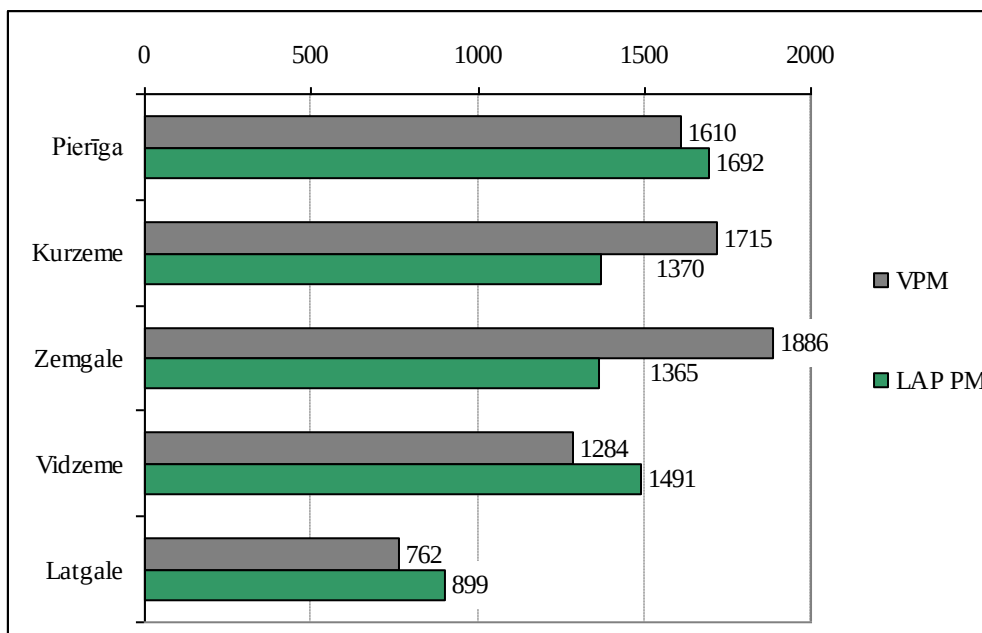
Saskaitot kopā visos platību maksājumos izmaksāto finansējumu Latvijā, vērojama stabila augšupejoša tendence (skat. 16.att.).

16. attēls. Kopējais VPM un LAP platību maksājumos izmaksātais finansējums 2004.-2011.g.

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Lai gan kopumā Latvijā VPM izmaksātais finansējums kopš 2009. gada pārsniedz LAP 2007-2013 platību maksājumus, tomēr novadu griezumā, rēķinot uz vienu atbalsta saņēmēju, šāds maksājumu samērs raksturīgs tikai Zemgalē un Kurzēmē, bet pārējos novados LAP platību maksājumi pārsniedz VPM finansējumu (skat.17.att.).

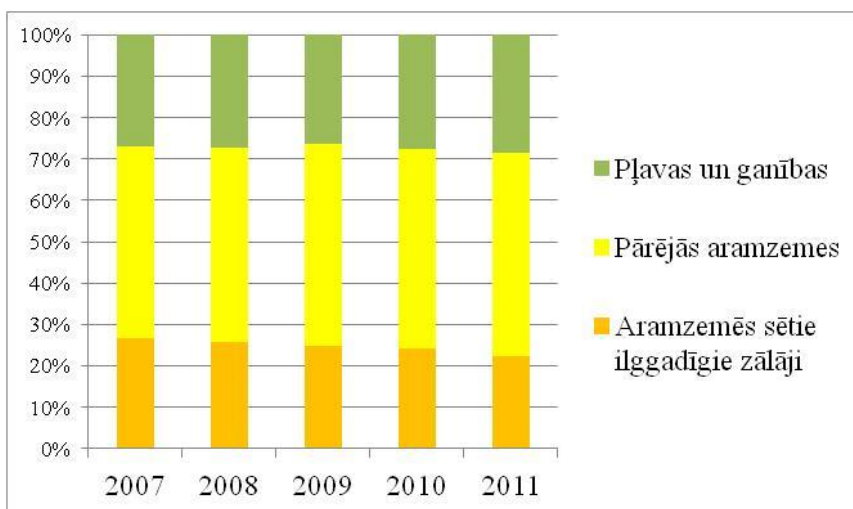

17. attēls. Vidēji vienam atbalsta saņēmējam 2011.gadā izmaksātais atbalsts VPM un LAP 2007-2013 platību maksājumos (LVL)

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Tas saistīts ar to, ka lielākajā daļā Zemgales un Kurzemes ir salīdzinoši maz MLA teritoriju un citu LAP maksājumos pieteikto platību, kā arī ar atšķirīgo saimniecību struktūru.

Analizējot IAKS datu slānī pieejamo platībmaksājumiem deklarēto VPM platību pēc sējumu struktūras Latvijā, konstatēts, ka no VPM pieteiktām platībām 22% ir pastāvīgās pļavas un ganības, 28% aizņem ilggadīgie zālāji aramzemēs, bet lielākā daļa platības (50%) ir pārējā aramzeme (skat. 18.att.). Izvērtējot VPM pieteikto platību struktūru pa gadiem, var konstatēt, ka laika posmā no 2007. līdz 2010.gadam LIZ struktūrā lielu izmaiņu nav. VPM platības, kurās deklarētas papuves ir palielinājušās no 60,1 līdz 69,9 tūkst. ha, pastāvīgās pļavas un ganības – 36,2 tūkst. ha (2008.g.) līdz 43,5 tūkst. ha (2010.g.). Pārējo platību aizņem aramzemē sētie zālāji, graudaugi un lopbarības kultūras (skat. 18.att.), tehnisko un citu kultūru īpatsvars kopā nepārsniedz 2% (2011.gadā). VPM platībās ļoti maz atbalstam tiek pieteiktas dārzeņu platības, jo daudzos gadījumos to platības ir nelielas un tikai nelielam skaitam saimniecību atsevišķu dārzeņu platības sasniedz 1 ha apjomu. Lielākoties VPM atbalstāmo platību skaitā ir kartupeļu un kāpostu stādījumi. Vairums dārzeņu platību šo atbalsta maksājumu nesaņem vai atsevišķu dārzeņu un augļudārzu kultūras tiek apvienotas un pieteiktas kā piemājas dārzi.

18. attēls. LIZ struktūras sadalījums atbalsta maksājumiem deklarētajās platībās

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

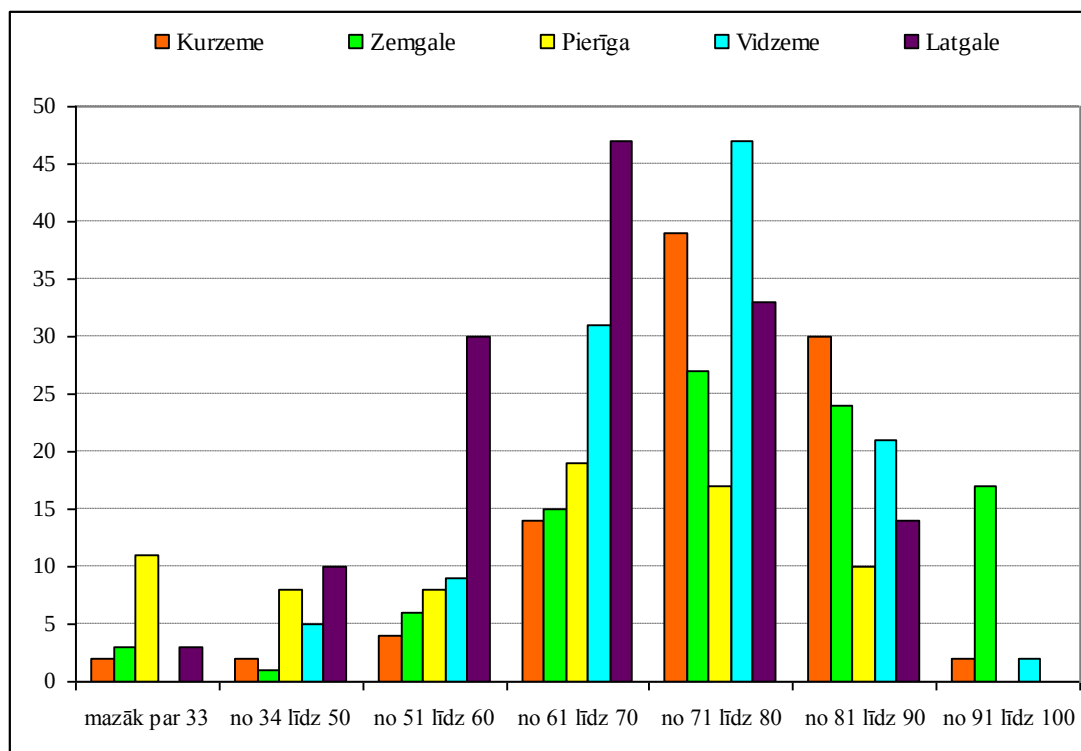
Kopumā kopš 2007. gada vērojama ilggadīgo zālāju kopplatības samazināšanās, savukārt sējumu platības aramzēmēs, kā arī pļavu un ganību platības nedaudz ir pieaugušas. Piemēram, MLA teritorijās laikā no 2007. gada līdz 2009. gadam zālāju kopplatība ir samazinājusies par 84 755 ha.

Platību maksājumu telpiskā analīze

Izvērtējot VPM apmaksāto un pieteikto platību sadalījumu administratīvo vienību (novadu, pagastu) griezumā, sagatavotas kartoshēmas par katru gadu (skat.4.pielikumu). Šāda datu telpiska analīze parāda vairākas kopsakarības:

- vislielākais VPM atbalsta platību īpatsvars ir Zemgalē un Dienvidkurzemē;
- Rietumzemgalē un Dienvidaustrumkurzemē augsts VPM atbalsts raksturīgs jau kopš 2004. gada. Šajos reģionos VPM atbalsta maksājums ir viens no galvenajiem platību atbalsta veidiem, jo šīs teritorijas lielākoties atrodas ārpus MLA teritorijām. Vēsturiski šajos reģionos ir veidojušās lielas saimniecības, kas nodarbojas ar konvenciālo lauksaimniecību un uz VPM piesaka vairāk nekā 80%, līdz pat 98% LIZ platību;
- vismazākais VPM atbalstīto platību īpatsvars ir Pierīgā, kur vairākos pagastos/novados VPM atbalstītās platības ir mazāk nekā 33% no kopējās lauku bloku platības. Tāpat Latgales austrumu un centrālajā daļā ievērojamā skaitā pagastu VPM apmaksātās platības ir līdz 50%;
- ievērojams VPM atbalstīto platību īpatsvara palielinājums kopš 2004. gada ir Latgales un Vidzemes robežjoslā ap Lubāna ezeru.

Pagastu skaita sadalījums pēc VPM pieteikto platību īpatsvara parādīts 19.attēlā. No 511 pagastiem visvairāk (163 pagastos) platības pieteiktas VPM īpatsvara grupā no 71 līdz 80%. Grupā ar VPM pieteikto platību īpatsvaru no 91 līdz 100 % uz VPM piesakās 21 pagastā, no kuriem 17 atrodas Zemgalē, 2 Kurzemē un 2 Vidzemē. Mazāk par trešdaļu no lauku bloku kopplatības uz VPM atbalstu piesaka 19 pagastos, no kuriem 11 pagasti atrodas Pierīgā, 3 - Zemgalē, 3 - Latgalē un 2 šādi pagasti atrodas Kurzemē.

19.attēls. Pagastu skaita sadalījums pa reģioniem grupās pēc VPM atbalsta platības īpatsvara lauku bloku platībā, 2010. gadā

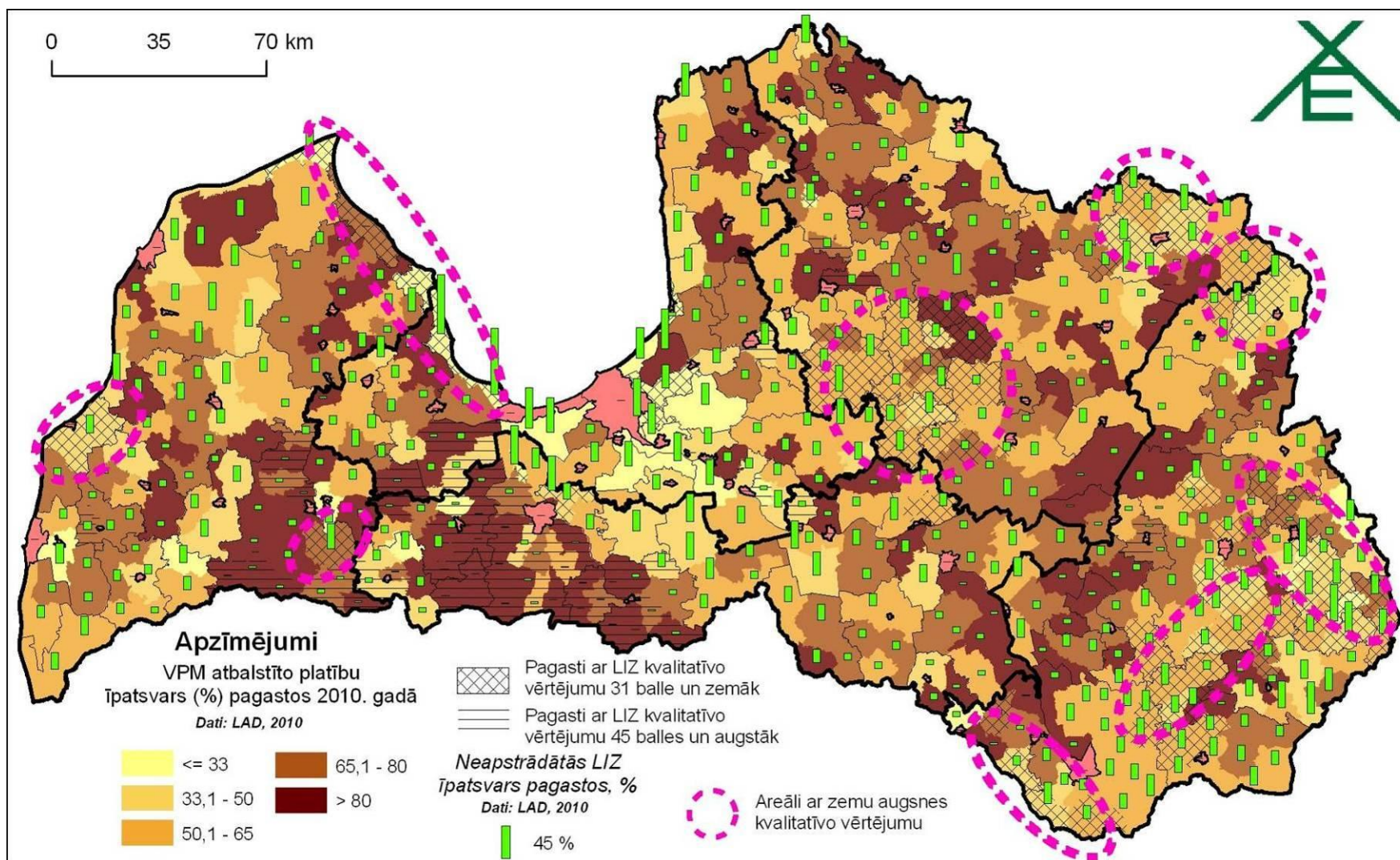
Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Pierīgā zemā klientu aktivitāte skaidrojama ar to, ka daudzi zemju īpašnieki nenodarbojas ar lauksaimniecību, jo zemes iegādātas ar mērķi tās apbūvēt. Līdz ar to īpašumā esošās platības netiek pieteiktas atbalstam. Izvērtējot LAD datus (skat. 20.att.) par pagastiem, kur neapstrādāto LIZ platību ir virs 33%, visvairāk šādu pagastu ir Pierīgas (11 no 30 pagastiem) reģionā. Vairāki no minētajiem pagastiem atrodas piekrastē un arī šīs platības daudzviet mainījušas īpašniekus un iepirkas komerciāliem nolūkiem. Vairumā gadījumu šādas platības netiek koptas un ir pakļautas aizaugšanai ar krūmiem, tādējādi zaudējot LIZ statusu.

Lai noteiktu LIZ izmantošanu ietekmējošos faktorus, veikta VPM atbalstīto platību datu pārklāšana ar datiem par augšņu kvalitāti un LAD ZVA apsekojuma rezultātiem (skat. 20.att.). Pirmkārt, secināms, ka ZVA rādītājs par nekopto LIZ ir savstarpējā sakarībā ar VPM atbalstīto platību īpatsvaru, jo tas augstāks, jo pagastā mazāk nekopto zemju. Izņemot atsevišķus gadījumus Pierīgā un piekrastē, piemēram, Ādažu pagastā, kur pēdējos gados ievērojami samazinājušās kopējās lauku bloku platības. Līdz ar to VPM apmaksāto platību īpatsvars ir augsts, tanī pat laikā uz VZD datiem balstītais nekopto zemju aprēķins arī uzrāda augstu īpatsvaru. Otrkārt, dati par augšņu kvalitāti apliecina, ka areālos ar LIZ kvalitatīvo vērtējumu virs 45 ballēm raksturīgs augsts VPM atbalstīto platību īpatsvars. Savukārt pagastos ar kvalitatīvo vērtējumu zem 31 balles raksturīgs zems VPM atbalstīto platību īpatsvars. Vairākos pagastos, kuros ir augsts nekopto LIZ platību īpatsvars un augsnes auglības novērtējums ballēs ir zems, arī saimniecību platības ir mazas. Kā piemērs šeit būtu minams Kalnciems ar nekoptās LIZ īpatsvaru 56%, augsnes kvalitatīvo novērtējumu 27 balles un vidējo saimniecības lielumu 5,6 ha. Otrs piemērs - Lapmežciema pagasts ar 90% neapstrādātās LIZ īpatsvaru, kur vidējā saimniecība ir 5,3 ha un augsnes novērtējums 17 balles (skat. 5.pielikumu). Abi minētie pagasti atrodas ārpus MLA

teritorijām. Ņemot vērā zemo augsnes auglību un vidējās saimniecības platības, šādos apstākļos lauksaimnieciskā ražošana ir ļoti ierobežota un lielākoties VPM atbalsts ir vienīgais iespējamais lauksaimniecības atbalsta veids (atsevišķas saimniecības pretendē uz BLA un BDUZ, bet kopumā to apjoms ir niecīgs). VPM un citi atbalsta maksājumi ir bijuši neefektīvi šo LIZ platību uzturēšanai labā lauksaimniecības stāvoklī.

Izmantojot LAD lauku bloku slāni, kuram piesaistīti dati par deklarētajām VPM un MLA platībām, atsevišķiem pagastiem tika veikta padziļināta deklarēto platību analīze. Iegūtie rezultāti parāda, ka lielākās VPM un citos platību maksājumos nepieteiktās platības sastopamas galvenokārt pagastu nomalēs. Minētās tendences apliecina polarizācijas (atbalstam vairāk tiek pieteikti lielākie LIZ masīvi pie ciemiem, ceļiem u.tml.) un marginalizācijas (nelieli lauku bloki nomalēs, pie upēm/ezeriem u.tml. vietās atbalstam tiek pieteikti mazāk) procesu ietekmi uz zemes (ainavu) struktūru Latvijā.

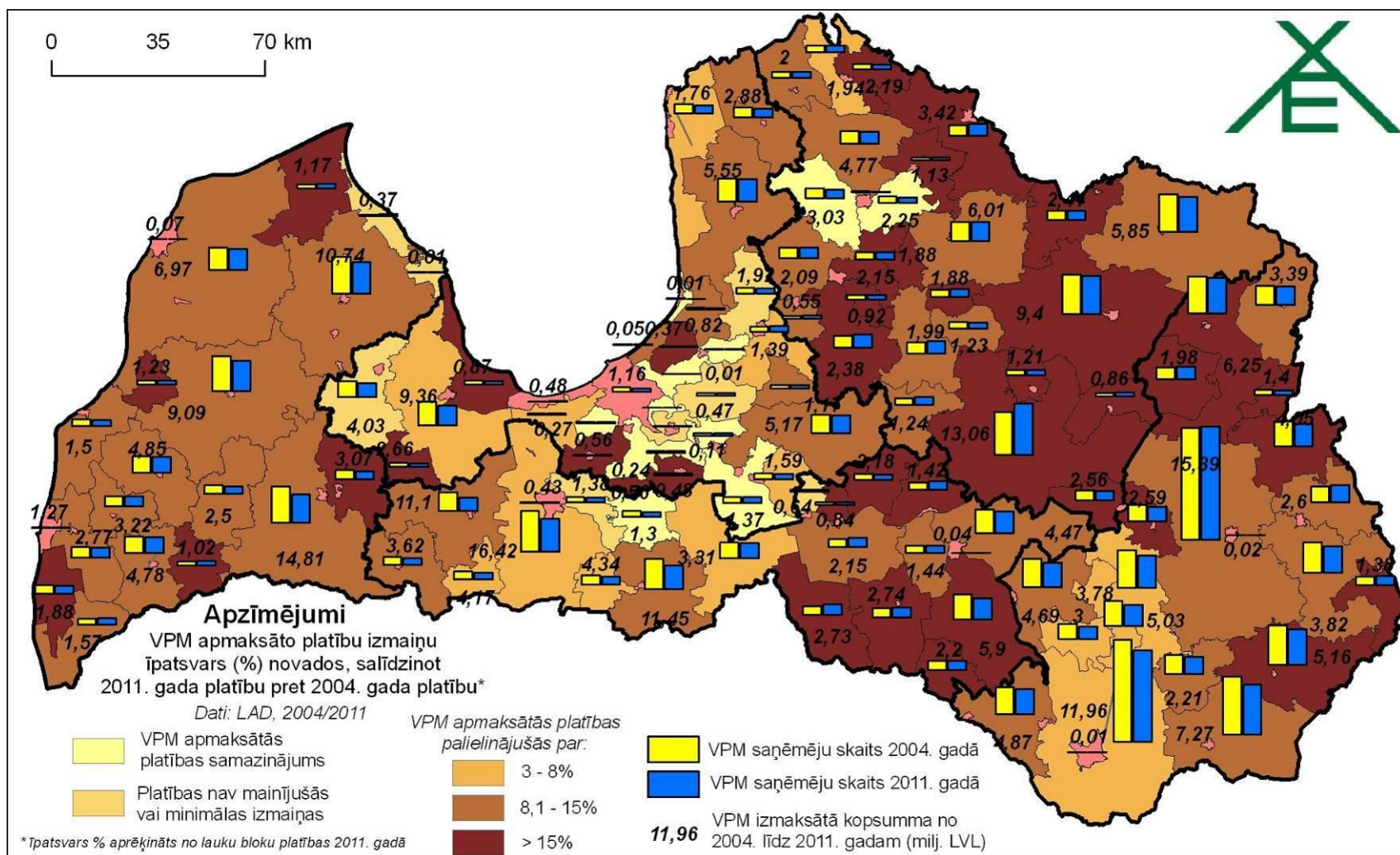

20. attēls. VPM apmaksāto platību un neapstrādātās lauksaimniecības zemes īpatsvars pagastos

Dabas apstākļi Latvijā būtiski ietekmējuši vienu no lauksaimniecības pamatresursiem, t.i. augsni. Līdz ar to gan vēsturiski, gan mūsdienās dažādiem dabas faktoriem (klimats, augsne u.c.) bijusi nozīmīga loma lauksaimniecības nozares attīstībā. Tāpat kā dabas faktoru ietekmei, arī tādiem rādītājiem kā saimniecību struktūra un darbības nozare ir vērojamas likumsakarības VPM atbalstā. Lielāks nepieteikto platību īpatsvars ir teritorijās ar lielāku mazo saimniecību skaitu un lielāku saimniecību skaitu lopkopības nozarē.

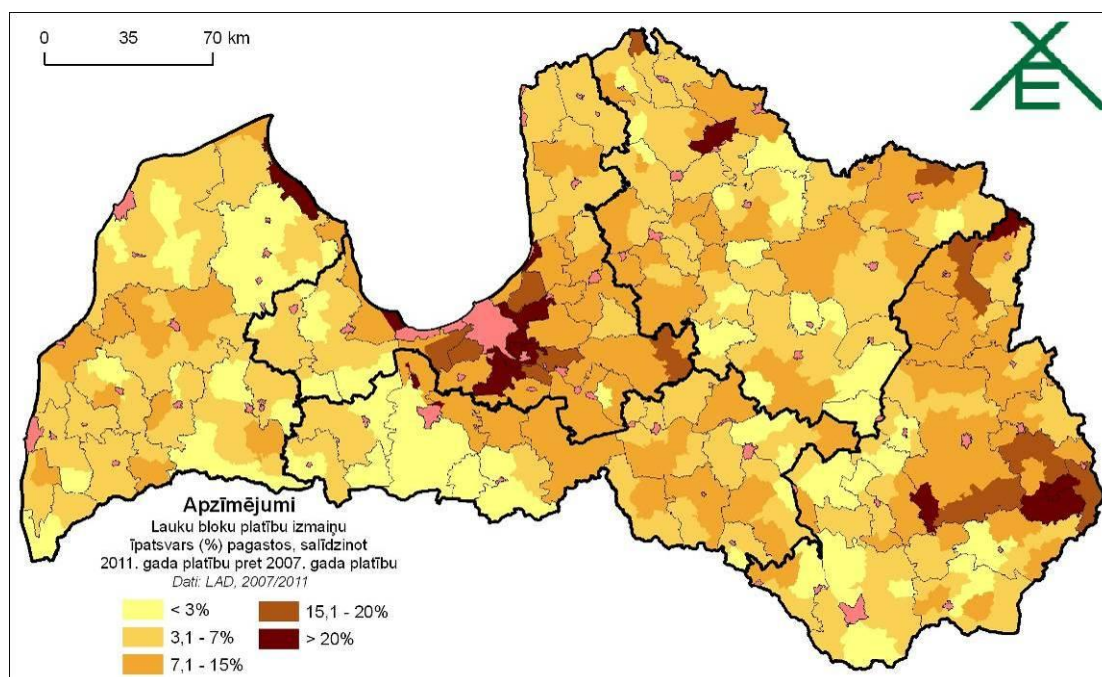
Jau kopš 2004. gada Vidzemes un, jo īpaši, Latgales reģionā raksturīga lauksaimniecības zemju pamešana, kas saistīta ar lauksaimnieciskās darbības pārtraukšanu un nereti arī platību pārdošanu ārzemju investoriem. Šādas platības daudzviet netiek izmantotas lauksaimniecībā (t.sk. netiek pieteiktas atbalstam), bet tās tiek mākslīgi apmežotas vai apmežojas dabiski sekundārās sukcesijas rezultātā. Šāda situācija veicina marginalizācijas procesus, kuru novēršana ir viena no KLP prioritātēm. Tanī pat laikā jāatzīmē, ka, lai to risinātu, nepietiek tikai ar rīcībām KLP ietvaros, bet veicami pasākumi arī citās jomās, t.sk. zemes izmantošanas politikā un nekustamā īpašuma tirgus regulēšanā.

Lai parādītu kopējās izmaiņas Latvijā saistībā ar VPM, sagatavota vērtēto rādītāju (apmaksātās platības, saņēmēju skaits, izmaksātais finansējums) izmaiņu karte situācijai 2004. un 2011. gadā (skat. 21.att.). Tā parāda, ka Pierīgā VPM atbalstītās platības ir samazinājušās, Rietumzemgalē nedaudz palielinājušās (līdz 5%), bet lielākajā daļā Latvijas novadu platību pieaugums ir 8-15%. Savukārt Austrumzemgalē, Ziemeļlatgalē un ievērojamā daļā Vidzemes atbalstīto platību īpatsvars pieaudzis vairāk nekā par 15%. Salīdzinot datus pa gadiem, var vērot tendenci, ka pēdējos gados valstī palielinās pieteicēju aktivitāte un daudzos pagastos, kur apmaksātās VPM bija robežās no 50-65%, 2010. gadā jau bija kategorijā, kur šīs platības ir 65-80% (skat. 4.pielikumā kartoshēmas par 2004.-2011. gadu). Atbalsta saņēmēju skaits kopš 2004. gada Kurzemes un Zemgales novados ir nedaudz samazinājies, Vidzemē saglabājies aptuveni tāds pats vai pat pieaudzis, piemēram, Madonas novadā.

21. attēls. VPM platību un atbalsta saņēmēju izmaiņas un izmaksātā finansējuma kopsumma

Taču, interpretējot izmaiņu datus par apmaksātajām platībām, jāņem vērā būtisks faktors par to, ka pārskata periodā ir mainījušās kopējās lauku bloku platības. Tā kā novadu un pagastu griezumā nav zināmas 2003. gada platības, kuras bija labā lauksaimnieciskā stāvoklī, tad aprēķinos atbalstītās platības attiecinātas pret attiecīgā gada lauku bloku platību. Latvijā kopš 2004. gada raksturīga kopējās lauku bloku platības samazināšanās. Šim faktoram ir nozīmīga loma saistībā ar LIZ politiku, jo lauku bloku platība raksturo potenciālo atbalsttiesīgo LIZ. Lauku bloku izmaiņu karte (skat. 22.att.) parāda, ka lielākais platību samazinājums ir Pierīgā un atsevišķos piekrastes novados, kā arī Austrumlatgalē. Jāatzīmē, ka minētajās platībās Austrumlatgalē LAP 2007-2013 2.2.3. pasākuma ietvaros ievērojamā apmērā veikta meža ieaudzēšana.

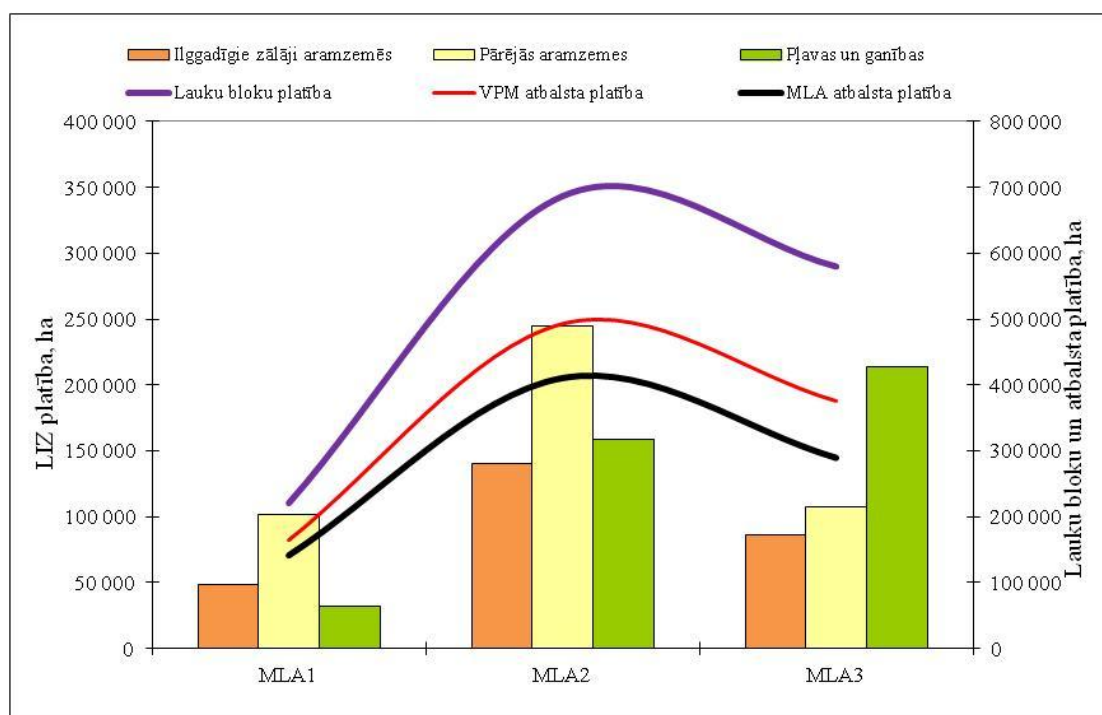
22. attēls. Lauku bloku izmaiņas pagastos, salīdzinot 2007. un 2011. gada platības

Telpisko datu analīze par platību maksājumiem apliecināja, ka atbalsta maksājumi nozīmīgi veicina zemes izmantošanu, tomēr, neskatoties uz apmaksāto platību pieaugumu, joprojām salīdzinoši lielas platības Latvijā netiek apsaimniekotas gan dabisko (reljefs, mitrums, augsne), gan sociālekonomisko (ieņēmumi, demogrāfiskā situācija, īpašuma jautājumi) faktoru ietekmē. VPM atbalstīto platību telpiskās izmaiņas un LIZ struktūras vērtēšana pagastos parādīja, ka augstāks zemes izmantošanas īpatsvars ir augkopības nozarē izmantotajām platībām (aramzemēm), savukārt lopkopībā tiek izmantots ievērojami mazāk platību, līdz ar to nozarei pieejams liels šī pamatresursa potenciāls.

Lai gan šajā pētījumā ekonomiskie un platību maksājumu kompensējošie aspekti netiek padziļināti vērtēti, kā secināts citos pētījumos (Nikodemus et al., 2005; Latvijas..., 2012), sociālekonomiskajiem faktoriem zemes izmantošanā var būt izšķiroša nozīme. Tāpēc, lai indikatīvi novērtētu sociālekonomisko un dabisko faktoru nozīmi, atsevišķi rādītāji analizēti MLA kategoriju griezumā. Latvijā esošās MLA teritorijas noteiktas gan pēc sociālekonomiskajiem, gan dabas apstākļiem. To labi raksturo arī datu analīze pēc MLA kategorijām, kura uzskatāmi parāda apmaksāto platību īpatsvara atšķirības, kā arī dažādo LIZ struktūru MLA teritorijās (skat. 23.att.).

Lai novērtētu LIZ struktūru, izmantojot 2011. gada lauku bloku datu bāzi, deklarētās platības tika sadalītas trīs grupās – aramzemēs sētie ilggadīgie zālāji, pārējās aramzemes (dažādu lauksaimniecības kultūru sējumi u.c.) un pļavas un ganības. Apkopotie dati liecina, ka MLA1 teritorijās dominē dažādu kultūru sējumos izmantotās aramzemes, uz pusi mazāk ir ilggadīgo zālāju aramzemēs, bet pļavas un ganības sastāda tikai piekto daļu attiecībā pret minētajām aramzemēm. MLA2 kategorijas teritorijās sadalījums LIZ struktūrā ir līdzvērtīgāks, tomēr aramzemju ir vairāk. Savukārt MLA3 teritoriju LIZ struktūrā pļavas un ganības ir vairāk kā aramzemes. Jāpiezīmē, ka minētajā sadalījumā nav ņemtas vērā tās platības, kuras netiek deklarētas platību maksājumiem, jo par tām nav pieejama informācija. Taču datu apkopošanā iegūtās atziņas un iepriekš veiktie pētījumi liecina, ka nepieteiktās platības lielākoties veido tieši pļavas un ganības. Tādējādi pļavu un ganību īpatsvars jo īpaši MLA2 un MLA3 teritorijās potenciāli ir vēl lielāks.

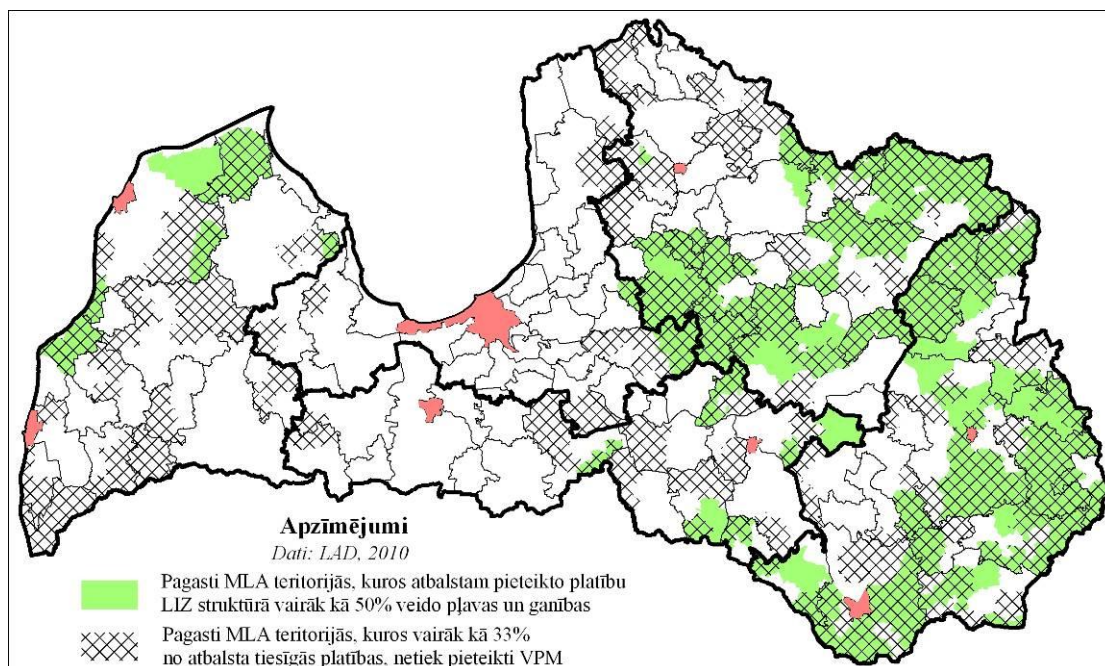
MLA2 un MLA3 teritorijās ir zemākie apmaksāto platību rādītāji, salīdzinot ar teritorijām ārpus mazāk labvēlīgajiem apvidiem un MLA1. Tā piemēram, VPM apmaksātās platības no kopējām lauku bloku platībām MLA2 un MLA3, attiecīgi sastāda 72% un 65%. MLA2 teritorijās 2.1.2. (MLA) pasākumā apmaksātas 60% atbalsttiesīgo platību, bet MLA3 – 50%. Līdz ar to secināms, ka tieši MLA2 un jo īpaši MLA3 teritorijās, kur LIZ struktūrā liels īpatsvars ir pļavām un ganībām ievērojama daļa no LIZ platībām netiek apsaimniekota, tādējādi neveicinot ne teritoriju ekonomisko izaugsmi, ne vides mērķu sasniegšanu.

23. attēls. LIZ struktūra, kopējās lauku bloku platības, kā arī VPM un MLA apmaksātās platības MLA teritorijās 2011. gadā

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Minētās tendences apstiprina arī datu telpiskā analīze, kura parāda, ka MLA teritorijās no 135 pagastiem, kuros pļavas un ganības atbalstam pieteiktajās platībās aizņem vairāk nekā 50%, 111 pagasti ir tādi, kuros VPM atbalstu nav saņēmušas vairāk nekā trešā daļa (> 33%) no atbalsttiesīgajām platībām (skat.24.att.).

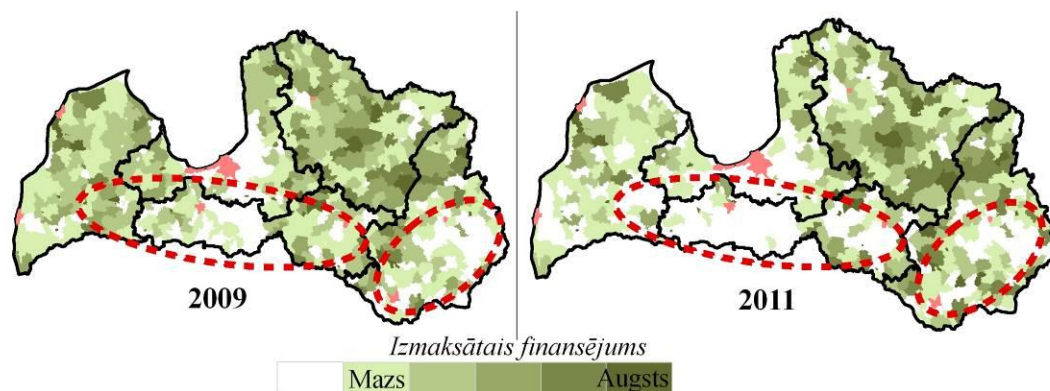
24. attēls. VPM pieteikto platību īpatsvara kopsakarības MLA teritorijās, kurās LIZ struktūrā dominē pļavas un ganības

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Diskusijās par LAP 2007-2013 otrās ass pasākumiem nereti tiek minēta atšķirīgā dažādu pasākumu nozīme vides stāvokļa uzlabošanā. Tā piemēram, BDUZ apakšpasākums tiek atzīts kā vienīgais pasākums saistībā ar bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu un aizsardzību (NVO vēstule, 05.03.2013.). Tāpat saistībā ar MLA maksājumiem tiek minēts, ka tiem ir lielāka sociālā un ekonomiskā nozīme, nekā devums vides uzturēšanā un aizsardzībā. Tādējādi, lai apskatītu līdzšinējo ar vidi saistīto pasākumu nozīmi dažādos griezumos, tika veikta LAP pasākumu analīze gan par visiem otrās ass platību maksājumiem kopā (skat. 6.pielikumu), gan Agrovides pasākumu atsevišķi. Sagatavotas kartoshēmas par Agrovides apakšpasākumiem (RLZP, BLA, IDIV, BDUZ, VEI, BI), kuri paredz papildus saistību uzņemšanos (skat. 25.att.). Šajā datu apkopojumā netika iekļauti MLA maksājumi un Natura 2000 maksājumi, jo tie tieši saistīti ar šo teritoriju novietojumu un arī to atbalsta saņemšanas nosacījumi ir salīdzinoši minimāli. Atšķirībā no Natura 2000 un MLA atbalsta maksājumiem, kas ir kompensācijas maksājumi par apgrūtinātiem apstākļiem un neprasa citas saistības, kā attiecīgā LIZ veida apsaimniekošanu atbilstoši labai lauksaimniecības praksei, Agrovides apakšpasākumu atbalsts ir kompensācija, kas izriet no paaugstinātām saistībām vides jomā, ko uzņemas atbalsta saņēmējs. Agrovides platību maksājumu kartoshēmas sagatavotas 2009. un 2011. gadam. Tās parāda, ka 2009. gadā, kad vēl bija saglabājušās piecu gadu saistības VEI un BI pasākumos, atbalstītās platības un izmaksātais finansējums Agrovides maksājumos bija lielāks nekā 2011. gadā. Tomēr arī jau 2009. gadā vismazāk vides maksājumos platības pieteiktas Rietumzemgalē, Pierīgā un Latgalē. Pierīgā mazais platību īpatsvars skaidrojams ar mazāku LIZ izmantošanu lauksaimniecībā vispār un zemes apsaimniekotāju iespējamo nevēlēšanos uzņemties jebkādas papildus saistības, visticamāk, tāpēc, ka lielākajai daļai lauksaimniecība nav pamatnodarbošanās. Arī Latgalē mazs atbalsts vides maksājumos saistāms ar mazāku izmantotās LIZ īpatsvaru un iespējamo nevēlēšanos uzņemties papildu saistības. Zinot, ka Latgalei raksturīgs liels skaits nelielu saimniecību, šāda tendence vērtējama negatīvi, jo, piemēram,

bioloģiskā lauksaimniecība pie esošajiem resursiem uzskatāma par perspektīvu nozari Latgalē. Tāpēc turpmāk nepieciešams vērtēt un plānot pasākumus, lai pēc iespējas lielākas platības būtu iesaistītas Agrovides maksājumos, līdzīgi kā tas ir, piemēram, Vidzemē, kur apstākļi salīdzinoši līdzvērtīgi Latgalei. Kā redzams, 2011. gadā Agrovides atbalsta maksājumi samazinājušies vēl vairāk. Jāpiezīmē, ka abās kartoshēmās izmantotas vienas un tās pašas robežvērtības. Mazais atbalsta apjoms negatīvi vērtējams praktiski visā Zemgalē un Dienvidkurzemē, kur vēsturiski atrodas teritorijas ar izteiktu aramzemju dominanci, līdz ar to arī visintensīvāk izmantojamās LIZ un potenciāli ar vislielāko ietekmi uz vidi, jo īpaši uz augsni un ūdens ekosistēmām.

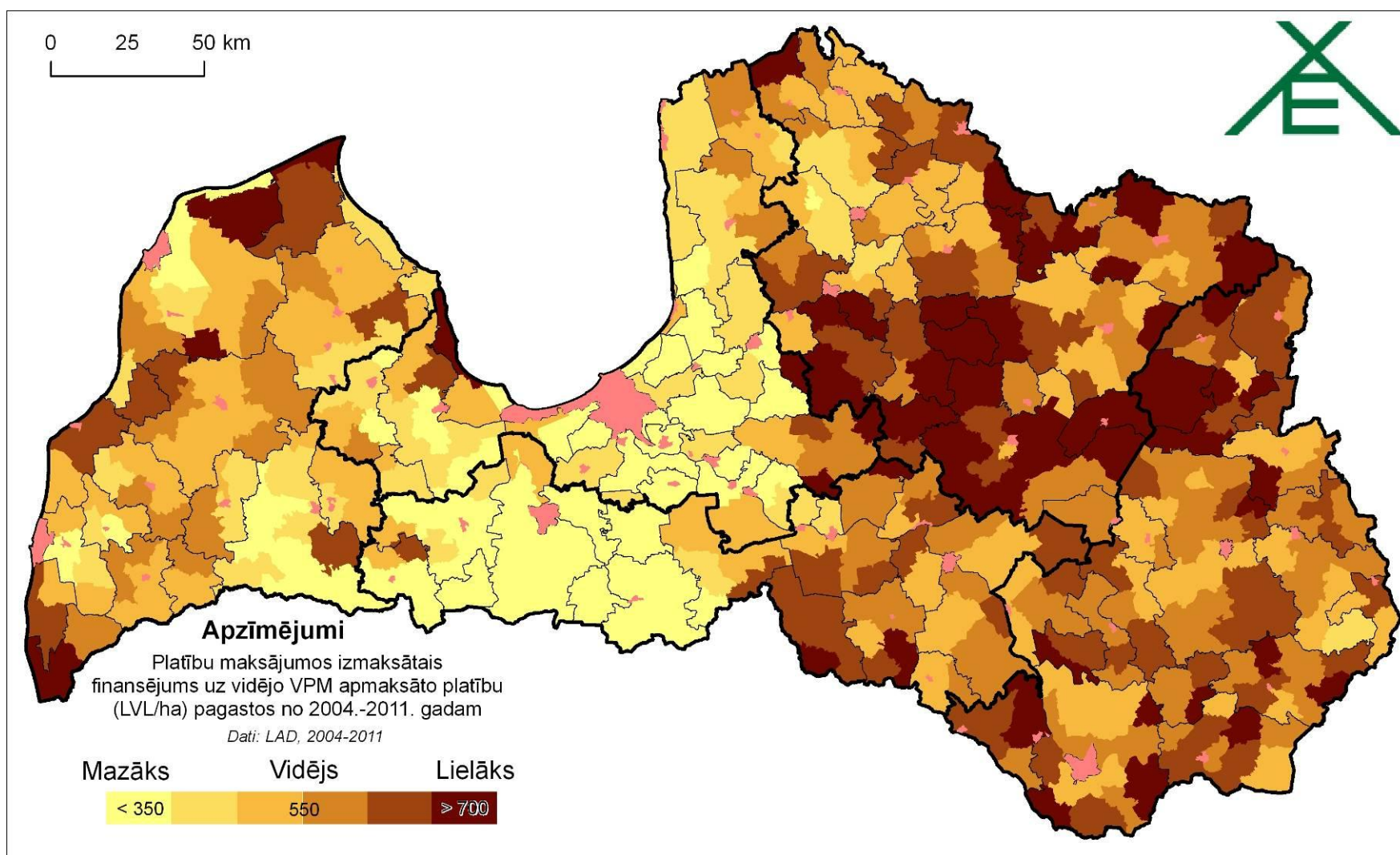
Kopumā veiktā datu analīze parāda, ka vides maksājumos Latvijā veidojas izteikti nevienlīdzīgs telpiskais sadalījums, kas nav vērtējams pozitīvi. Tāpēc turpmāk, ņemot vērā daudzveidīgos Latvijas dabas apstākļus un atšķirīgo saimniecisko darbību reģionos, plānojot vides pasākumus LAP 2014-2020, jāpanāk sabalansētība starp dažāda veida vides pasākumiem.

25. attēls. Agrovides apakšpasākumos (RLZP, BLA, IDIV, BDUZ, VEI, BI) izmaksātais finansējums uz atbalsttiesīgo platību (LVL/ha) pagastos 2009. un 2011. gadā

Avots: LVAEI apkopojums pēc LAD datiem

Aprēķinot izmaksāto finansējumu uz vienu hektāru platību maksājumos gan atsevišķos gados (skat. 7.pielikumu), gan kopumā visā apskatītajā laika periodā, iegūtie rezultāti parāda, ka tieši platību maksājumos vismazākais atbalsts saņemts Rietumzemgalē, Dienvidaustrumkurzemē (skat. 26.att.) un Pierīgā, kur tas saistāms ar zemo aktivitāti kopumā. Savukārt Rietumzemgalē un Dienvidaustrumkurzemē mazāks atbalsts platību maksājumos galvenokārt saistīts ar to, ka šajās teritorijās platību atbalsta maksājumos lielākoties pieteikts un saņemts tikai VPM atbalsts. Pie tam vēsturiski tas ir bijis salīdzinoši neliels un tikai pēdējos gados VPM likme sāk būtiski pārsniegt citu maksājumu likmes. Vislielākais atbalsts platību maksājumos uz VPM apmaksāto hektāru ir Vidzemes centrālajā un dienvidu daļā, kā arī Latgales ziemeļu daļā. Šajās teritorijās kopš 2004. gada lauksaimnieki pieteikušies uz dažādiem vides maksājumiem (t.sk. MLA), līdz ar to platību maksājumos saņemtais atbalsts ir lielāks kā citviet. Turpmāk līdz ar VPM likmes pieaugumu sagaidāms, ka izmaksātais finansējums uz atbalstīto platību izlīdzināsies, ja netiks palielinātas otrā pīlāra platību maksājumu atbalsta likmes.

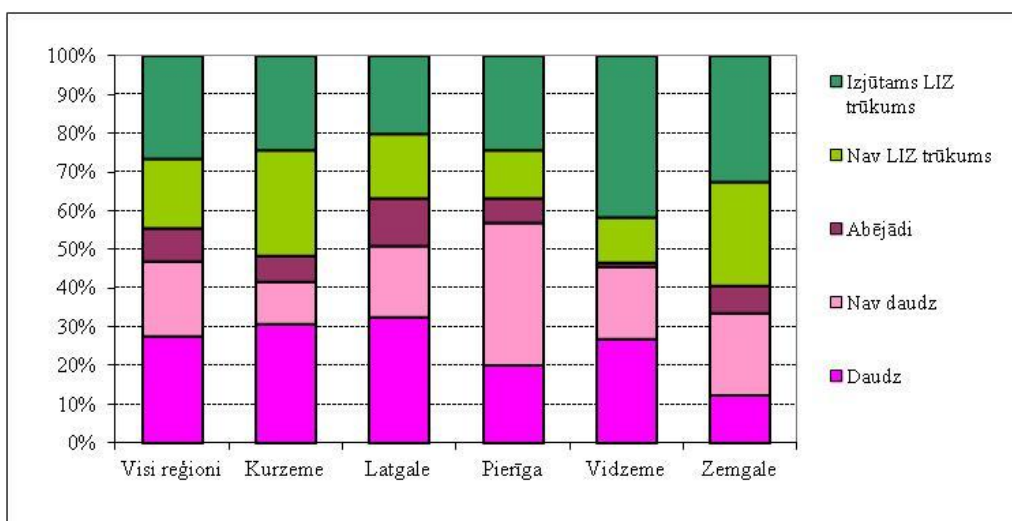

26. attēls. Platību maksājumos izmaksātais finansējums uz vidējo VPM apmaksāto platību laika periodā no 2004.-2011. gadam

Aptauja par platību maksājumiem un to nozīmi

Pētījuma ietvaros veiktā zemnieku aptauja apliecināja, ka platību maksājumi ir būtiski saimniecību izaugsmē, zemes apsaimniekošanā, labvēlīga LIZ stāvokļa nodrošināšanā. Tāpat tika iegūta informācija par LIZ pieejamību un patreizējām attīstības tendencēm. Aptaujas rezultāti parādīja atšķirīgus viedokļus arī reģionu griezumā. Turpmāk sniegts katra jautājuma vai jautājumu kopas atbilžu sadalījums un apraksts.

Pirmā jautājuma kopa bija saistīta ar LIZ kopējo stāvokli pagastā un reģionā. Uz jautājumiem, **vai Jūsu pašvaldībā (reģionā) ir daudz neapstrādātu LIZ, vai gluži pretēji ir izjūtam LIZ trūkums**, atbildes sadalījās sekojoši (skat. 27.att.).

27. attēls. Atbilžu sadalījums par neapsaimniekotas zemes īpatsvaru pagastā un LIZ trūkumu

Salīdzinot kvantitatīvo datu analīzes un aptaujas rezultātus, redzams, ka tieši Vidzemē nevis Zemgalē visvairāk ir minēts LIZ trūkums. Vislielākais neapstrādāto zemju īpatsvars minēts Pierīgā un Latgalē. Savukārt nozares speciālistu atbildēs dominējošais uzskats bija, ka gan neapsaimniekotai zemei, gan arī LIZ trūkumam ir dažāds telpiskais dalījums, jo ir vietas, kur lauksaimniecības zeme ir liels deficīts, tanī pat laikā ir vietas, kur pieprasījums pēc zemes ir mazāks. Attiecīgi šādās vietās ar izteiktu reljefu, pārlietu lieku augsnes mitrumu sastopams visvairāk pamestu LIZ. Orģināla un patiesa atbilde šī jautājuma komentāros tika sniegta no kādas LAD pārstāves, kura atzīmēja: „Latvijā ir daudz lauksaimniecības zemes, kur staigā tikai zvēri un LAD inspektori ... (zemes vizuālā apsekojuma ietvaros)”.

Otrais aptaujas jautājums bija, **vai, jūsuprāt, aizaugušās LIZ nepieciešams atgriezt lauksaimnieciskajā ražošanā?** Viennozīmīgu *jā* atbildi šajā jautājumā snieguši 80% respondentu, savukārt 6% atbildēja *nē*, lielākoties piebilstot, ka neapsaimniekotajām vietām ir zema augsnes kvalitāte. Pārējie respondenti atzīmēja, ka zemes būtu jāatgriež lauksaimnieciskajā ražošanā, taču pirms tam jānovērtē to platība, auglība, iespējas ierīkot meliorāciju u.tml. Arī speciālistu vērtējumā vairāk dominēja uzskats, ka lauksaimnieciskajai ražošanai zeme būtu atjaunojama, taču pirms tam izsvērti jānovērtē augsnes auglība, aizaugšanas pakāpe u.tml. Ekspertu

grupā arī tika atzīmēts, ka zemes atgriešanai aprītē jābūt pārdomātai, jārēķinās ar papildus ieguldījumiem, sākotnēji teritorijas būtu izmantojamas lopkopības nozarē.

Trešais jautājums bija par platību maksājumu devumu LIZ apsaimniekošanā un nozīmi neizmanto tu LIZ atjaunošanā: ***Vai platību atbalsta maksājumi ir būtiski, lai LIZ apsaimniekošana turpinātos un veicinātu neizmantotas LIZ apsaimniekošanu?*** Četri respondenti nav neko konkrētu atbildējuši, bet absolūtais vairākums - 545 jeb 94% uzskata platību maksājumus par būtiskiem, no tiem 66 respondenti - pat par ļoti būtiskiem, lai LIZ apsaimniekošana notiktu. Zemnieki raksta: "Bez viņiem vispār nav nozīmes sākt ražošanu"; "Platību atbalsta maksājumi ir būtiski, ja to nebūs, LIZ zeme vēl vairāk aizaugs ar krūmiem". No atlikušajiem vairāk nekā puse (3,3%) atzīst, ka platību atbalsta maksājumi ir būtiski, bet nepietiekami vai ka tie ir kā „papildnauda jau ieguldītajiem līdzekļiem”, bet pārējie (3,1%) uzskata tos par nebūtiskiem - "Ne visai. Kuri neapsaimniekoja, tie arī neapsaimniekos".

Lauksaimnieku organizāciju un institūciju pārstāvji norādīja uz saimniecības lieluma nozīmi šī jautājuma kontekstā. Platību maksājumi jo īpaši būtiski ir mazajām un vidējām saimniecībām, kur tie veido ievērojamu ienākumu daļu, nereti ienākumi no platību maksājumiem veido tieši peļņas daļu.

No izvērstākajām atbildēm var secināt, ka zemes apsaimniekotāji gan saprot to, ka šis nav ieguldījumu atbalsta veids, bet kompensācijas maksājums, dažam pat tikai daļējs, tomēr cits cenšas ar tiem segt arī zemes ielabošanu, skat. citātus zemāk.

"Atbalsta maksājumi ir kā stimul, lai cilvēki apsaimnieko zemi, bet tas nav ieguldījumu veids, bet tikai kā papildnauda" (Strenču nov.)

"Jā, ja LIZ nav pārmitra vai neauglīga" (Tukuma nov.)

"Noteikti ir būtiski, jo daļa lauku ir galīgi aizauguši, jāiegulda liela nauda, jākopj meliorācijas sistēmas par saviem līdzekļiem" (Kārsavas nov.)

"Atbalsta maksājumi ir būtiski, ar tiem var segt LIZ ielabošanas darbus" (Daugavpils nov.)

Arī šajā jautājumā izteikts viedoklis par atbalsta apjoma palielināšanu principiāli līdz vidējam Eiropas līmenim vai vienkārši, pamatojot ar to, ka „pie resursu cenu paaugstināšanās būtu maksājumiem arī jāpieaug”.

Ir lauksaimnieki, kas zemes apsaimniekošanas atbalstu saista ar vides uzturēšanu, tomēr lielākā daļa atbalsta mērķi saredz lauksaimnieciskās ražošanas veicināšanā un arī izmanto izdevību izteikt savu viedokli par zemes īpašniekiem, kas neveic lauksaimniecisko darbību un saņemto atbalstu arī izmanto tikai minimālai zemes uzturēšanai (apļaušanai). Ražojošie zemnieki nosoda situāciju, kad *dīvānu zemnieki* legāli vai nelegāli nodod zemi citiem apsaimniekošanā, bet šo atbalstu, kas paredzēts apsaimniekošanas izdevumu kompensācijai, pārdala sev par labu vai nu tieši, piesakoties paši uz atbalstu (tad nomas līgums nepastāv), vai iekļaujot atbalsta apjomu zemes nomas maksā. Tādējādi tiek kropļots zemes nomas tirgus, skat. citātus.

"Platību maksājumi ir nepieciešami, bet nevis lai būtu neaizaugušas platības, bet gan kompensētu uz zemes saražotās produkcijas tirgus cenu starpību ar izdevumiem! Ja maksās tikai par apstrādātu platību, tad būs tie paši dīvānzemnieki, kas neko neražo, zemi tur, bet platībmaksājumus saņem. Un dēļ tiem dīvānzemniekiem jau ir situācija, ka LIZ neizmantojas pilnvērtīgi, jo viņi iznomā ar sliktiem nosacījumiem (vai nu liela nomas maksa vai arī paši saņem platībmaksājumus un

saglabā tiesības mainīt nomniekus - tas nozīmē, ka, ja es iztīru no krūmiem LIZ, savedu kārtībā novadgrāvjus - nomātās zemes vērtība aug - un pats nomnieks ir zaudētājs!)"

"Maksājumi ir būtiski, taču nepareizi ir tas, ka šobrīd tie veicina vienkārši apļaušanu. Noteikti jāatbalsta šo platību izmantošana ražošanai, lai labumu no tā gūtu visa Latvijas ekonomika, ne tikai zemes īpašnieki – tā sauktie „dīvānzemnieki”. Negatīvais aspekts šiem maksājumiem ir nenoliedzama ietekme uz zemes cenu un nomas maksas pieaugumu".

Atbildēs izteikti arī priekšlikumi:

1. "Platību maksājumiem ir būtiska nozīme zemju apsaimniekošanā. Lai tiktu izmantota neapsaimniekotā LIZ, platību maksājumi ir jādiferencē, tikai par apļaušanu samazinot VPM",
2. „Saņemt platību maksājumus var tie apsaimniekotāji, kam realizācija no zemes platības ir >150Ls",
3. "Jā, atbalsta maksājumi ir vajadzīgi. Mūsu zemnieku saimniecība nodarbojas ar gaļas liellopu audzēšanu, tāpēc vajadzētu padomāt arī par maksājumiem, kuros būtu ietverti mežu un krūmāju noganīšana".

Lai izvēlētos lauku atbalsta politikas novērtēšanas metodes, ir visai svarīgi apzināt, kāds ir to saimniecību loks, kas nesaņem atbalsta maksājumus. LAD klientu aptaujāšana un LAD datubāzes ierakstu apkopošana sniedz informāciju par atbalsta saņēmējiem, kas būtu jāsalīdzina vai nu ar saimniecības situāciju pirms atbalsta saņemšanas vai ar tādu līdzīgu saimniecību rezultātiem, kas atbalstu nav ņēmušas. Tāpēc aptaujā tika iekļauts jautājums: **Vai zināt saimniecības, kuras sekmīgi apsaimnieko LIZ bez platību maksājumiem? Kas tām traucē saņemt VPM u.c. platību maksājumus?** Jautājuma mērķis bija gūt priekšstatu, vai šādas atbalstu nesaņemošas sekmīgi strādājošas saimniecības lauku vidē ir zināmas.

Pēc atbilžu rezultātiem lielākajai daļai respondentu – 511 jeb 87,8% - šādas saimniecības nav zināmas, ir viedoklis, ka tādu nav: "Lielākoties visi saņem platību maksājumus, ja nebūtu šī finansējumu, būtu grūti apsaimniekot zemi". Minētais citāts raksturo atbalsta maksājumu vispārējo ekonomisko nepieciešamību, tomēr zemnieki arī apzinās, ka tie nāk no sabiedriskiem līdzekļiem un ar cieņu nosauc saimniecības, kas iztiek bez tā – tādu nav daudz. Apstiprinoši uz šo jautājumu – ka zina tādas saimniecības - atbildējis 71 respondents jeb 12,2% no kopējā atbilžu skaita 582, pārstāvēt 9 Kurzemes pagastus, 16 pagastus Latgalē, 9 - Pierīgā, 5 - Vidzemē un 7 – Zemgalē. Ne visi ir minējuši iemeslus, kuru dēļ saimniecības nevēlas vai nevar saņemt atbalstu, tomēr saņemtos komentārus var iedalīt šādās raksturīgākās grupās ar spilgtākajiem citātiem:

- 23 atbildes - mazas platības, latvāņu invāzija, neatbilst nosacījumiem, informācijas trūkums;

"Protams, ka ir tādas saimniecības, jo cilvēki pilnībā vēl nav informēti, kas ir jādara, lai varētu saņemt platību maksājumus. Tās ir mazās saimniecības no 1 līdz 10 ha. Jāņem vērā, ka valstī vēl nav beigusies zemes reforma, līdz ar to vēl parādīsies, kas vēlēties pieteikties uz VPM, kad būs piešķirtas zemes lietotāja tiesības." (Saldus nov.).

"Jā. Pavisam nelielas ģimenes saimniecības, kurām lauksaimniecība nav pamatnodarbošanās, ar ko pelna naudu. Dažreiz pat zem 1 ha. Bet skatoties Latvijas

mērogā domāju, ka šādas saimniecības sastāda zināmu procentu labas LIZ" (Tukuma nov.).

- 10 atbildes - baidās no saistībām, kontrolēm, dokumentu noformēšanas, negatīvi uztver atbalsta aplikšanu ar ienākuma nodokli;

"Dažus pazīstu, nevēlas uzņemties jebkādas saistības" (Daugavpils nov.).

"Traucē lielā birokrātija un nepārtrauktās kontroles" (Tukuma nov.).

"Jā, zinu! Traucē pārlietu lielā papīru kārtošana un braukāšana, lai kārtotu dokumentāciju" (Ogres nov.).

- 7 atbildes - grūtības ar nomu, VPM saņem īpašnieks;

"Nezinu. Ir otrādi- zemes īpašnieki saņem paši maksājumus un atļauj citiem lauksaimniekiem pļaut un ganīt" (Vecpiebalgas nov.).

"Tas, ka VPM piesaka īpašnieks, nomnieks tikai apstrādā" (Jaunjelgavas nov., 480 ha).

- 8 atbildes - citi objektīvi un subjektīvi iemesli (daļu zemes apmežo, trūkst tehnikas, slinkums un neuzņēmība, netic valstij, negrib, savs pašlepnums).

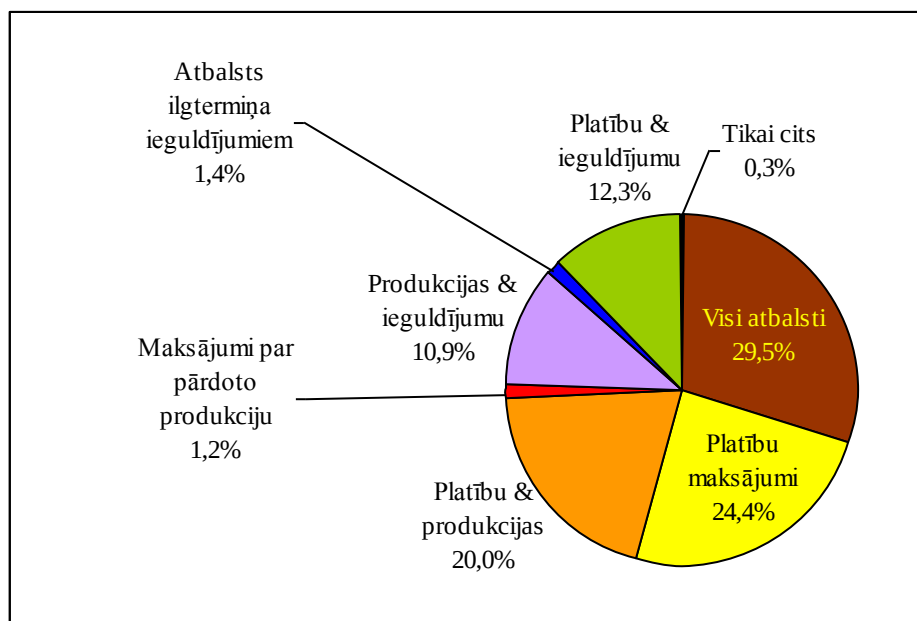
"Jā ir tādas. Savs pašlepnums. Tikai - vai sekmīgi? Lauksaimniecībā katrs santīms ir no svara" (Tukuma nov.).

Arī speciālistu grupā šajā jautājumā lielākoties bija atbildes, ka šādu saimniecību ir maz, tās ir mazas pēc platības un galvenie iemesli nepieteikšanai uz atbalstu ir informācijas trūkums (nezināšana), nevēlēšanās uzņemties saistības un zemes īpašniekiem pamatnodarbošanās nav lauksaimniecība.

Jautājumā, kāda veida atbalsts, jūsuprāt, būtu piemērotākais Jūsu saimniecībā, bija piedāvāti arī sekojoši atbilžu varianti:

- platību maksājumi;
- maksājumi par pārdoto produkciju;
- atbalsts ilgtermiņa ieguldījumiem;
- cits veids.

Tā kā respondentiem bija iespēja atzīmēt vairākus atbalsta veidus, tad 29,5% atbilžu ir atzīmēti visi varianti. Salīdzinot katru veidu atsevišķi, visbiežāk minēti platību maksājumi - tie tika atzīmēti 86,2% atbilžu, maksājumi par pārdoto produkciju – 61,6% un atbalsts ilgtermiņa ieguldījumiem - 54,1% atbilžu. Jāatzīmē, ka pēdējie divi minētie veidi kā vienīgais atbalsts atzīmēti ļoti maz – tikai 1,2-1,4% atbilžu, abu kombinācija minēta deviņreiz biežāk – 10,9% atbilžu, bet par vispiemērotāko atbalstu atzīti platību maksājumi – 24,4% anketu tie minēti kā vienīgais atbalsts, 20% - kopā ar maksājumiem par pārdoto produkciju un 12,3% - kopā ar atbalstu ilgtermiņa ieguldījumiem (skat. 28.att.).

28. attēls. Atbilžu sadalījums par piemērotāko atbalsta veidu saimniecībā

Iespēju paskaidrot savu izvēli vai minēt citu atbalsta veidu izmantoja 17 atbildētāji, lielākoties tie bija precizējumi, atzīmējot jau piedāvātos variantus. Pēc tiem var spriest, ka, piemēram, ar atbalstu ilgtermiņa ieguldījumiem saimniecībās tiktu veicināta meliorācijas sistēmu tīrīšana un zemes kaļķošana; ciltsdarbs un vaislas dzīvnieku iegāde; zemes izpirkšanas kreditēšana; jaunas saimniecības izveide. Maksājumi par pārdoto produkciju aktuāli biškopībā, bet vairāk - gaļas lopkopībā, nepieciešami maksājumi par zīdītājgovīm un par eksportētiem dzīvniekiem. Vairāku Latgales respondentu atbildēs dominē nepieciešamība pēc īpaša- reģionāla atbalsta, kas izpaustos kā:

- transportizdevumu segšana;

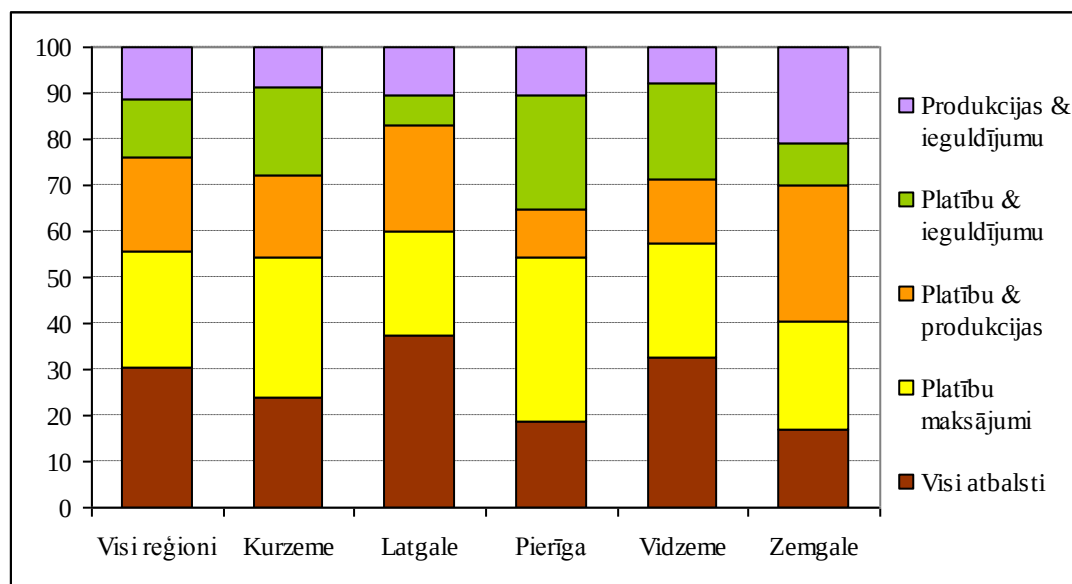
Citāts: „Valsts dotāciju vai citu atbalsta mehānismu sakarā ar noieta tirgus atrašanās vietas ietekmi (Rīga- 320 km), jo Latgales laukos un ciemos nav lauksaimniecības produkcijas realizācijas iespēju. Reģionālais atbalsts, jo tālāk no lielajām pilsētām, jo proporcionāli lielāks atbalsts (mūsu novada zemniekiem, piem: līdz Rēzeknes dzirnavniekam turp atpakaļ ir 94 km, mūsu zemniekiem transportizdevumi un arī graudu pašizmaksa ir daudz lielāki nekā vietējiem Rēzeknes puses zemniekiem, jau tas ir nosacījums negodīgai konkurencei). Par Rīgu nemaz nerunājot, ja ir jābrauc, tas viss ir papildus izmaksas, kuru nav teiksim Zemgales puses lauksaimniekiem, Latgales reģions atrodas vistālāk no Rīgas un Balvu puses zemnieki vistālāk no lieliem pārstrādes uzņēmumiem, tas ir papildus finansiālais slogs. Lai izlīdzinātu transportizdevumus ir jānosaka reģionālais maksājums”.

- atbalsts ģimenes saimniecībām, kas ražo produktus savas ģimenes uzturēšanai laukos, lieko pārdodot;
- līdzsvara regulēšana mazo saimniecību un lielsaimniecību atbalsta politikā;

„Latgalē varbūt pat vajadzētu ierobežot lielsaimniecību vairāk par 500 ha veidošanos, lielsaimniecības izspiež mazās un vidējās saimniecības, jauniešiem nav iespēju veidot savas saimniecības. Un vēl varētu noteikt maksājumu koeficientu mazajām 1, bet lielsaimniecībām piemērot samazinājumu un noteikt 0,7 visiem maksājumiem. Un nodokļu atvieglojumu lauksaimniekiem visa veida saimniecībām

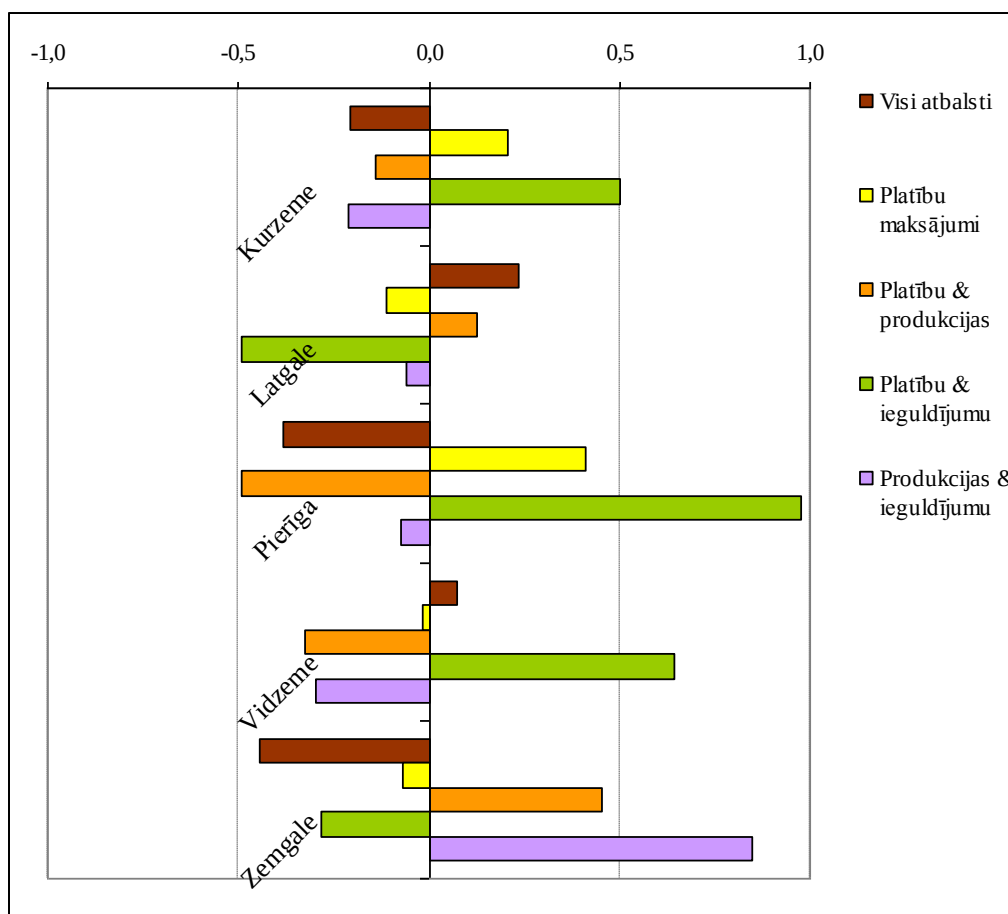
15-12% . Jābeidz vienreiz lobēt lielsaimniecības ar nevienlīdzīgu nodokļu politiku. Paskaidroju: pašreiz mazās un vidējās saimniecības maksā IIN 25%, bet lielsaimniecības UIN 15%, obligāti jābūt vienādam lielumam, mazajām ir no ES platību maksājumiem jāmaksā IIN 25%, bet lielsaimniecībām sniedzot gada pārskatu UIN 15% no platību maksājumiem nav jāmaksā. Ko mēs te cīnāmies ar ES par vienlīdzību! Vispirms vajag savā valstī ieviest vienlīdzību starp mazajām, vidējām un lielsaimniecībām.”

Jautājumā par piemērotāko atbalsta veidu saimniecībās arī atbildes pa reģioniem sadalījās dažādās kombinācijās (skat. 29.att.).

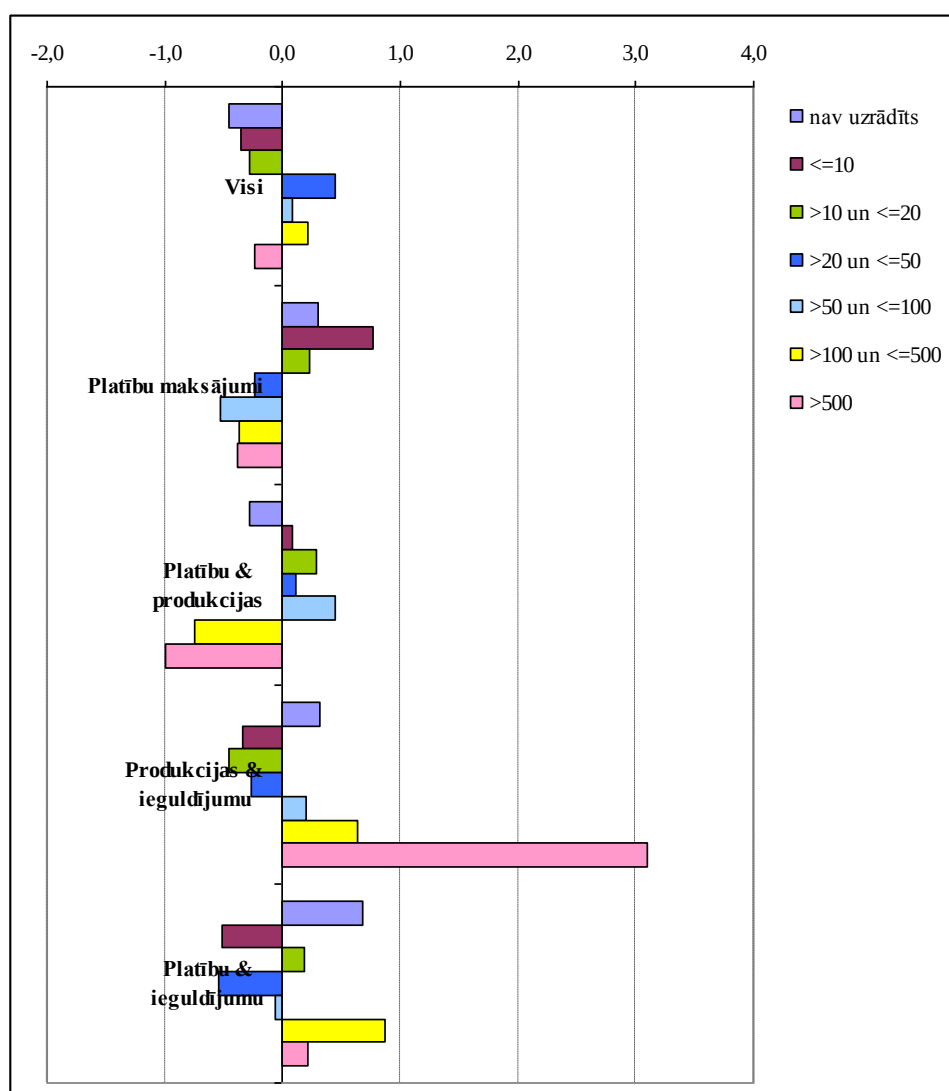
29. attēls. Atbilžu struktūra reģionos pēc plašāk pārstāvētajiem atbilžu veidiem, % no reģiona kopskaita

Attēlā redzams, ka no visiem atbilžu veidiem katrā reģionā aktīvi - īpatsvars virs vidējā - atbalstīti divi, bet pārējie trīs veidi atbalstīti mazāk aktīvi – īpatsvars zem vidējā. Visus jautājuma iespējamās atbilžu variantus (atbalsta veidus) aktīvi ir atzīmējušas saimniecības Latgalē, nedaudz mazāk aktīvi arī Vidzemē. Latgalē otra vairāk atzīmētā atbalsta veidu kombinācija ir platību maksājumi kopā ar maksājumiem par pārdoto produkciju, kas ir otrs pieprasītākais atbalsta veidu variants arī Zemgalē. Kurzemē un vēl vairāk Pierīgā otrs nepieciešamākais atbalsta veids ir platību maksājumi, bet abos reģionos visnepieciešamākā, jo sevišķi Pierīgā. Vienīgais reģions, kas aktīvi ir atbalstījis maksājumus par pārdoto produkciju, ir Zemgale – visvairāk saimniecības vēlas produkcijas un ieguldījumu atbalstu, bet kā otru vēlamāko atzīmējušas platību un produkcijas atbalstu. Tas varētu būt skaidrojams arī ar to, ka līdz šim Zemgalē bijuši vismazākie platību maksājumi, tanī pat laikā saņemts ievērojams atbalsts, piemēram, modernizācijā. Atbilžu sadalījums šajā jautājumā parādīts arī 30. attēlā, kurā uzskatāmāk redzams atbilžu sadalījums pa reģioniem attiecībā pret visā Latvijā iegūto atbilžu sadalījumu. Tā piemēram, platību maksājumi kā visnozīmīgākie minēti Pierīgā un Kurzemē, savukārt Zemgalē kā nozīmīgākais minēts atbalsts par saražoto produkciju un ilgtermiņa ieguldījumiem.

30.attēls. Ieinteresētība reģionos, atbildot uz jautājumu par piemērotāko atbalsta veidu saimniecībā

Šī jautājuma atbildes tika novērtētas arī saimniecību lieluma grupās (skat. 31.att.). Attiecinot pret vidējo atbilžu sadalījumu, redzams, ka platību maksājumi kā īpaši nozīmīgs atbalsts, minēts mazajās saimniecībās ar apsaimniekājamo platību līdz 20 ha, savukārt saimniecībās virs 50 ha platību maksājumu nav minēti kā vienīgais un nozīmīgākais atbalsts. Atbalsts par saražoto produkciju un atbalsts ilgtermiņa ieguldījumos kā nozīmīgākie minēti saimniecībās virs 100 ha.

31. attēls. Rezultāti reģionos, vērtējot piemērotāko atbalsta veidu sadalījumu pēc saimniecību platības (ha) attiecībā pret attiecīgā atbalsta veida atbildi īpatsvaru reģionā

Ekspertu grupas intervijās kā nozīmīgākais atbalsts šajā jautājumā tika minēts maksājumi par saražoto produkciju, lai gan tikai neliels mazāk atbilžu tika minēti gan platību maksājumi, gan atbalsts ilgtermiņa ieguldījumiem. Atsevišķās atbildēs tika uzsvērts, ka platību maksājumiem jābūt diferencētiem. Būtu jāatbalsta tie, kuri dzīvo uz vietas un ražo pašpatēriņam, savukārt nebūtu atbalstāmi tādi, kas nedzīvo uz vietas. Saistībā ar atbalstu ražojošiem lauksaimniekiem tika minēts, ka nebūtu vēlams vienkāršs princips jo vairāk ražo, jo vairāk saņem, bet nepieciešams noteikt pārdomātus kritērijus. Tāpat saistībā ar atbalstu ilgtermiņa ieguldījumiem atzīmēts, ka vairāk jāatbalsta ieguldījumi infrastruktūrā (būvēs u.tml.).

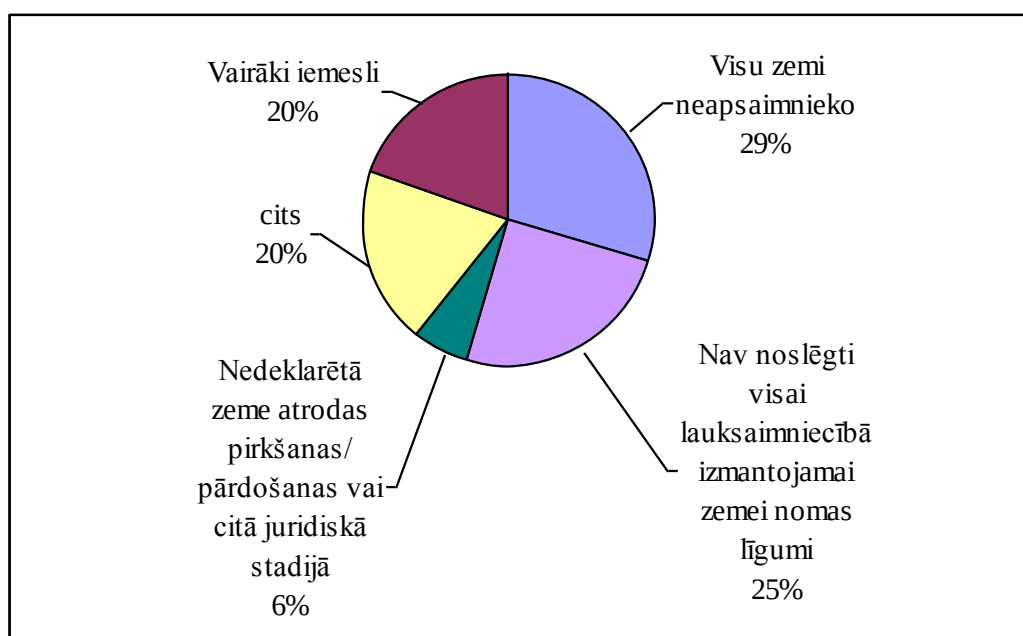
Jautājumā *par platību atbalsta maksājumu nozīmi saimniecības pastāvēšanai un attīstībai* 93% aptaujāto atzina, ka platību maksājumi ir būtiski. Taču 38 atbildēs arī minēts, ka platību maksājumi nav būtiski un nebūtu nepieciešami. Arī lauku speciālistu grupā dominēja atbildes, ka platību maksājumi ir nozīmīgi un tikai vienā atbildē tie minēti kā nebūtiski, jo nesedz kompensējamās izdevumus. Tika komentēts arī, ka platību maksājumi visbūtiskākie ir mazajām un vidējām saimniecībām, kā arī būtu jāveic platību maksājumu diferencēšana.

Jautājums: Ja saimniecība LAD nedeklarē visu vai daļu LIZ platību, lūdzu, miniet galvenos iemeslus, kādēļ:

- visu zemi neapsaimnieko;
- nav noslēgti visai lauksaimniecībā izmantojamai zemei nomas līgumi;
- nedeklarētā zeme atrodas pirkšanas/pārdošanas vai citā juridiskā stadijā;
- cits iemesls.

Iepriekš apkopotajā 4.jautājumā respondentiem bija jāizsaka savs viedoklis par iemesliem, kāpēc zināmās citas saimniecības vispār nepiesakās uz platību maksājumiem. Šajā jautājumā iespējams atzīmēt un komentēt savus motīvus, ja saimniecībā ir LIZ, kas nav pieteikta platību atbalstam.

Jautājuma atbilžu variantus atzīmējuši 64,3% jeb 377 respondenti. Šī skaita procentuālo sadalījumu pa atbilžu veidiem skatīt 32. attēlā.

32. attēls. Atbilžu sadalījums pēc iemesliem, kāpēc saimniecība nedeklarē atbalstam visu vai daļu LIZ platības, % no atbildējušo skaita

Lai gan bija iespējams atzīmēt vairākus iemeslus, tomēr šajā jautājumā to ir darījis tikai katrs piektais respondents, vairāk ir kombinējuši pirmos divus variantus, mazāk - otro un trešo. Trīs no pieciem ir norādījuši vienu no galvenajiem piedāvātajiem variantiem – 29% atbildējušo neapsaimnieko visu zemi, 25% ir grūtības ar nomas līgumiem un 6% zemes juridiskais statuss ir izmaiņu procesā. Vēl viena piektdaļa respondentu ir norādījuši vienu pašu „citu” iemeslu. Tā ir vērā ņemama daļa, lai apzinātu iemeslus, kas netika piedāvāti atbilžu variantos.

Kopā ar tām 20 atbildēm, kur „cits” variants atzīmēts kombinācijā ar galvenajiem atbilžu variantiem, citus iemeslus ir atzīmējuši 95 respondenti, no tiem 77 arī ir komentējuši savu izvēli. Komentārus var iedalīt zemāk uzskaitītajās raksturīgākajās grupās, no kurām vairākas varētu pievienot galvenajiem atbilžu variantiem:

- 25 atbildēs – zeme nav sakopta, mitra, aizaugusi, nedarbojas meliorācija; nav piemērota lauksaimniecībai; atrodas tālu;

- 16 atbildēs - lauki mazi;
- 7 atbildēs - 2003.gadā nebija labā lauksaimniecības stāvoklī vai arī citādi neatbilst nosacījumiem;
- 17 atbildēs - mērījumu problēma, bail no pārdeklarācijas;
- 6 atbildēs - īpašnieks pats grib saņemt atbalstu, neiznomā, ir ārzemēs;
- 6 atbildēs - u.c. (apgrūtināši nosacījumi atsevišķām kultūrām; trūkst tehnikas; apmežota; iznomāta).

Iespējams, ka ar šiem iemesliem var pamatot arī tos 58 gadījumus, kad šajā jautājumā respondents bez komentāriem atbildējis, ka visu zemi neapsaimnieko, bet nākošajā jautājumā pie faktoriem, kas ierobežo saimniecības attīstību, ir minējis nepietiekamas LIZ platības, lai attīstītos.

Kopumā negaidīti, ka salīdzinoši visvairāk respondentu, kas visu zemi neapsaimnieko, ir Zemgalē, pēc tam tikai nāk Latgales aptaujātie un vismazāk tādu ir Vidzemē. Latgale ir otrā aiz Pierīgas arī grūtību ziņā ar zemes nomas līgumiem.

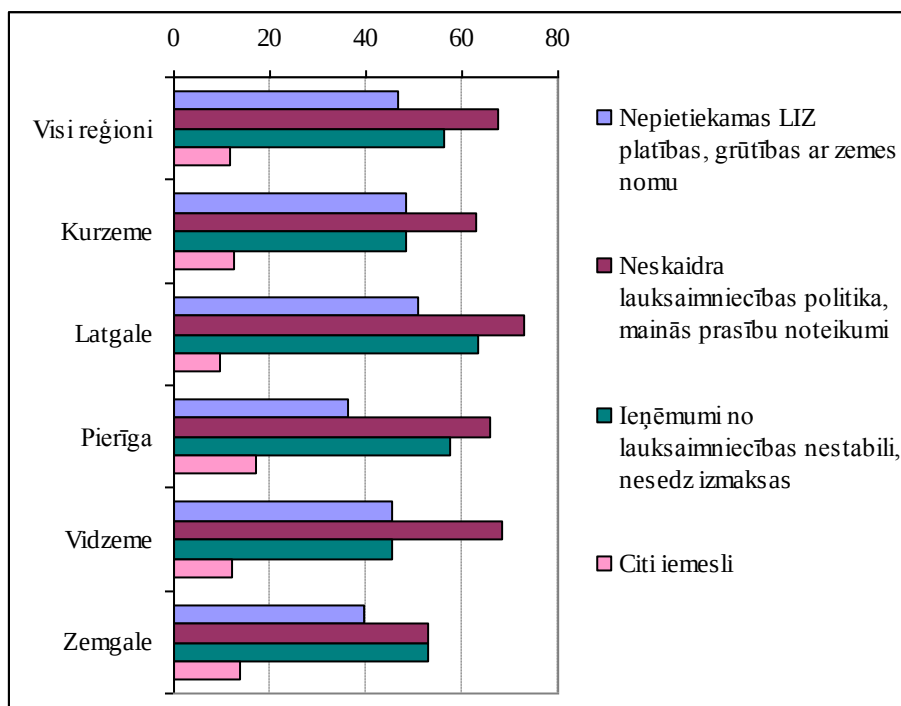
Ekspertu grupā kā nozīmīgākie šķēršļi šajā jautājumā tika minēti nenoslēgti nomas līgumi un citi aspekti, kas saistīti ar apsaimniekojamās zemes īpašuma statusu, kas neļauj saņemt atbalstu.

Jautājums: Kuri no minētajiem faktoriem ierobežo jūsu saimniecības attīstību:

- nepietiekamas LIZ platības, lai attīstītos;
- nestabilitāte ar nomas zemes līgumiem;
- neskaidra lauksaimniecības politika, mainās prasību noteikumi;
- nestabili ieņēmumi no lauksaimniecības;
- ieņēmumi no pārdošanas nesedz izmaksas;
- citi iemesli.

Atbildēs uz jautājumu respondentiem bija iespējams atzīmēt vairākus variantu vai ierakstīt savējo. Pieci piedāvātie faktori un sestais „cits” tomēr netraucēja izdarīt visai skaidru izvēli, jo trešdaļa no kopējā atbildējušo skaita (576) ir izvēlējušies tikai vienu ierobežojošo faktoru, otra trešdaļa – divus, bet no pārējiem lielākā daļa – trīs faktorus. Tikai 7% respondentu ir atzīmējuši vairāk nekā 3 atbilžu variantus. Arī tās atbildes, kurās minēts „cits” faktors, lielākoties dublē un paskaidro jau iepriekš atzīmētos faktorus (maz platības, noteikumu maiņa, izmaksu sadārdzināšanās u.c.).

Kopējie rezultāti atbilžu variantu atzīmēšanas biežumā parādīti 33.attēlā. Ar vislielāko pārsvaru minētais variants *Neskaidra lauksaimniecības politika, mainās prasību noteikumi* (67,4% atbildējušo to atzīmējuši) kā vienīgais atzīmētais variants ir pirmais arī starp visām atbilžu variantu kombinācijām un visvairāk minētā atbilde visos reģionos, izņemot Latgali, kur tā ir trešā minētākā atbilde aiz kombinācijas ar *Nestabili ieņēmumi no lauksaimniecības* un ar *Nepietiekamas LIZ platības, lai attīstītos*. Otrs svarīgākais saimniecības attīstību ierobežojošais faktors kopumā ir *Nestabili ieņēmumi no lauksaimniecības* (45,1%).

33.attēls. Respondentu īpatsvars reģionos, kas atzīmējuši piedāvātos atbilžu variantus par faktoriem, kas ierobežo saimniecības attīstību, % no atbildējušo skaita

Lauksaimnieku organizāciju un institūciju speciālistu vidū šajā jautājumā kā nozīmīgākie saimniecību attīstību ierobežojošie faktori tika minēti – nestabilitāte ar zemes nomas līgumiem, neskaidra un mainīga lauksaimniecības politika un nestabili ieņēmumi no lauksaimniecības. Nepietiekamas LIZ platības, lai attīstītos tika minēts kā mazāk nozīmīgs faktors.

Jautājums: Kuri no platību atbalsta maksājumiem ir visnozīmīgākie un kuri mazāk aktuāli:

- VPM;
- MLA;
- Agrovīde (BDUZ, BLA, RLZP, IDIV);
- Natura 2000 teritoriju atbalsts;
- apmežošana;
- mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana un preventīvo pasākumu ieviešanas;
- cits veids.

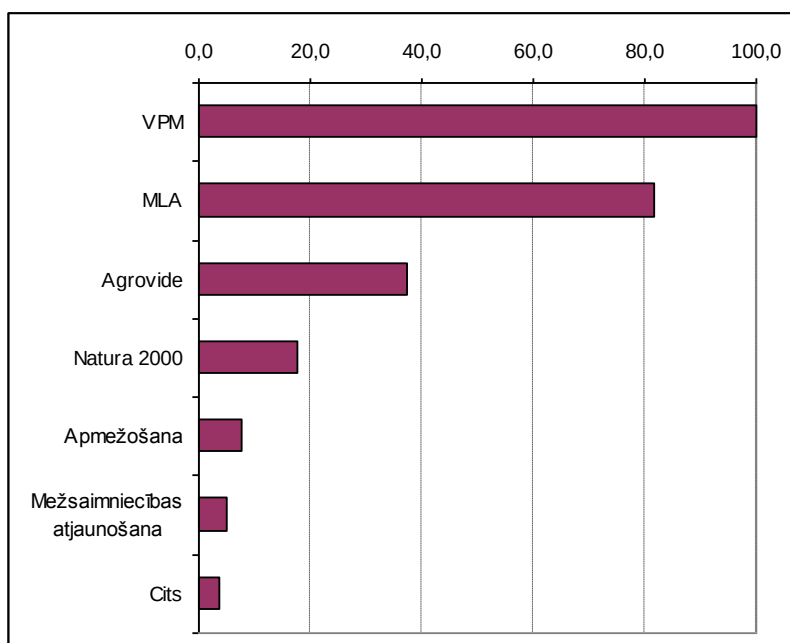
Anketā bija iespējams atzīmēt vairākus atbilžu variantus, un 22 lauksaimnieki jeb 3,8% ir atzīmējuši kā svarīgus visus platību atbalstus, bet vienu pašu (tas ir VPM) atzīmējuši tikai 65 jeb 11,1% atbildējušo. Tomēr lielākā daļa – 505 jeb 86,3% respondentu - nav atzīmējuši vairāk kā 3 atbalsta veidus un pārliecinoši atbalsta VPM, MLA, Agrovīdes, arī Natura 2000 maksājumus. Tā kā atbilžu variantos minētie meža ieaudzēšanas un apsaimniekošanas pasākumi ir projekta veida atbalsts, tad tie atzīmēti daudz mazāk. Bez tam meža ieaudzēšana ar sekojošo kopšanu ir vienreizēja darbība konkrētajā zemes gabalā (un jaunas platības nav „apgūstamas” kā sējumi, mērķa platībai ir specifiski nosacījumi), bet pārējos platību maksājumus var saņemt ik gadu.

Analīzei tika apkopoti visi atbilžu veidi, kas kombinējās no piedāvātajiem atbilžu variantiem, bet arī tādā veidā tika apstiprināti jau minētie rezultāti: 219

atbildes ar VPM&MLA, 125 – VPM/MLA/Agrovide, 65 – VPM, 43 – VPM/MLA/Natura 2000, 36 – VPM/MLA/Agrovide/Natura 2000 (skat. 34.att.).

MLA atbalstu par nozīmīgu atzina ne tikai MLA pagastos dzīvojošie, bet arī 27 respondenti jeb 31% no tiem, kas dzīvo ārpus MLA (galvenokārt Dobeles, Saldus, arī Burtnieku novada pagastos), savukārt 48 jeb 9,6% no MLA pagastos dzīvojošajiem to neatzīmēja.

Jautājuma atbilžu variantos bija iespēja atzīmēt un nosaukt citu, vēl neminētu platību maksājumu. No visiem 22, kas šo iespēju izmantoja, tikai 2 komentāri attiecas uz platību maksājumiem – Skrundas pagasta iedzīvotāji vēlētos saņemt MLA, bet pagastam nav MLA statusa. Pārējie minēja atbalstu lopkopībai, projektu veida atbalstus, tostarp meliorācijai un augsnes analīzēm (Zvārdes pagasts).

34. attēls. Atbilžu īpatsvars, kurās platību maksājumu veids tiek atzīts nozīmīgu, % no atbildējušo skaita

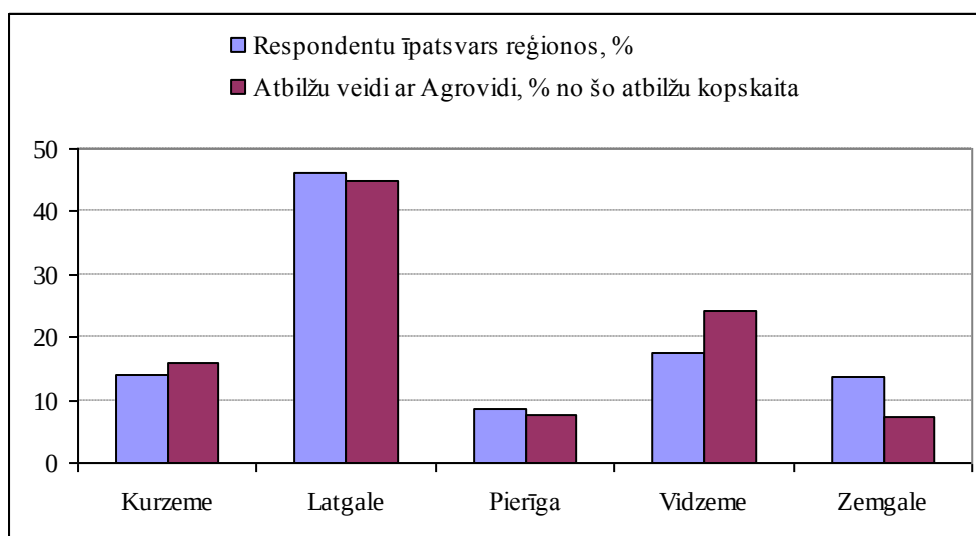
Atbilžu apkopošana reģionu sadalījumā, ņemot vērā kopējos rezultātus un atbalsta mērķa teritoriju specifiku (Natura 2000 un MLA statuss nav atkarīgs no reģioniem) tika veikta vienīgi tām atbildēm, kurās bija atzīmēts atbalsts meža zemes pasākumiem, un tām, kas atzīmēja Agrovidi.

Kopumā apmežošanas vai mežsaimniecības potenciāla atjaunošanas atbalsts kopā ar citiem atbalsta veidiem atzīmēts kā nozīmīgs 59 atbildēs jeb 10,1% no visām atbildēm uz šo jautājumu, tostarp 23 gadījumos apmežošana (17 atbildēs) un mežsaimniecības potenciāla atjaunošana (6 atbildēs) minēta 2-3 nozīmīgo atbalsta veidu kombinācijā.

Apskatot reģionu atbildes salīdzinājumā ar respondentu sadalījumu pa reģioniem, jāatzīmē aktīvāks respondentu atbalsts meža zemes pasākumiem Vidzemē, Pierīgā un īpaši Kurzemē (Alsungas, Saldus, Skrundas novads). Zemgalē un Latgalē par tiem balsots procentuāli mazāk nekā pēc reģiona respondentu vidējā īpatsvara varētu sagaidīt. Bez tam, no 28 atbildētājiem, kas izmantojuši iespēju atzīmēt „nav aktuāls” un atzīmējuši tieši šos atbalsta veidus, 25 ir no Latgales un 3 no Zemgales.

Acīmredzot, salīdzinoši aktīvie apmežošanas procesi Latgalē neapmierina lauksaimniekus.

Agrovides atbalsts kā nozīmīgs ir atzīmēts 219 atbildēs. Aktīvāk Agrovidi atzīmējuši Vidzemē (skat. 35.att.), bet mazāk aktīvi nekā reģiona respondentu īpatsvars – Zemgalē. Tas saistīts ar to, ka Vidzemē ir vislielākais Agrovides atbalsta saņēmēju skaits, bet Zemgalē – vismazākais.

35. attēls. Atbilžu sadalījums par atbalsta maksājumiem

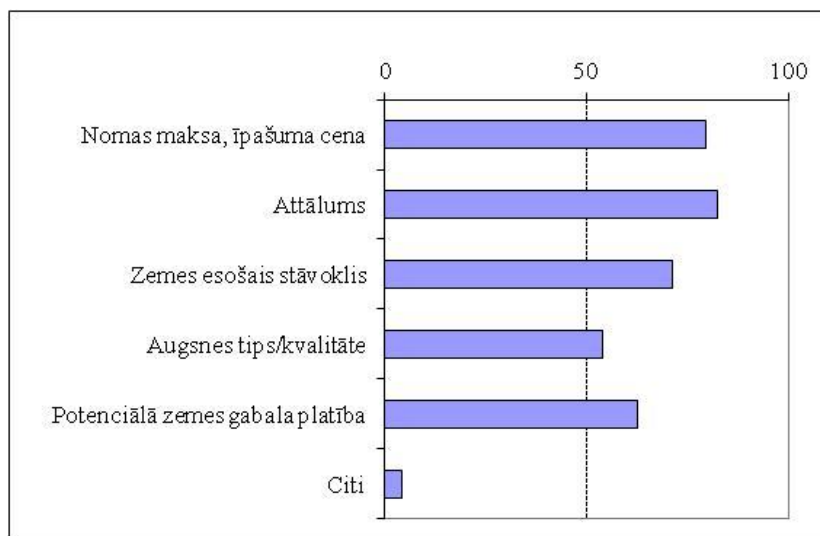
Arī ekspertu grupā VPM tika atzīts par nozīmīgāko platību maksājumu. Kā nākamie nozīmīgākie atzīmēti Agrovides maksājumi, kam seko MLA un Natura 2000 maksājumi. Viedoklis starp ekspertiem atšķīrās par apmežošanas pasākumu. Galvenokārt tika minēts, ka no platību maksājumiem (pasākumiem) meža ieadzīšanai Latvijā ir zema prioritāte, atsevišķi intervētie atzīmēja, ka apmežošana Latvijā nav speciāli atbalstāma vispār, savukārt citi atzīmēja, ka ļoti rūpīgi jāizvērtē apmežošanas nepieciešamība.

Jautājumā par to, *vai Jūs plānojat paplašināt saimniecības apsaimniekotās platības*, 55% respondentu atbildējuši, ka neplāno, bet 35% - plāno. Komentāros par to, vai potenciālās paplašināšanās gadījumā viņiem būtu pieejama zeme, 172 respondenti atzinuši, ka zeme nebūtu pieejama, bet 83 atzinuši, ka LIZ viņiem būtu pieejama. Ekspertu grupā vairākās intervijās tika atzīmēts, ka lauksaimnieku prioritāte ir izpirkt nomāto zemi, vislielākais pieprasījums pēc zemes ir augkopības nozarē (graudaudzētājiem). Speciālistu vērtējumā, piemēram, Latgalē zeme vēl ir pieejama, taču citos reģionos tās deficīts ir daudz izteiktāks.

Jautājums: Kādi ir būtiskākie faktori, kuri būtu jāņem vērā pirms papildus platību palielināšanas saimniecībā (minēt prioritārā secībā)?

- Nomas maksa, īpašuma cena,
- Attālums,
- Zemes esošais stāvoklis,
- Augsnes tips/kvalitāte,
- Potenciālā zemes gabala platība,
- Citi

Pēc faktoru sadales prioritārā secībā kā nozīmīgākie minēti nomas maksa vai zemes cena, attālums un zemes esošais stāvoklis (skat. 36.att.). Zemes gabala platībai nav tik augsta prioritāte. Speciālistu intervijās kā prioritārie tika atzīmēti tādi faktori kā attālums un potenciālā zemes gabala platība. Kā mazāk nozīmīgi tika atzīmēti augsnes tips/kvalitāte un īpašuma/nomas cena. Papildus kā būtisks faktors pieminēts, vai potenciālais zemes gabals atrodas blakus jau apstrādātajai zemei vai nē.

36.attēls. Atbildēs minētie faktori procentuāli

Jautājums: *Kādi VPM nosacījumi (vai to izmaiņas) veicinātu lielāku pieteikšanos LIZ apsaimniekošanai (ko mainīt)?*

- iesniegums un karte(-es) jāiesniedz RLP līdz 2012.gada 15.maijam (ar atbalsta apjoma samazināšanu līdz 11.jūnijam);
- viens pretendents gada laikā drīkst iesniegt tikai vienu iesniegumu;
- minimālajai kopējai uz VPM atbalstu pieteiktajai platībai, kas atbilst maksājuma saņemšanas nosacījumiem, lauksaimnieka iesniegumā ir jābūt vismaz 1 ha;
- katra lauka (vienlaidus zemes gabals, kurā viens lauksaimnieks audzē vienu kultūraugu) minimālajai platībai ir jābūt 0,30 ha;
- zeme, kas 2003. gada 30. jūnijā ir bijusi labā lauksaimniecības stāvoklī – bez krūmiem vai invazīvo latvāņu ģints augiem, kurā, rēķinot uz vienu hektāru, nav vairāk par 50 atsevišķi augošie koki, kā arī nav koku vai krūmu puduru, kas aizņem vairāk nekā 0,01 hektāru lielu platību, tajā nav vilkvālīšu vai tā nav mitrzeme.

Par VPM apsaimniekošanas nosacījumiem priekšlikumi ir izteikti 122 atbildēs, iespējams, šiem respondentiem ir apsaimniekoti zemes gabali, kas nosacījumu maiņas rezultātā varētu saņemt VPM.

Komentāri no atbildēm:

- iesniegums un karte(-es) jāiesniedz RLP līdz 2012.gada 15.maijam (ar atbalsta apjoma samazināšanu līdz 11.jūnijam);:

"Jāpagarina iesniegšanas termiņš, gadās, ka uz 15. maiju lauki vēl nav apsēti, optimāls variants būtu līdz 1. jūnijam (kopā ar dīzeļdegvielas iesniegumiem)" (Viļānu nov., 40 ha)

"Jāpagarina iesnieguma un karšu termiņi bez atbalsta apjoma samazināšanas vismaz par dienām 10. Pavasaris ir pavasaris un visas platības līdz noteiktam laikam nav iespējams apstrādāt un uzrādīt konkrētus lauku lielumus. Jāveic labojumi." (Kārsavas nov.)

- Minimālajai kopējai uz VPM atbalstu pieteiktajai platībai, kas atbilst maksājuma saņemšanas nosacījumiem, lauksaimnieka iesniegumā ir jābūt vismaz 1 ha;

Priekšlikumi par citu minimālo kopējās platības apmēru VPM atbalstam ir ļoti maz (8), salīdzinot ar „vienkārši atzīmēšanu” (32) un „atcelt/ samazināt” (4). Minētas samazinājuma platības 0,1 ha, 0,2 ha, 0,3 ha, 0,5 ha un arī viens platības palielinājums - 5 ha.

- Katra lauka (vienlaidus zemes gabals, kurā viens lauksaimnieks audzē vienu kultūraugu) minimālajai platībai ir jābūt 0,30 ha;

Vairāk nekā puse atbilžu (mazākā daļa ir „vienkārši atzīmēts” -33 atbildes) satur priekšlikumus samazināt katra vienas kultūras lauka minimālo platību atbalsta saņemšanai - 25 no 78 atbildējušajiem ieteikuši minimālo platību 0,1 ha visiem un 18 ierosinājuši šo minimumu samazināt (pat līdz 0,1) dārzeņu, augļu koku un ogulāju audzēšanas, siltumnīcu platībām, īpaši, ja bioloģiskās lauksaimniecības, ja maza saimniecība, ja Latgalē. Ir divi ierosinājumi atcelt šo nosacījumu.

"Noņem ierobežojumu - Latgalē augsnes ražība ir tik dažāda, ka tiek apstrādāti 0,1 ha, 0,05 ha lauki, kur audzē gurķus, burkānus, saulespuķes utt." (Krāslavas nov.),

"Atkarībā no zemes reljefa, ne vienmēr ir iespējams sastrādāt zemes platību lielāku par 0,15 ha, līdz ar to zeme sastrādāta, kultūras aug, bet subsīdiju nav" (Daugavpils nov., 27 ha)

- Zeme, kas 2003. gada 30. jūnijā ir bijusi labā lauksaimniecības stāvoklī – bez krūmiem vai invazīvo latvāņu ģints augiem, kurā rēķinot uz vienu hektāru, nav vairāk par 50 atsevišķi augošie koki, kā arī nav koku vai krūmu puduru, kas aizņem vairāk nekā 0,01 hektāru lielu platību, tajā nav vilkvāļīšu vai tā nav mitrzeme;

Šis nosacījums izraisījis vislielāko neapmierinātību un atbilžu skaitu - 230. Tomēr jāatceras, ka šis punkts saistās ar ES noteikto references platību un atbilstošo finansējuma aploksni, kas reāli izpaužas VPM likmes samazinājumā, ja references platība palielinās. Zemnieki raugās no saimnieka viedokļa un nesaprot, kāpēc zemes atgriešana lauksaimnieciskajā aprītē ne tikai netiek papildus atbalstīta, bet tai liegts pat parastais VPM atbalsts un vienlaikus – zemniekiem tiek izteikts aicinājums sakopt visu LIZ, kas saskan arī ar aptaujas dalībnieku vēlmēm.

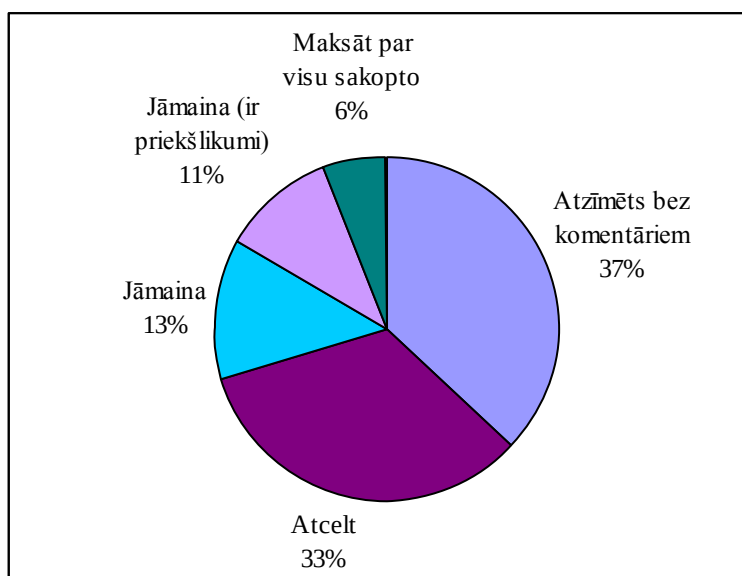
No 230 atbildēm šo nosacījumu vienkārši atzīmējuši 37%, bet 33% ierosina atcelt un tiem var pievienot 6%, kas ierosina maksāt par visu sakopto LIZ. Arī atlikušie 24% atbildētāju (skat. 37.att.), kas ierosina nosacījumus mainīt, atbalsta prasību, par to, ka zemei ir jābūt labā lauksaimniecības stāvoklī – 25 no tiem izsaka priekšlikumus, kopā var izdalīt šādas atbilžu kategorijas: jāmaina uz elastīgākiem nosacījumiem (3 atbildes), uz 2011.gada 30.jūniju (1), uz 2012.gadu (1), uz citu termiņu (3), uz tuvāku laiku (6), uz pieteikuma gadu (7), uz plānošanas perioda pēdējo 2013. gadu (3), uz 2014.gada 30.jūniju (1).

Pamatojumam zemnieki rakstījuši arī izvērstākus komentārus:

"Zeme uz 2014.g.30.06. labā lauksaimnieciskā stāvoklī, t.i., tiek apsaimniekota - noganīta vai tiek izmantota lopbarības un laukaugu produkcijas ieguvei vai smalcināšanai. Latvāņi drīkst būt, ja tos apgana vai izmanto lopbarības ražošanai un nepieļauj sēklu tālāku izplatību. Labākā metode – intensīva ganīšana. Kā saimniekot ežmalēs, lai uzturētu ainavu, daudzveidību vidē?" (Alūksnes nov.);

"Kopš 2003. gada zeme ir sakopta, iztērēta degviela, darbs u.c. – par šo platību vēl būtu jāpiemaksā, ne tikai jāsaņem VPM" (Saldus nov.);

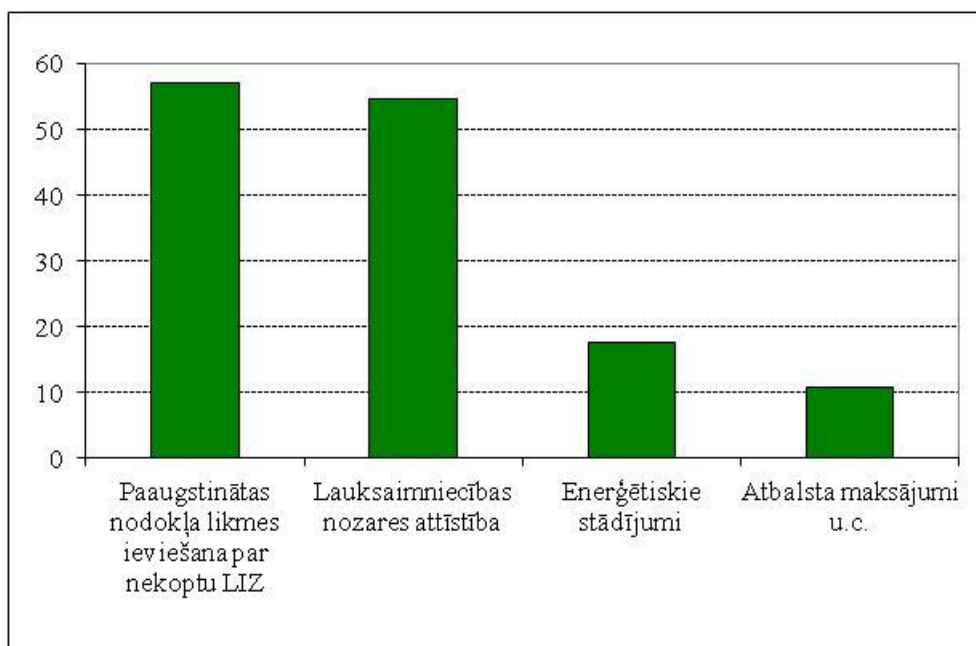
"Man neviens nosacījums nešķiet nesaprātīgs, ja nu vienīgi pēdējais gan var būt būtisks, ņemot vērā vēsturisko situāciju, kad daļa lauku varbūt aizauga, tagad citi saimnieki grib sakārtot, sakārto, bet maksājumus saņemt nevar." (Tukuma nov.).

37. attēls. Atbildes uz jautājumu vai VPM nosacījums (tā izmaiņas) par zemi, kas 2003. gada 30. jūnijā ir bijusi labā lauksaimniecības stāvoklī veicinātu ;lielāku pieteikšanos uz LIZ apsaimniekošanu, % no atbildējušo skaita

Ekspertu skatījumā vairāk kā puse intervēto atzina, ka būtu atceļams nosacījums par 2003. gadu, bet divi intervētie minēja, ka noteiktais termiņš dārzenaudzētājiem ir par ātru, jo nereti klimatiskie apstākļi nosaka to, ka līdz 15. maijam precīzs kultūru sadalījums vēl nav zināms. Pārējie VPM saņemšanas nosacījumi kopumā tika vērtēti kā pieņemami.

Jautājumā par to, *kāds iemesls ir bijis par pamatu tam, ka pēdējos divos gados pieaug izmantotās LIZ īpatsvars (paaugstinātas nodokļa likmes ieviešana par nekoptu LIZ, lauksaimniecības nozares attīstība, enerģētiskie stādījumi utt.)*, kā nozīmīgākie faktori minēti paaugstinātas nodokļa likmes ieviešana un lauksaimniecības nozares attīstība kopumā. Atbilžu sadalījums šajā jautājumā parādīts 38. attēlā. Ievērojama daļa respondentu atzīmē, ka nodoklis būtu vēl paaugstināms līdz 3% vai pat 5%. Tāpat daļā komentāru kā pozitīvs aspekts minēts tas, ka patlaban laukos galvenokārt palikuši tie, kas patiešām vēlas saimniekot un lauku iedzīvotāji ir mainījuši attieksmi pret lauksaimniecību.

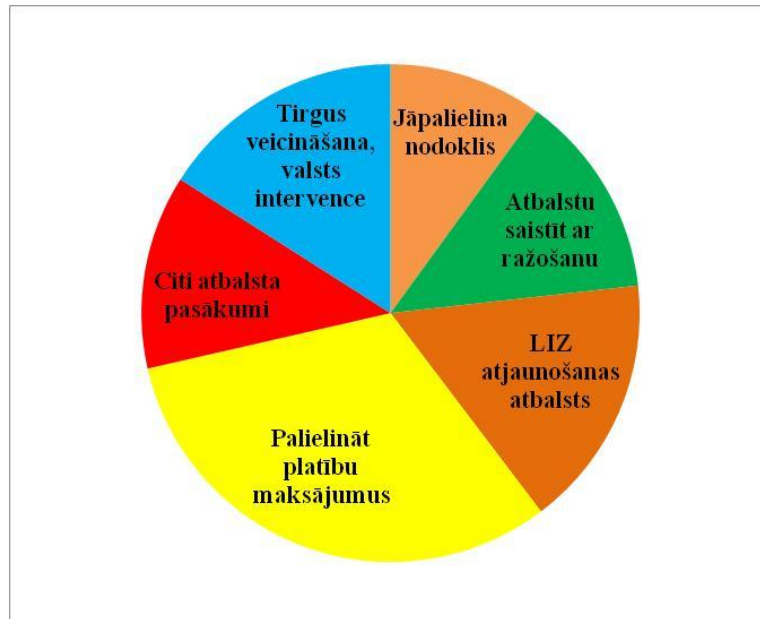
38.attēls. Atbilžu sadalījums jautājumā par faktoriem, kuri pēdējos gados ietekmējuši LIZ apsaimniekošanas pieaugumu

Ekspertu grupā intervijās lielākajā daļā atbilžu visvairāk minēts tieši nodokļa likmes paaugstināšana. Lai gan tika atzīmēts, ka nodokli vēl būtu ieteicams paaugstināt, taču ne vairāk par 3%, pie tam paralēli stingri jāseko līdzi, lai zeme, ja tā tiek arvien vairāk pārdota, masveidīgi nenonāk ārvalstnieku rokās.

Jautājums: *Kas, jūsuprāt, būtu jādara, lai pēc iespējas lielākas platības iesaistītu lauksaimniecības produkcijas ražošanā un apsaimniekošanā?*

Uz jautājumu, kādi pasākumi jāveic, lai pēc iespējas lielākas platības būtu iesaistītas produkcijas ražošanā un zemes apsaimniekošanā, netika doti atbilžu varianti, tāpēc tika saņemtas dažādas atbildes. Analizējot pēc būtības, atbildes tika sadalītas vairākās lielās grupās – nekustamā īpašuma nodokļa palielināšana, atbalsta pasākumus tieši saistīt ar ražošanu (saražoto produkciju), LIZ atjaunošanas atbalsts, palielināt platību maksājumus, tirgus veicināšana/valsts intervence un citi atbalsts pasākumi (kooperācijas, kredītiespēju veicināšana). Kopumā visvairāk atbildēs tika minēta platību maksājumu palielināšana, LIZ atjaunošanas atbalsts, tirgus veicināšana un valsts intervence (skat. 39.att.).

Lauksaimnieku organizāciju un institūciju pārstāvju atbildes šajā jautājumā arī dalījās vairākās līdzvērtīgās grupās. Balstoties uz līdzšinējo pieredzi, tika minēts, ka efektīvs risinājums ir zemes nodokļa paaugstināšana par nekopto LIZ. Tik pat daudz atbildēs tika minēts, ka valstij ir jāsakārto/jāaizsargā tirgus. Mazākā atbilžu daļā bija minēti uz LIZ atjaunošanu (jo īpaši meliorācijas sakārtošanu) vērsti pasākumi un atbalsts tieši ražošanai. Platību maksājumu palielināšana kā efektīvs līdzeklis šajā jautājumā tika minēts tikai vienā atbildē.

39. attēls. Atbilžu sadalījums par veicamajiem darbiem, lai uzturētu un veicinātu pēc iespējas lielāku platību apsaimniekošanu

Diskusija par platību maksājumiem

Līdzšinējos pētījumos LVAEI LANN platību maksājumu ekonomiskā nozīme vairāk vērtēta LAP 2007-2013 platību maksājumiem. Piemēram, novērtējot LAP kompensējošo maksājumu (MLA, NATURA 2000) nozīmi, konstatēts, ka šie maksājumi sniedz būtisku ieguldījumu negūto ienākumu kompensācijā teritorijās, uz kurām tie attiecas, salīdzinot ar pārējām teritorijām. Tajā pat laikā konstatēts arī, ka Natura 2000 atbalsta maksājumi ne visās teritorijās ir precīzi pamatoti un atsevišķos gadījumos ar kompensējošo maksājumu tiek pārmaksāts (Maksājumu..., 2012). MLA gadījumā 2009.gadā kompensācijas līmenis sasniedzis tuvu 100%, pārējos gados kompensācija bijusi tikai daļēja – ap 40-50%, tomēr tas ir nozīmīgs atspazds attiecīgo teritoriju lauksaimniekiem. Ņemot vērā maksājumu atšķirīgo struktūru, kā arī ietekmi uz lauksaimnieku reālo ienākumu palielinājumu, platību maksājumu nomaiņa ar tādiem atbalsta veidiem, kas saistīti ar prasībām iegādāties noteiktus resursus (investēt), nebūtu vēlama. Tā ierobežo lauksaimnieku iespējas izlietot atbalsta līdzekļus, kā arī būtiski sašaurina atbalsta saņēmēju loku, izslēdzot no tā mazās saimniecības, kurām faktiski atbalsts ir visvairāk vajadzīgs to izdzīvošanai.

Latvijas teritorijā lauksaimniecības priekšnosacījumi (augšnes kvalitāte, infrastruktūra, realizācijas iespējas u.c.) dažādās vietās ir ļoti atšķirīgi. Tādēļ kompensējošiem maksājumiem (galvenokārt platību maksājumiem), kuri palīdz izlīdzināt teritoriālās atšķirības, ir ļoti liela un iespējams pat izšķiroša nozīme, lai veicinātu lauksaimniecisko darbību valsts lielākajā daļā. Pašlaik neviens cits atbalsta veids to pietiekamā mērā nespēj aizvietot.

Platību maksājumu priekšrocība ir tā, ka to saņemšanas nosacījumi ļauj pretendēt uz tiem arī nelielām saimniecībām. Taču pēdējos gados Latvijā ir daudz diskutēts par platību maksājumu sasaisti ar ražošanu, piemēram, izvirzot obligāti sasniedzamus apgrozījuma nosacījumus, nosakot minimālo lopu blīvumu u.tml. Tā kā nereti šādās situācijās ir sarežģīti novērtēt gan ekonomisko izdevīgumu, gan kompensējošu maksājumu ietekmi, piemēram, ekosistēmu uzturēšanā, tad rodas plašas diskusijas. Dažādu nosacījumu ieviešana samazina iespējas mazajām saimniecībām pieteikties uz platību maksājumiem. Šeit arī rodas jautājums, vai lielajām saimniecībām, kuras saņem dažāda veida citu atbalstu, ir taisnīgi pretendēt uz tikpat intensīvu platību maksājumu atbalstu kā tām, kurām tas ir vienīgais atbalsta veids? Jāatzīst, ka platību maksājumi bez obligātas prasības ražot lauksaimniecisko produkciju tiešām neveicina ražošanas attīstību un sekmē tā saucamo „dīvāna zemnieku” rašanos, kuri tikai par applaušanu saņem maksājumus un kuri atsevišķos gadījumos var sasniegt 100 un vairāk latus par hektāru. Tomēr pašreizējā lauku politikā ne Latvijas, ne arī ES līmenī nav efektīvas alternatīvas, kā ar atbalsta palīdzību stimulēt ekonomisko aktivitāti, vienlaikus neatraujot atbalstu vismazāk atalgotajai lauksaimnieku daļai, kura skaitliski ir vislielākā. Tajā pašā laikā ir visai daudz saimniecību ar lielu zemes platību, bet zemiem ieņēmumiem no hektāra (pat no SUDAT saimniecībām ar LIZ platību virs 200 ha 2009.gadā 15% saimniecību bija tādas, kuru neto apgrozījums no ha LIZ bija zem LVL 100). Līdz ar to šādās saimniecībās atbalsta maksājumi, iespējams, netiek izmantoti racionāli.

Viena no alternatīvām ir nākamajā plānošanas periodā rosinātais mazo saimniecību atbalsts. Tāpat būtu iespējams noteikt zemes platību, uz kuru minimālo ieņēmumu prasības neattiecas, bet no pārējās platības tiem ir jābūt. Ja prasība netiek ievērota, tad par platību, kura pārsniedz minimālo, maksājumi netiek piešķirti.

Minimālā platība var būt tāda, kāda nepieciešama, lai apgādātu ar lauksaimniecības produktiem vienu ģimeni – tie varētu būt līdz 25 ha LIZ pašreizējās MLA teritorijās un līdz 15 ha ārpus MLA. Tam pamatojums ir šāds, ka saskaņā ar CSP struktūras apsekojumu, 55% no saimniecībām produkciju pārdošanai neražo vispār. Šie dati rāda, ka vispārējs ierobežojums platību maksājumu saņemšanai (ieņēmumu sliekšnis no hektāra) izslēgtu no maksājumu saņemšanas loka pārlietu lielu skaitu saņēmēju, kuri pie tam nodarbojas ar lauksaimniecisko darbību. Līdz ar to tas nonāktu pretrunā ar LAP mērķiem un varētu novest pie neprognozējamām sekām.

Latvijā ievērojamās platības tiek apsaimniekotas bioloģiskā lauksaimniecības attīstības pasākumā. To platības pēdējos gados ir stabilas ar nelielu pieaugumu, tomēr bioloģiski saražoto produktu apjomi kopumā nepieaug, kopš 2006.gada tie pat ir samazinājušies. Jāatzīst, ka pašreizējais atbalsta mehānisms joprojām sekmē tikai platību izmantošanu, bet nevis gala produkcijas ieguvī un realizāciju. Aptauju dati rāda, ka bioloģiskajām saimniecībām (izņemot lielās) trūkst tehnikas un ir grūtības saņemt par produktu adekvātu cenu. Lai veicinātu produkcijas ražošanu, ieteicamas atšķirīgas maksājumu likmes atkarībā no realizētās bioloģiskās produkcijas apjoma. Piemēram, būtu nosakāma pamatlikme pie minimālā realizācijas apjoma (piem., LVL 50 no ha), un par lielāku realizētās produkcijas apjomu pienāktos papildus atbalsta likme. Šāda shēma sekmētu arī bioloģiskās saimniekošanas izplatību auglīgākajos reģionos, kur pašreiz tā irniecīgās platībās, turklāt veicinātu arī ražot produktus ar augstāku pievienoto vērtību. Bez tam, lai sekmētu bioloģisko produktu ražošanu un noietu, atbalstāmi vēl citi pasākumi, piemēram, produktu pārstrāde, pieejamība lielveikalu tīklos u.c. Tā kā bioloģiskās saimniecības vidēji ir mazākas nekā konvencionālās, to attīstību stimulētu iepriekš minētais pasākumu komplekss mazo saimniecību attīstībai. Pretējā gadījumā, bez pasākumu kompleksa mazo saimniecību attīstībai, piešķirtie platību maksājumi lielā mērā ir līdzeklis „izdzīvošanai” pašreiz, taču maz virzības uz ilgtspējīgu attīstību.

Būtiski jautājumi saistībā ar Agrovides maksājumiem nākotnē būs šo platību maksājumu likme un nosacījumi. Pirmkārt, aktuāls jautājums, vai Agrovides platības būtu atdalāmas no VPM platību nosacījumiem. Otrkārt, nozīmīgs būs Agrovides maksājumu likmju lielums. Tā kā kopš 2004. gada Agrovides pasākumos platību maksājumu likmes ievērojami pārsniedza VPM likmi, tad daudzi atbalsta saņēmēji uzņēmās noteiktās saistības. Taču, kā zināms, nākamajā periodā Latvijā sagaidāms straujākais VPM likmes pieaugums ES. Izlīdzinoties VPM maksājumam ar Agrovides maksājumiem vai pat atsevišķos gadījumos pārsniedzot to, atklāts paliek jautājums, vai lauksaimnieki izvēlēties uzņemties papildus saistības Agrovidē, vai izvirzītie nosacījumi būs sabalansēti un vai noteiktās likmes būs pietiekami kompensējošas.

Saistībā ar nākamo plānošanas periodu publiskajā telpā uzsāktajās diskusijās viens no jautājumiem ir optimālā LIZ platība Latvijā. Šajā pētījumā, salīdzinot LAD ZVA datus ar LAD lauku bloku platībām, tika konstatētas vairākas kopsakarības, kuras nozīmīgas arī Latvijas nosprausto politisko mērķu kontekstā par zemes apsaimniekošanu. Kā jau minēts nodaļā par datu novērtējumu, turpmākajā lauksaimniecības zemes izmantošanas politikā būtisks jautājums ir datu aktualizēšana un precizēšana, jo īpaši saistībā ar VZD uzskaitē esošiem LIZ datiem. Aprakstītās platību atšķirības (skat. 2.pielikumu) starp VZD un LAD un to interpretācijas ir būtiskas arī nospraustā mērķa 2 milj. ha apstrādātas LIZ kontekstā. Svarīgi apzināties, ka LAD ZVA dati, uz kuriem nereti balstās saistībā ar kopto/nekopto LIZ, ir aprēķināti pēc VZD sniegtajām platībām. Šīs platības savukārt nereti vairs neatbilst situācijai dabā. Saistībā ar VZD datiem jāmin, ka tie daudzviet nav aktualizēti kopš

sākotnējās zemes grāmatas izsniegšanas. To kā obligātu prasību nenosaka arī spēkā esošie nosacījumi un nereti arī pie īpašnieka maiņas, ja īpašums netiek sadalīts, tad kadastra vienības zemes eksplikācijas dati var netikt aktualizēti. Tātad daudzviet zemes kadastra vienību eksplikācijas dati iespējams nav aktualizēti kopš 1990-tajiem gadiem.

Veiktā datu salīdzināšana (skat. 2. pielikumu) parādīja, ka ievērojamas LIZ platības, kuras nepiesaka atbalstam, atrodas kadastra vienībās, kuras patlaban daļēji jau tiek pieteiktas platību maksājumiem. Datu analīzē apskatītajos piemēros starpība starp VZD LIZ un pieteikto platību atbalstam veido no 3,7% (Zemgales piemērā) līdz 53,6% (Vidzemes piemērā). Šeit gan papildus jāņem vērā šādi aspekti:

- platību maksājumiem tiek pieteikti precīzi samērīgi lauki bez ārpusbloka elementiem un zemēm lauku malās, grāvmalās un citviet, kuras Latvijā kopumā summējot arī veido vērā ņemamas platības;
- nereti atbalsta maksājumiem apzināti tiek pieteikta nedaudz mazāka platība, lai nebūtu pārdeklarācija un attiecīgas sankcijas (arī veiktajā aptaujā to atzina daļa lauksaimnieku).

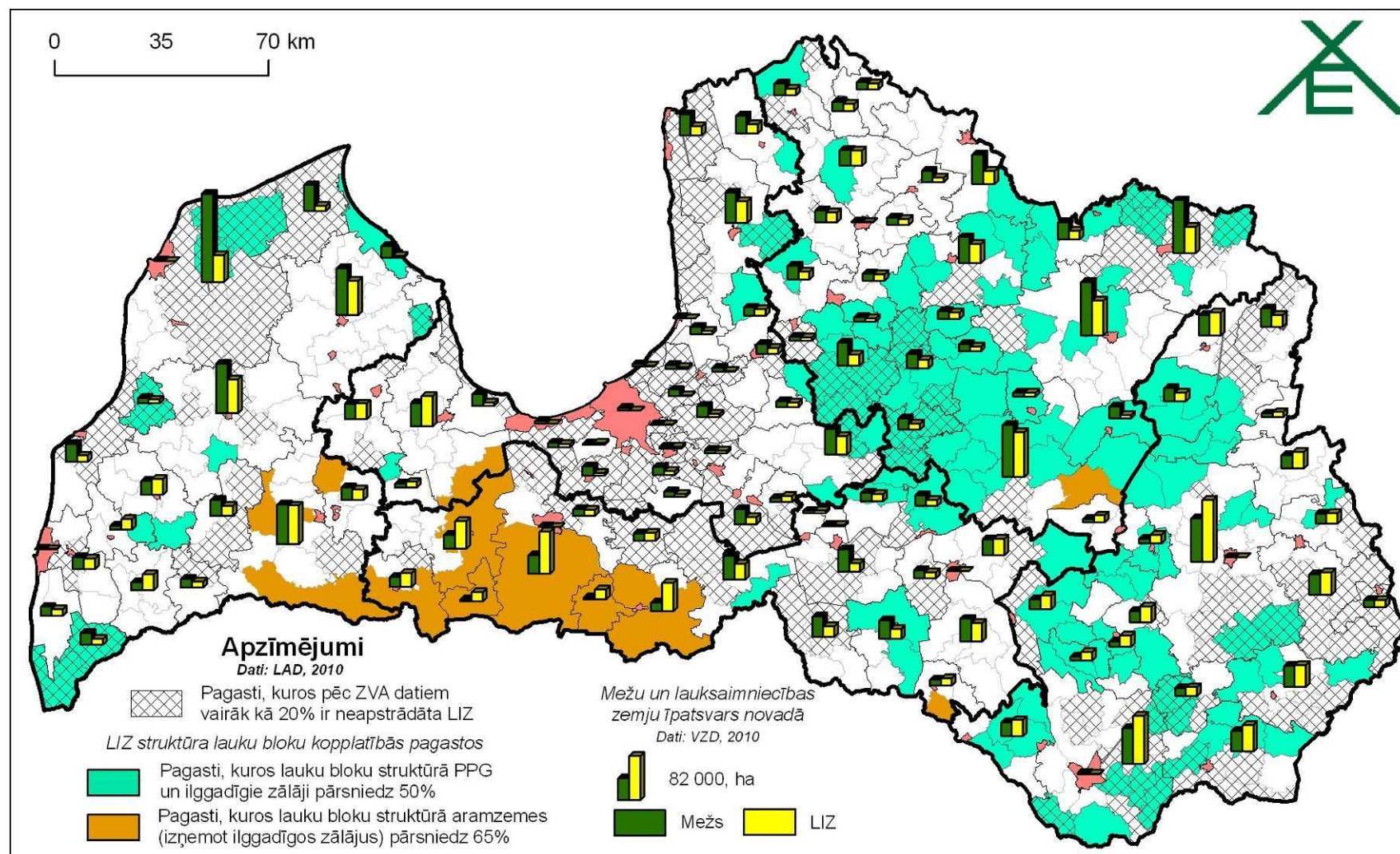
Balstoties uz augstāk aprakstīto, secināms, ka diskusijās minēto potenciāli lauksaimnieciskajā ražošanā iesaistīto 2 milj. ha kontekstā būtiski precīzi nodalīt tādus jēdzienus kā lauksaimniecībā izmantojamā zeme (kura līdz šim vairāk saistīta ar VZD platību uzskaiti) un atbalsttiesīgā platība. Kā zināms, pēc LAD ZVA datiem 2010. gadā aptuveni 1,98 milj. ha tika atzīta kā kopta LIZ, savukārt VPM apmaksātā platība bija 1,52 milj. ha. Tā kā šie 1,52 milj. ha ir atbalsttiesīgā platība tad, ņemot vērā minētās datu interpretācijas atšķirības, var izteikt pieņēmumu, ka VZD datu kontekstā patlaban Latvijā ar tiešo maksājumu atbalstu saistīti aptuveni 1,8 milj. ha LIZ. Savukārt, skatoties atbalsttiesīgās platības kontekstā, būtisks ir jautājums, cik lielu platību Latvijā potenciāli varētu aizņemt atbalsttiesīgā platība? Ja balstāmies uz pašreizējo definīciju un atbalsta saņemšanas nosacījumiem (t.sk. ārpus bloka elementiem, kuri netiek ieskaitīti atbalsta platībās), kā arī pētījumā veikto datu salīdzināšanu, iespējams, ka 2 milj. ha atbalsttiesīgā platība Latvijā pie esošās LIZ struktūras varētu būt vispār maksimāli iespējamā platība. Šis pieņēmums ir pie nosacījuma, ja netiek mainīta atbalsta saņemšanas nosacījumi attiecībā uz LIZ vai ievērojamās platībās netiek atjaunota LIZ uz mežu un krūmāju rēķina. Rezumējot augstāk aprakstīto un zinot, ka 2011. gadā pēc LAD ZVA apsekojuma datiem par koptām platībām atzītas jau aptuveni 2,02 milj. ha, secināms, ka VZD datu kontekstā patlaban Latvijā ar tiešo maksājumu atbalstu saistītās platības jau ir tuvu 2 milj. ha. Savukārt atbalsttiesīgo platību kontekstā, ņemot vērā arī no 2014. gada platību maksājumus paredzētās *maksājuma tiesības* (kuras varētu ietekmēt arī jaunu platību pieteikšanu atbalstam), 2 milj. ha sasniegšana ir ļoti augsts uzstādījums un ambiciozs mērķis.

Tādējādi diskusijās, kurās nereti tiek jautāts, *vai LIZ platības palielinām līdz 2 milj. ha*, nepieciešams precizēt mērķa platības pēc būtības. Tā kā atbalsttiesīgo platību palielināšanas gadījumā samazināsies tiešmaksājuma summa, tad lielākoties lauksaimnieki iebilst pret platību palielināšanu, piemēram, aptaujās Zemkopības ministrijas (ZM) 2012. gada reģionālajās konferencēs. Savukārt šī pētījuma ietvaros veiktajā zemnieku aptaujā lielākā daļa (80%) zemnieku minēja, ka neizmantotā un pamestā zeme ir jāatgriež lauksaimnieciskajā ražošanā.

Tāpat pētījuma ietvaros veiktajā aptaujā kā nozīmīgākie faktori, kuri veicinājuši apsaimniekoto LIZ platību pieaugumu pēdējo trīs gadu laikā, minēti nodokļa likmes

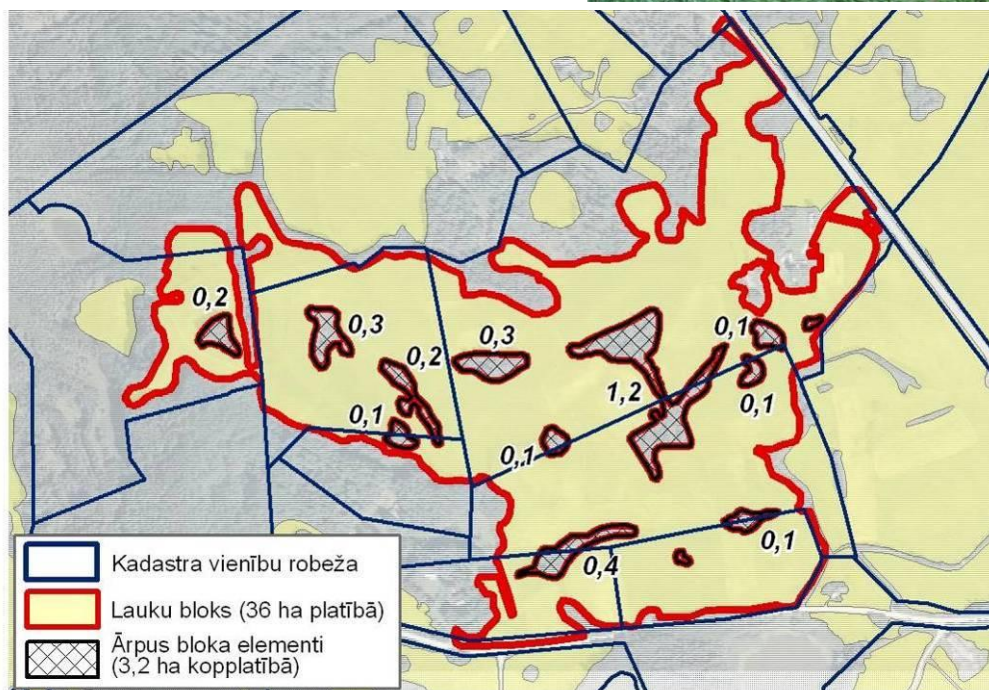
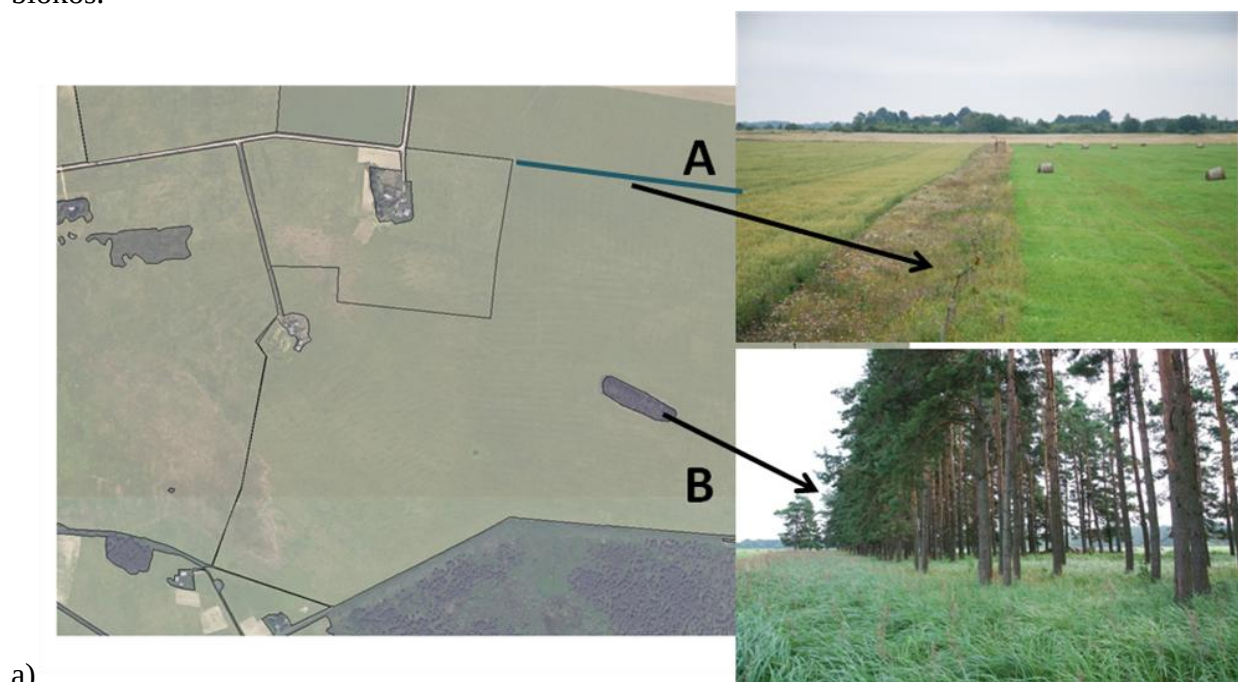
paaugstināšana par nekopto LIZ un lauksaimniecības nozares attīstība kopumā. Turpinoties minētajām attīstības tendencēm, pieprasījums pēc LIZ tikai pieaugs. Tādēļ jautājumā par optimālu LIZ platību ir nepieciešama pārdomāta politiskā izšķiršanās, izvērtējot potenciālos ieguvumus un zaudējumus.

Nākamajā plānošanas periodā tiešmaksājumos nozīmīga loma paradzēta *zaļajai komponentei*. Patlaban apspriestie nosacījumi (finanšu sadalījums, ekofokusa platības, sējumu rotācija) Latvijai var izrādīties būtiski arī lauksaimniecības zemes izmantošanā. Ņemot vērā Latvijas ainavu struktūru ar lielu mozaīkveida un mežaino ainavu tipu dominanci, LIZ struktūru ar ievērojamu ilggadīgo zālāju un pļavu un ganību īpatsvaru, joprojām lielo kadastra vienību sadrumstalotību, kā arī salīdzinoši augsto pamesto/nekopto LIZ īpatsvaru, plānotie nosacījumi ne visās teritorijās var dot vēlamo efektu, atsevišķos gadījumos iespējama pat negatīva ietekme. Lai indikatīvi novērtētu aprakstītos faktorus, sagatavota kartoshēma (skat. 40.att.), kura parāda mežu un LIZ sadalījumu, intensīvi (aramzemes) un ekstensīvi (ilggadīgie zālāji, PPG) izmantotās zemes, kā arī neapsaimniekoto LIZ īpatsvaru. Kartoshēma parāda, ka Latvijā ir maz areālu ar izteikti dominējošu LIZ īpatsvaru un vēl mazākā daļā teritorijas LIZ struktūrā dominē intensīvi apstrādātas aramzemes. Šajās teritorijās ar zaļo komponenti saistītie nosacījumi būtu aktuāli un ieviešami prioritāri, savukārt citās teritorijās tie nebūtu nepieciešami ar tik augstu prioritāti. Kā jau minēts, sagatavotā kartoshēma ir tikai indikatīva un būtu jāveic padziļināti pētījumi saistībā ar *zaļās komponentes* nosacījumiem. Diskutabla ir arī piedāvāto nosacījumu ieviešana saimniecības līmenī, kā rezultātā tieši netiek ņemti vērā konkrētas vietas apkārtnes ainavu struktūra. Lai nodrošinātu mērķtiecīgāku uz dabas resursu aizsardzību un ekosistēmu uzturēšanu vērstu pasākumu ieviešanu, būtu jābalstās uz teritoriju ainavu struktūras funkcionālajām robežām, kuras tiek noteiktas pēc dažādām dabas apstākļu īpašībām, nevis kadastra vienību/saimniecību vai administratīvajām robežām (t.sk. 42. attēlā parādītajā kartē!), jo Latvijā esošie novadi ir ļoti atšķirīgi.

40.attēls. Zemes izmantošanas veidu un lauku bloku platību struktūra pagastu un novadu griezumā

Tāpat kā citās dalībvalstīs arī Latvijā saistībā ar atbalsttiesīgajām platībām būtisks jautājums ir patreizējo ārpus bloka elementu iekļaušana un to turpmākais statuss IAKS sistēmā, jo īpaši šis jautājums aktuāls saistībā ar *zaļās komponentes* nosacījumu par 7% aramzemes platību atstāšanu papuvē, buferjoslām, ainavas elementiem u.tml. Kā redzams sagatavotajos piemēros (skat. 41.att.), ārpus bloka elementi Latvijā var veidot ievērojamas platības un daudzveidīgu struktūru lauku blokos.

41. attēls. Ārpus bloka elementi lauku blokos

Piezīme: a) attēlā parādīts, ka atsevišķi elementi (A - lauku robežjosla) tiek iekļauti lauku blokos, bet daļa atbilstoši pašreizējiem nosacījumiem tiek izņemti no atbalsttiesīgajām platībām. b) parāda, ka lauku bloku, kadastra vienību un ārpus bloka elementi sadalījums var būt ļoti fragmentēts un sarežģīts.

Šajā pētījumā veiktā datu apkopošana un analīze apliecināja, ka nozīmīga loma KLP ieviešanā ir gan skaitlisko vērtību, gan telpisko datu precizitātei, aktualitātei un detalizācijas pakāpei. Pie tam, kā zināms, arī vēsturiski Latvijai platību maksājumu kontekstā datu precizitātei un aktualitātei ir bijusi būtiska nozīme. Patlaban dati tematiskajai izpētei par platību maksājumiem vērtējami kā daļēji optimāli, atsevišķās pozīcijās nepietiekami. Tāpēc šajā atskaitē liels ieguldījums veikts izejas datu sagatavošanā un pastiprināta uzmanība veltīta datu novērtējumam. Šo sākotnējo uzdevumu rezultāti bija būtiski pētījuma veikšanai. Tāpat, lai pilnvērtīgi izvērtētu platību maksājumu nozīmi, jāveic apjomīgs starpdisciplinārs (vide, ekonomika, sociālais aspekts) pētījums. Nepieciešams izanalizēt informāciju par platību maksājumu īpatsvaru saimniecību ieņēmumos, neapstrādātās zemes stāvokli un izmaksas tās atjaunošanai labā lauksaimnieciskā stāvoklī, kā arī apgrūtinājumus, īpašumtiesības, situāciju ar zemes nomu u.c. Līdz šim Latvijā šāda veida pētījumu veikti maz un fragmentēti.

Saistībā ar telpiskajiem datiem jāatzīmē, ka nevienai no institūcijām (LAD, VZD), kuru dati visvairāk izmantoti pētījumā, nav tiešs uzdevums nodrošināt datus par visām LIZ platībām Latvijā, kuri būtu izmantojami lauksaimniecības politikas (t.sk. platību maksājumu) plānošanā un vērtēšanā. VZD uztur kadastra datus, informāciju zemes nodokļa aprēķināšanai u.tml., savukārt LAD pamatā uztur informāciju par LIZ saistībā ar atbalsta maksājumiem. Balstoties uz VZD un LAD informāciju, ZM ieteicams vērtēt iespēju izveidot apjomīgu datu bāzi par LIZ, kuros lauku bloka līmenī iekļauta informācija par lauksaimniecības zemju augšņu kvalitāti, meliorācijas sistēmu stāvokli, lauka apsaimniekošanas vēsturi, bioloģiski vērtīgo zālāju tipu un kvalitāti, ainavu elementu kvalitāti u.tml. Būtiski nodrošināt, lai šādi rādītāji būtu pieejami ne tikai kā atsevišķi summārie platību rādītāji, bet arī kā ģeogrāfiski precīzi piesaistīts telpiskais slānis, kas nodrošinātu daudz plašākas datu analīzes iespējas KLP vērtēšanā, plānošanā un mērķtiecīgā pasākumu īstenošanā.

Secinājumi

Latvijā laika posmā no 2004. līdz 2011. gadam VPM apmaksātā platība pieaugusi attiecīgi no 1,28 milj. ha līdz 1,55 milj. ha. VPM izmaksātais finansējums līdz ar likmes pieaugumu pieaudzis no 17,44 milj. LVL 2004. gadā līdz 78,45 milj. LVL 2011. gadā. VPM atbalsta saņēmēju skaits kopš 2004. gada ir samazinājies no 66,7 tūkst. līdz 62,2 tūkst. 2011. gadā.

Līdz 2008. gadam LAP platību maksājumos izmaksātais finansējums pārsniedza VPM finansējumu, bet kopš 2009. gada VPM finansējums pārsniedz LAP platību maksājumu finansējumu. No VPM atbalsta saņēmējiem 69% papildus saņem LAP platību maksājumus.

Rietumzemgalē un Dienvidaustrumkurzemē augsts VPM atbalstīto platību īpatsvars (virs 80%) raksturīgs jau kopš 2004. gada. Vismazākais VPM atbalstīto platību īpatsvars ir Pierīgā (daudzviet zem 33%). Tāpat Latgales austrumu un centrālajā daļā ievērojamā skaitā pagastu VPM atbalstīto platību īpatsvars ir mazāks par 50% no lauku bloku platības.

Areālos ar LIZ kvalitatīvo vērtējumu virs 45 ballēm (Rietumzemgale) raksturīgs augsts VPM atbalstīto platību īpatsvars. Savukārt areālos ar kvalitatīvo vērtējumu zem 31 balles (Piekraste, Latgales, Vidzemes un Alūksnes augstienes centrālās daļas) raksturīgs zems VPM atbalstīto platību īpatsvars.

VPM atbalstītās platības kopš 2004. gada ir samazinājušās Pierīgā, Rietumzemgalē platības ir nedaudz palielinājušās (līdz 5%), bet lielākajā daļā Latvijas VPM atbalstīto platību pieaugums ir 8-15% robežās. Savukārt Austrumzemgalē, Ziemeļlatgalē un ievērojamā daļā Vidzemes atbalstīto platību īpatsvars kopš 2004. gada pieaudzis vairāk kā par 15%.

VPM atbalstīto platību telpiskās izmaiņas un LIZ struktūras vērtēšana pagastos parādīja, ka augstāks zemes izmantošanas īpatsvars ir augkopības nozarē izmantotajām platībām (aramzemēm), savukārt lopkopībā tiek izmantots ievērojami mazāk platību, līdz ar to nozarei pieejams liels šī pamatresursa potenciāls.

Platību maksājumu novērtēšanas kontekstā būtisks ir jautājums par LIZ platībām un to interpretāciju. Lielākās platību atšķirības starp dažādiem datu turētājiem saistās ar lauksaimniecībā izmantotās un neizmantotās zemes platību uzskaiti. Novados ar lielākām neizmantotās lauksaimniecības zemes platībām VZD un LAD dati uzrāda ievērojamas platību atšķirības.

Veiktajā zemnieku aptaujā platību maksājumi tika minēti kā būtiski saimniecību atbalstam gan mazajās, gan lielajās saimniecībās. Kā nozīmīga problēma saistībā ar zemes apsaimniekošanu tika minēts lielais nomāto zemju īpatsvars un nestabilitāte šo zemju ilgtermiņa apsaimniekošanā.

Platību maksājuma palielināšana, LIZ atjaunošanas atbalsts, tirgus veicināšana un valsts intervence aptaujā tika minēti kā nozīmīgākie pasākumi, lai veicinātu zemes izmantošanu lauksaimniecībā. Lielākā daļa respondentu (80%) uzskata, ka patlaban neapsaimniekotā un pamestā zeme ir jāatgriež lauksaimnieciskajā ražošanā.

LIZ sekmīgai pārvaldībai jāizveido apjomīga datu bāze par LIZ, kurā lauku bloka līmenī iekļauta informācija par lauksaimniecības zemju augšņu kvalitāti, meliorācijas sistēmu stāvokli, īpašumu statusu, apsaimniekošanas vēsturi, ainavu elementu kvalitāti u.tml. Tās izveide nodrošinātu daudz plašākas datu analīzes iespējas un mērķtiecīgāku KLP pasākumu ieviešanu.

Izmantotā literatūra

1. Happe K. et al. Does structure matter? The impact of switching the agricultural policy regime to farm structures. // Journal of Economic Behaviour & Organization 67 (2008), p.431-444.
2. Latvijas lauku telpas attīstība un tās iespējamie nākotnes scenāriji (2012) Informatīvs materiāls diskusijām. Kādiem būt Latvijas laukiem. (http://www.laukutikls.lv/citi_pasakumi/2948-latvijas_lauku_telpas_attistiba_un_tas_iespejamie_nakotnes_scenariji) – resurss skatīts 2012. gada 5. novembrī.
3. Lauksaimniecības zemes izmantošanas efektivitātes un iespēju novērtējums (2012). Latvijas Valsts augļkopības institūts. (http://www.lvm.lv/lat/lvm/zinatniskie_petijumi/jaunumi/?doc=15041) – resurss skatīts 2012. gada 5. novembrī.
4. Lauku attīstības programma 2007.-2013. gadam (2006) Zemkopības ministrija. (<http://www.zm.gov.lv/index.php?sadala=1017&id=14374>) – resurss skatīts 2012. gada 10. oktobrī.
5. Maksājumu Natura 2000 teritorijās novērtējums (2012). LVAEI LANN (<http://www.lvaei.lv/?lang=1&menu=54&itemid=202>)
6. MK noteikumi Nr.173. (2011) „Kārtība, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai tiešā atbalsta shēmu ietvaros”. Latvijas Vēstnesis 44, 18.03.2011. ar grozījumiem līdz 03.08.2012. (<http://www.likumi.lv/doc.php?id=227324>) – resurss aprakstīts 2012. gada 10. oktobrī.
7. Nikodemus, O., Bell, S., Grīne, I., Liepiņš, I. (2005) The Impact of Economic, Social and Political Factors on the Landscape Structure of the Vidzeme Uplands in Latvia. *Landscape and Urban Planning*, Vol. 70, 57–67. Lauksaimniecības zemes izmantošanas efektivitātes un iespēju novērtējums (2012). Latvijas Valsts augļkopības institūts. (http://www.lvm.lv/lat/lvm/zinatniskie_petijumi/jaunumi/?doc=15041) – resurss aprakstīts 2012. gada 5. novembrī.
8. Treisijs M. Lauksaimniecība un pārtika tirgus ekonomikā. Rīga, LVAEI, 1996. 406 lpp.
9. Upīte I. Ieguldījumu atbalsta izmantošana Latvijas lauksaimniecībā. Promocijas darba kopsavilkums. LLU, Jelgava, 2010. 96 lpp.

1. pielikums. Aptaujas jautājumi

Jautājumi lauksaimniekiem saistībā ar platību maksājumu izpēti

Intervijas datums, laiks, vieta:

Dati par intervējamo personu (pagasts, saimniecības lielums vai LAD klienta kods):

1. Vai Jūsu pašvaldībā ir daudz neapstrādātu lauksaimniecībā izmantojamo zemju? Vai gluži pretēji ir izjūtams LIZ trūkums teritorijā?
2. Vai, jūsuprāt, aizaugušās LIZ zemes nepieciešams atgriezt lauksaimnieciskajā ražošanā?
3. Vai platību atbalsta maksājumi ir būtiski, lai LIZ apsaimniekošana turpinātos un veicinātu neizmantotas LIZ apsaimniekošanu?
4. Vai zināt saimniecības, kuras sekmīgi apsaimnieko LIZ bez platību maksājumiem? Kas tām traucē saņemt VPM u.c. platību maksājumus?
5. Kāda veida atbalsts, jūsuprāt, būtu piemērotākais Jūsu saimniecībā:
 - ☐ Platību maksājumi,
 - ☐ Maksājumi par pārdoto produkciju,
 - ☐ Atbalsts ilgtermiņa ieguldījumiem,
 - ☐ Iepriekšējo divu atbilžu maksājumu kombinācija,
 - ☐ Cits veids
6. Vai platību atbalsta maksājumi saimniecības pastāvēšanai un attīstībai ir:
 - ☐ Būtiski, kompensējoši un saimniecības attīstību veicinoši,
 - ☐ Nebūtiski, nesedz kompensējamās izdevumus,
 - ☐ Saimniecībai atbalsts nav nepieciešams.
7. Ja saimniecība LAD nedeklarē visu vai daļu LIZ platību, lūdzu, miniet galvenos iemeslus, kādēļ:
 - ☐ Visu zemi neapsaimnieko,
 - ☐ Nav noslēgti visai lauksaimniecībā izmantojamai zemei nomas līgumi,

- ☐ Nedeklarētā zeme atrodas pirkšanas/pārdošanas vai citā juridiskā stadijā,
- ☐ Cits iemesls...

8. Kuri no minētajiem faktoriem ierobežo jūsu saimniecības attīstību:

- ☐ Nepietiekamas LIZ platības, lai attīstītos,
- ☐ Nestabilitāte ar nomas zemes līgumiem,
- ☐ Neskaidra lauksaimniecības politika, mainās prasību noteikumi,
- ☐ Nestabili ieņēmumi no lauksaimniecības,
- ☐ Ieņēmumi no pārdošanas nesedz izmaksas,
- ☐ Citi iemesli

9. Vai Jūs plānojat paplašināt saimniecības apsaimniekotās platības? Ja jā, vai patlaban Jums ir šādas iespējas (t.i. pieejamas platības)?

10. Kādi ir būtiskākie faktori, kurus novērtējat, pirms papildus platību palielināšanas saimniecībā (minēt prioritārā secībā)?

- ☐ Nomas maksa, īpašuma cena,
- ☐ Attālums,
- ☐ Zemes esošais stāvoklis,
- ☐ Augsnes tips/kvalitāte,
- ☐ Potenciālā zemes gabala platība,
- ☐ Citi

11. Kuri no platību atbalsta maksājumiem ir visnozīmīgākie un kuri mazāk aktuāli?

- ☐ VPM,
- ☐ MLA,
- ☐ Agrovīde (BDUZ, BLA, RLZP, IDIV),
- ☐ Natura 2000 teritoriju atbalsts,
- ☐ Apmežošana,

☐ Mežsaimniecības ražošanas potenciāla atjaunošana un preventīvo pasākumu ieviešanas,

☐ Cits

12. Kas, jūsuprāt, būtu jādara, lai pēc iespējas lielākas platības iesaistītu lauksaimniecības produkcijas ražošanā un apsaimniekošanā?

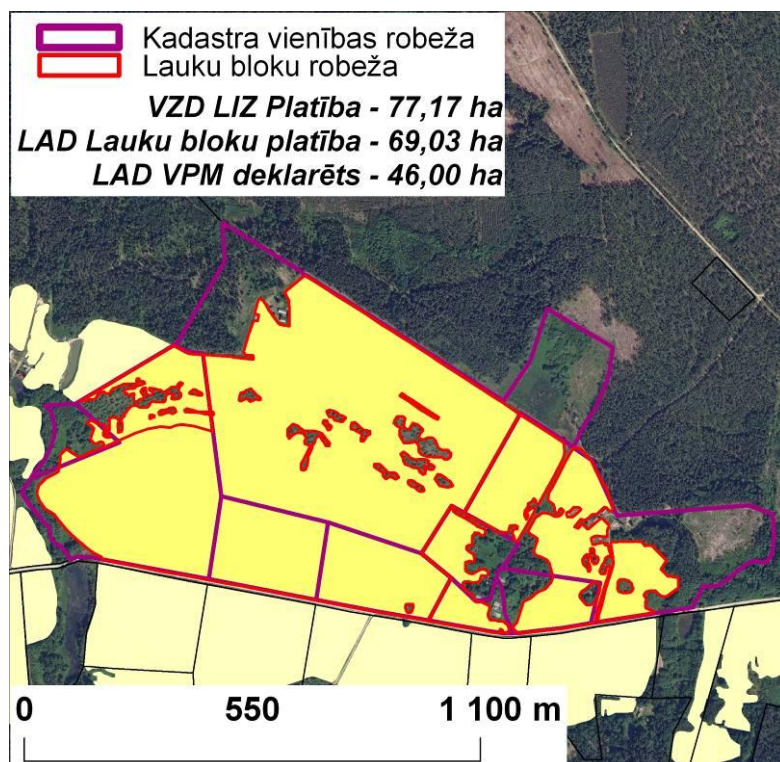
13. Kādi VPM nosacījumi (vai to izmaiņas) veicinātu lielāku pieteikšanos LIZ apsaimniekošanai (ko mainīt)?

VPM esošie nosacījumi:

- ✓ Iesniegums un karte(-es) jāiesniedz RLP līdz 2012.gada **15.maijam** (ar atbalsta apjoma samazināšanu līdz 11.jūnijam);
- ✓ Viens pretendents gada laikā drīkst iesniegt tikai **vienu iesniegumu**;
- ✓ Minimālajai kopējai uz VPM atbalstu pieteiktajai platībai, kas atbilst maksājuma saņemšanas nosacījumiem, lauksaimnieka iesniegumā ir jābūt vismaz **1 ha**;
- ✓ Katra lauka (vienlaidus zemes gabals, kurā viens lauksaimnieks audzē vienu kultūraugu) **minimālajai platībai ir jābūt 0,30 ha**;
- ✓ zeme, kas **2003. gada 30. jūnijā ir bijusi labā lauksaimniecības stāvoklī** – bez krūmiem vai invazīvo latvāņu ģints augiem, kurā rēķinot uz vienu hektāru, nav vairāk par 50 atsevišķi augošiem kokiem, kā arī nav koku vai krūmu puduru, kas aizņem vairāk nekā 0,01 hektāru lielu platību, tajā nav vilkvāļīšu vai tā nav mitrzeme.

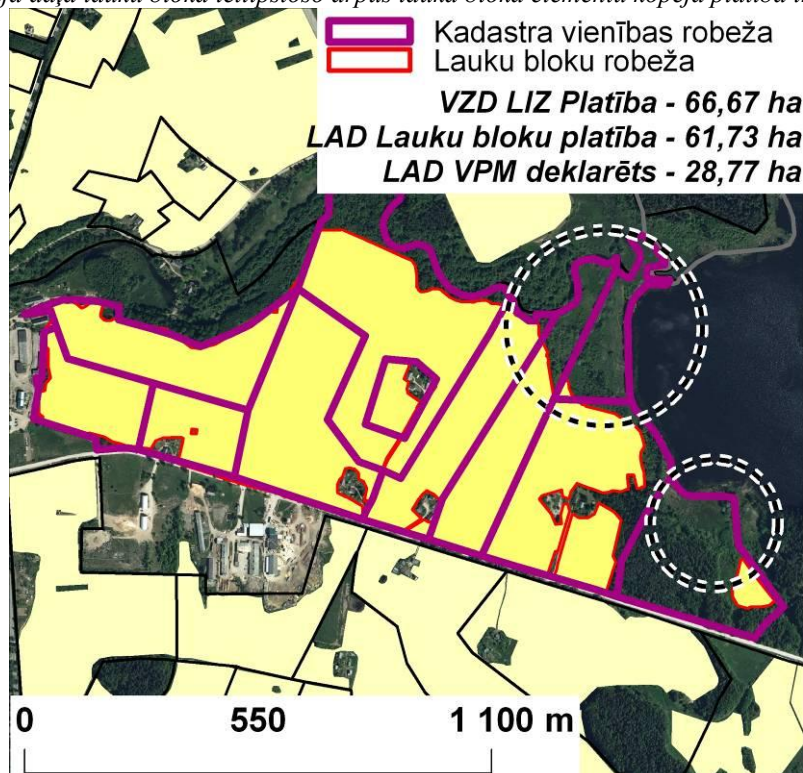
14. Pēdējos gados nedaudz ir palielinājušās apsaimniekotās LIZ platības. Kāds, jūsuprāt, tam bijis iemesls - paaugstinātas nodokļa likmes ieviešana par nekoptu LIZ, lauksaimniecības nozares attīstība, enerģētiskie stādījumi..?

**2. pielikums. LIZ kopējo un VPM deklarēto platību
raksturojošo datu salīdzināšana**

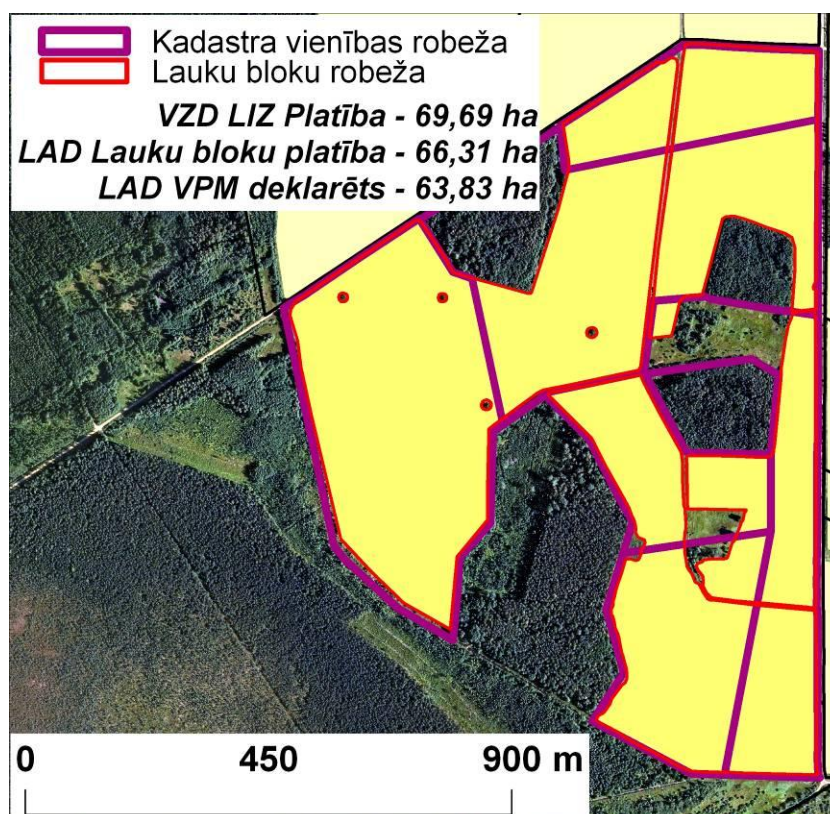
Lauku bloku un ZVA datu analīzes piemērs Kurzēmē.

Centrālajā daļā lauku blokā ietilpstošo ārpus lauka bloka elementu kopējā platība ir 1,43 ha.

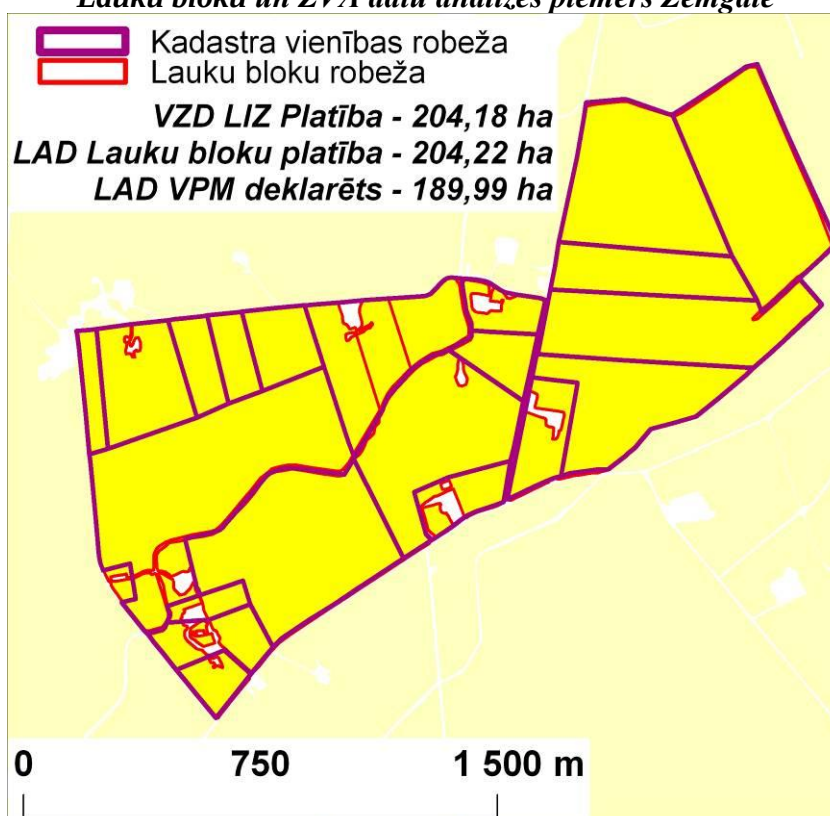

Lauku bloku un ZVA datu analīzes piemērs Vidzēmē.

Ar raustītu līniju apvilkta teritorija, kuras veido lielākās atšķirības starp VZD un lauku bloku platībām.

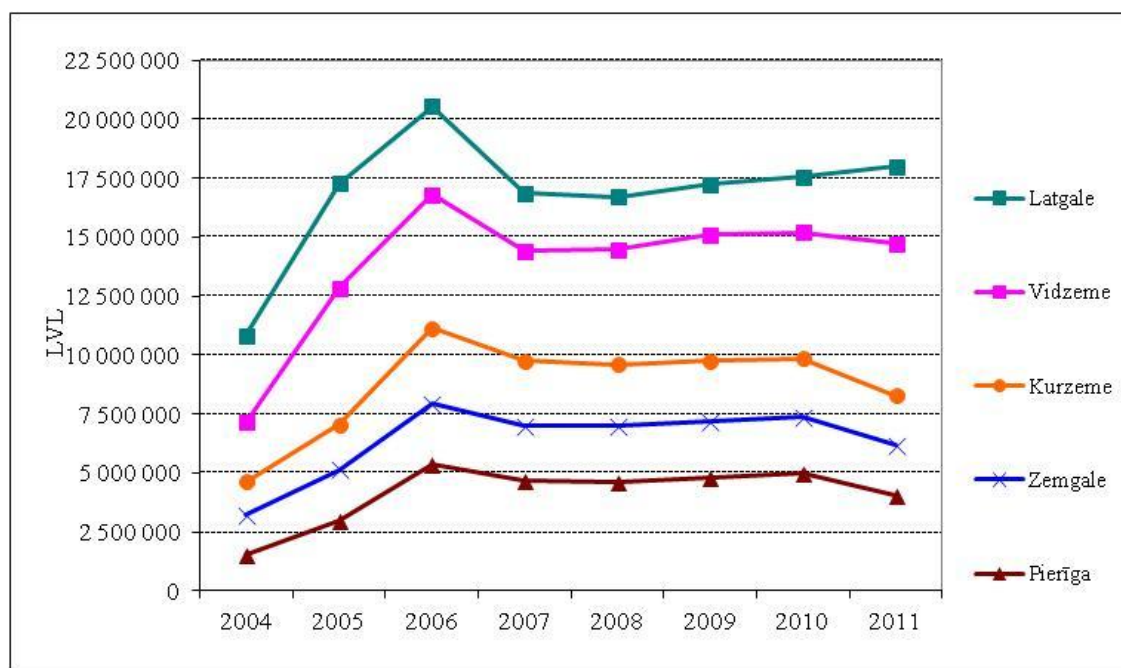

Lauku bloku un ZVA datu analīzes piemērs Zemgalē

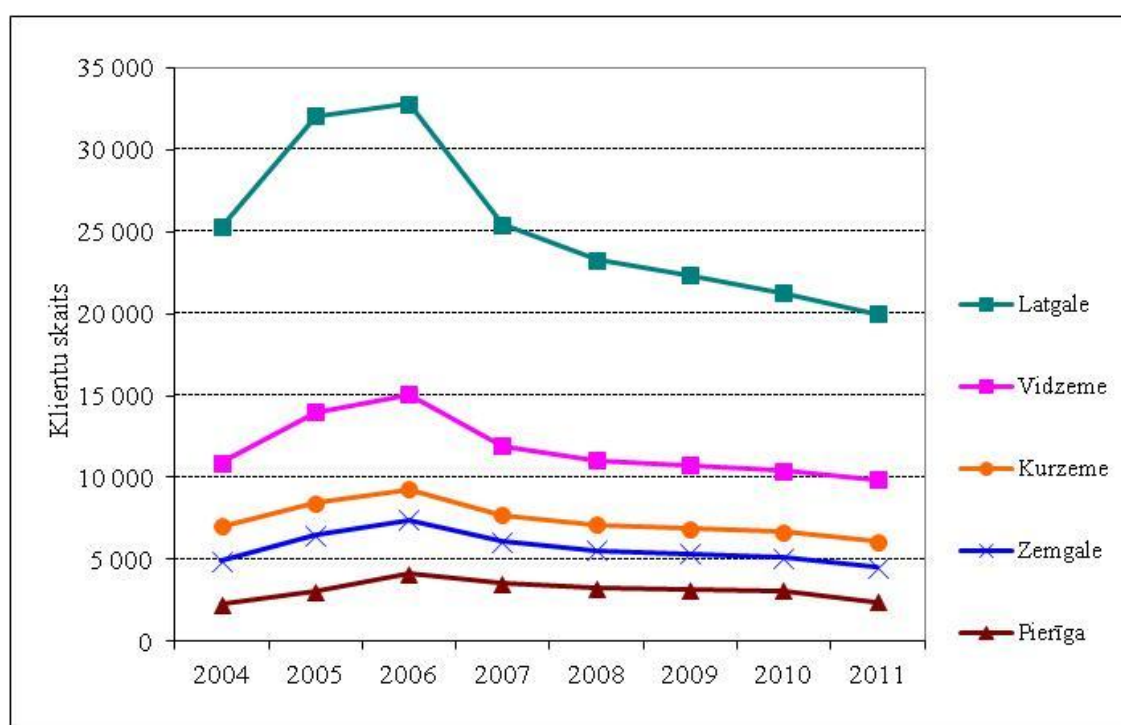

Lauku bloku un ZVA datu analīzes piemērs Zemgalē

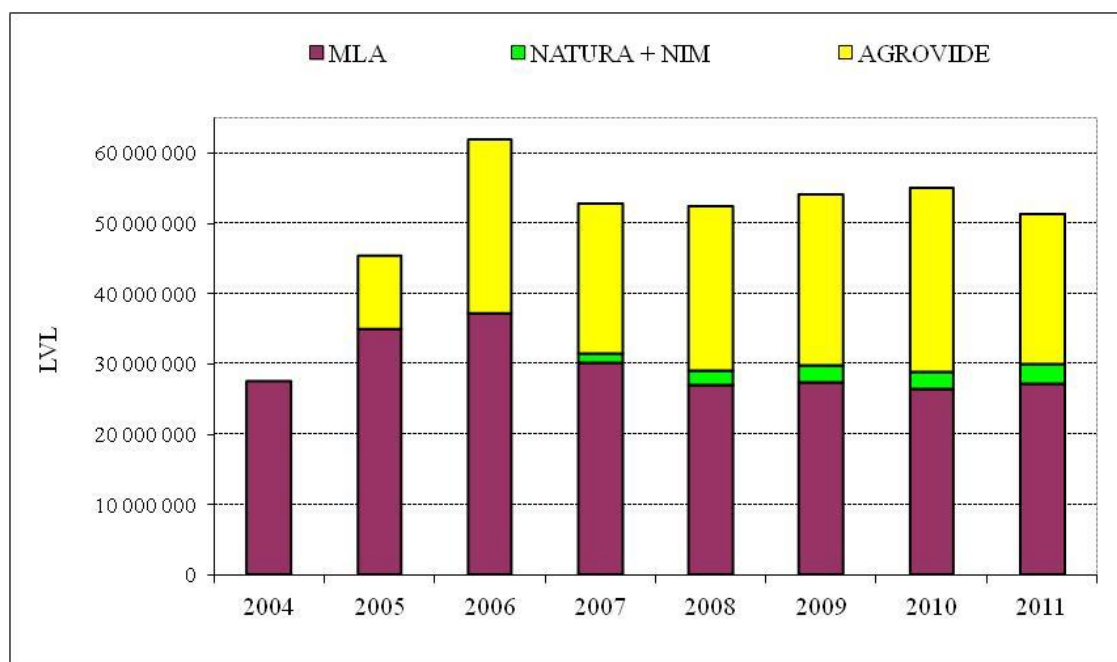
3. pielikums. VPM un LAP platību maksājumu statistika

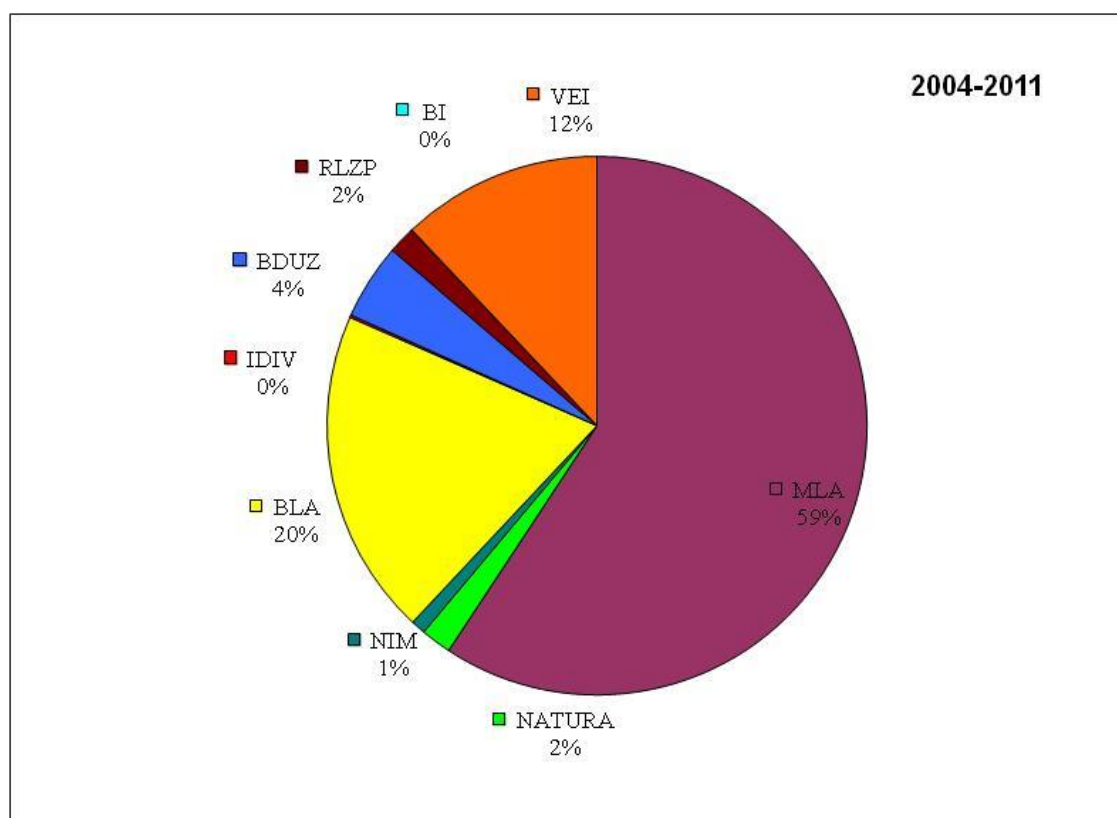
LAP PM izmaksātais finansējums

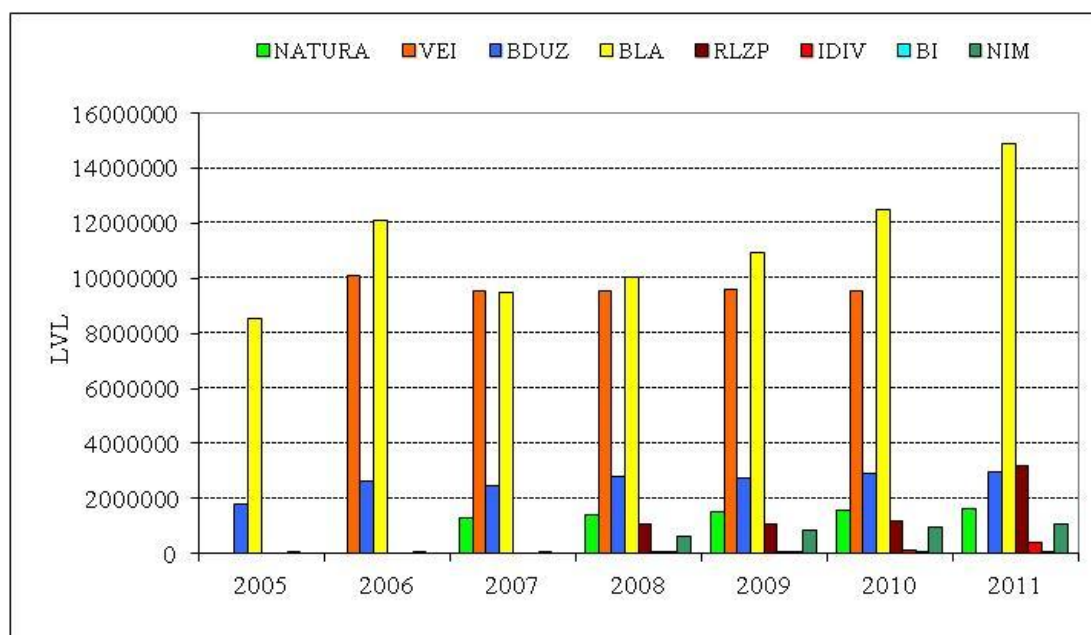
LAP PM atbalsta saņēmēju skaits

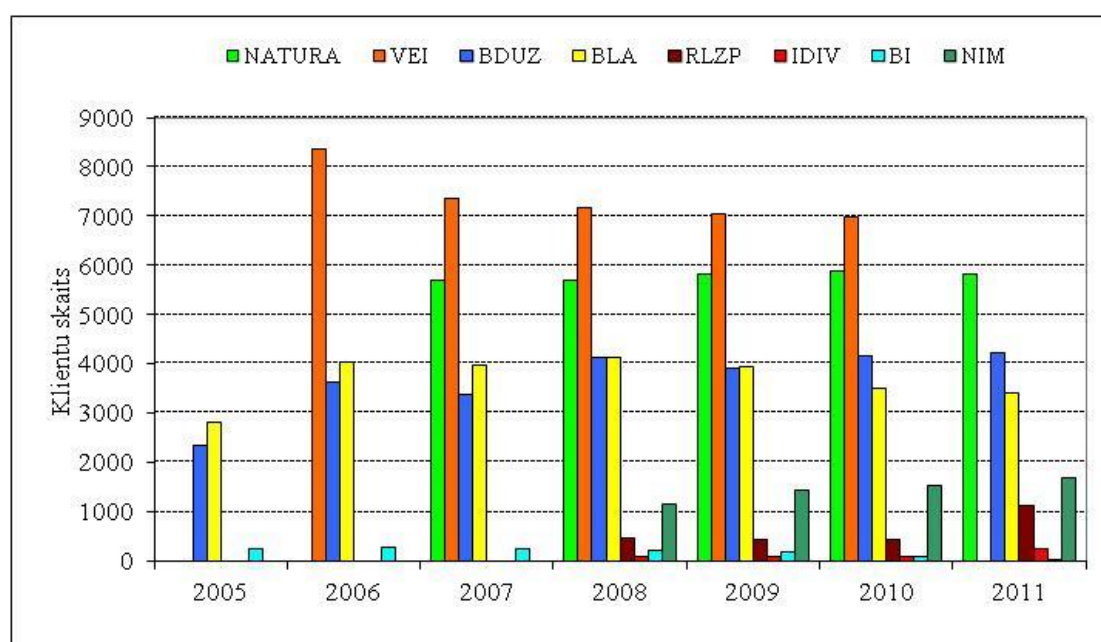
LAP PM izmaksātais finansējums pasākumos no 2004. – 2011. gadam

LAP PM izmaksātā finansējuma īpatsvars (%) pasākumos no 2004. – 2011. gadam

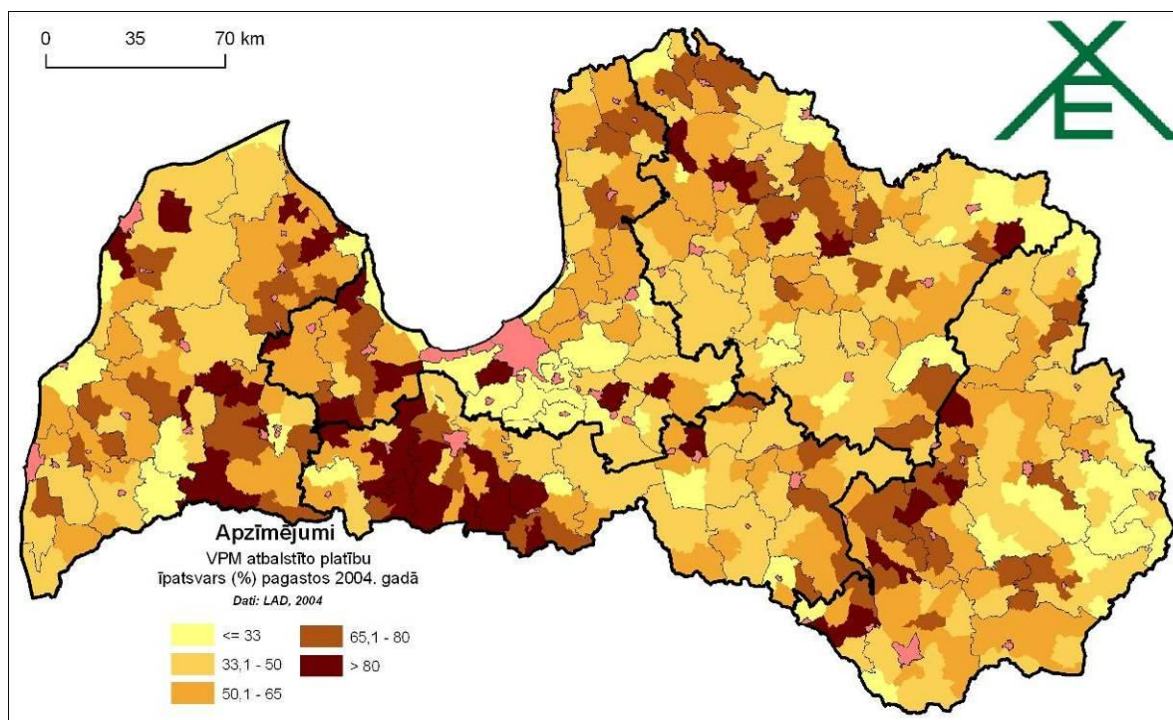

Izmaksātais finansējums Agrovides un Natura 2000 atbalsta pasākumos

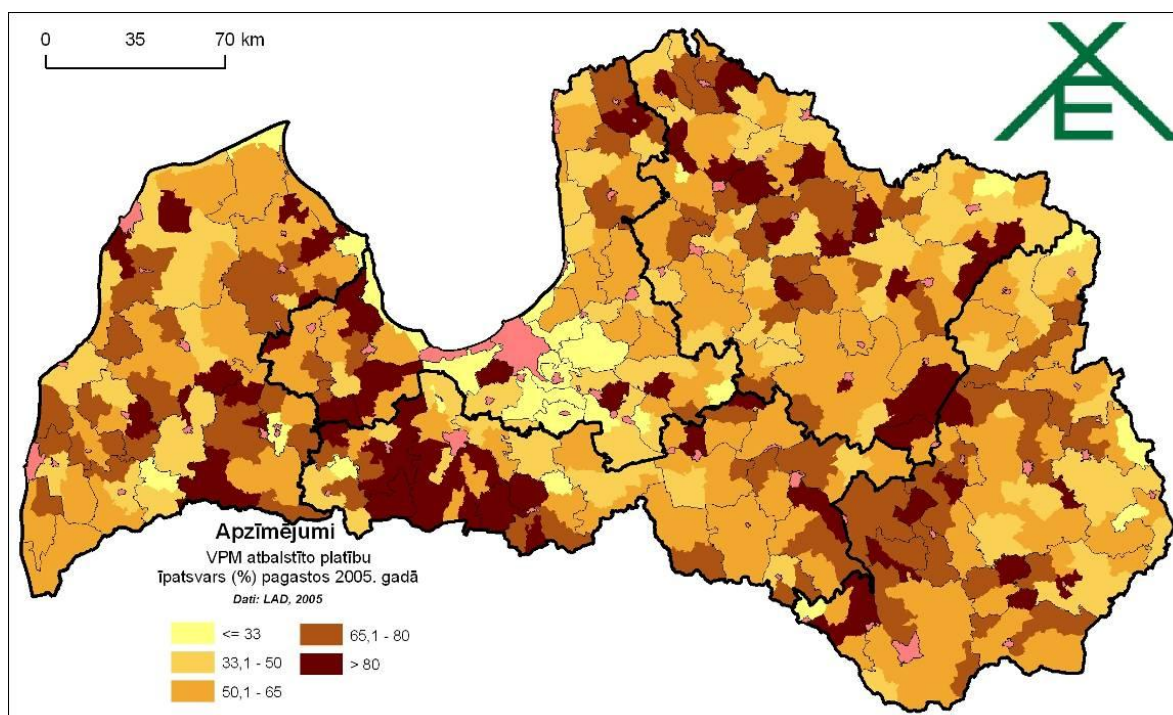

Klientu skaits Agrovides un Natura 2000 atbalsta pasākumos

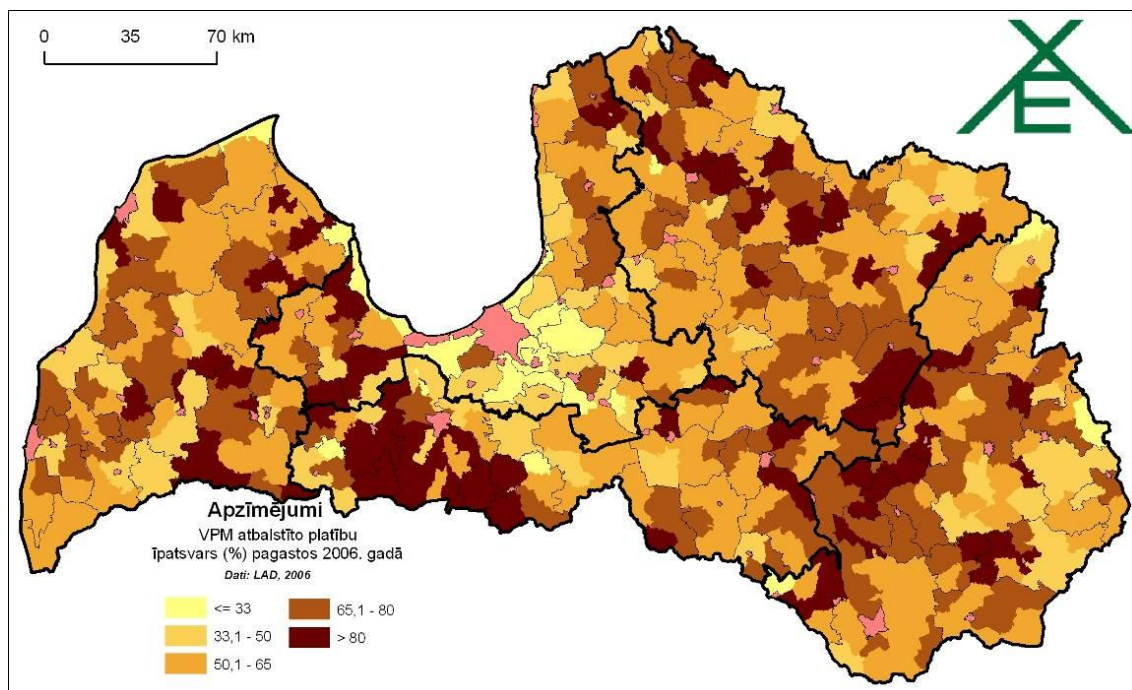
**4. pielikums. VPM apmaksāto platību īpatsvars pagastos
no 2004. – 2011. gadam**

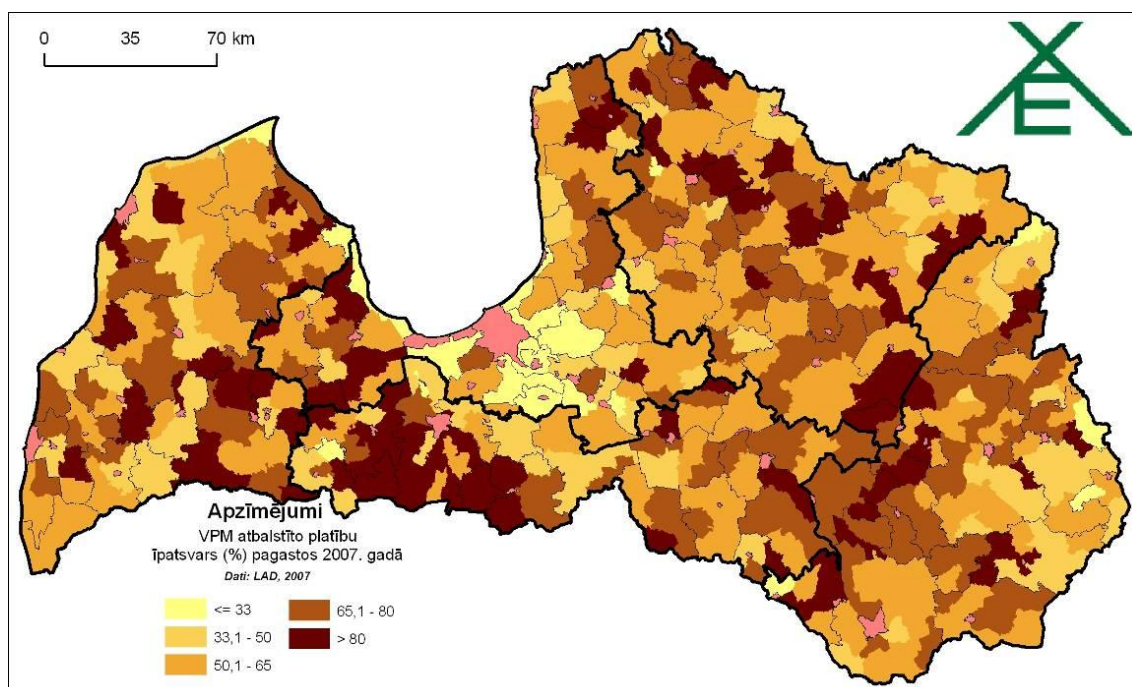
(VPM apmaksātās platības īpatsvars (%) noteikts, attiecinot apmaksātās platības pret lauku bloku kopējo platību pagastos 2007. gadā, jo dati par lauku bloku platību sadalījumu pagastos 2004. gadā pētījuma ietvaros nebija pieejami)

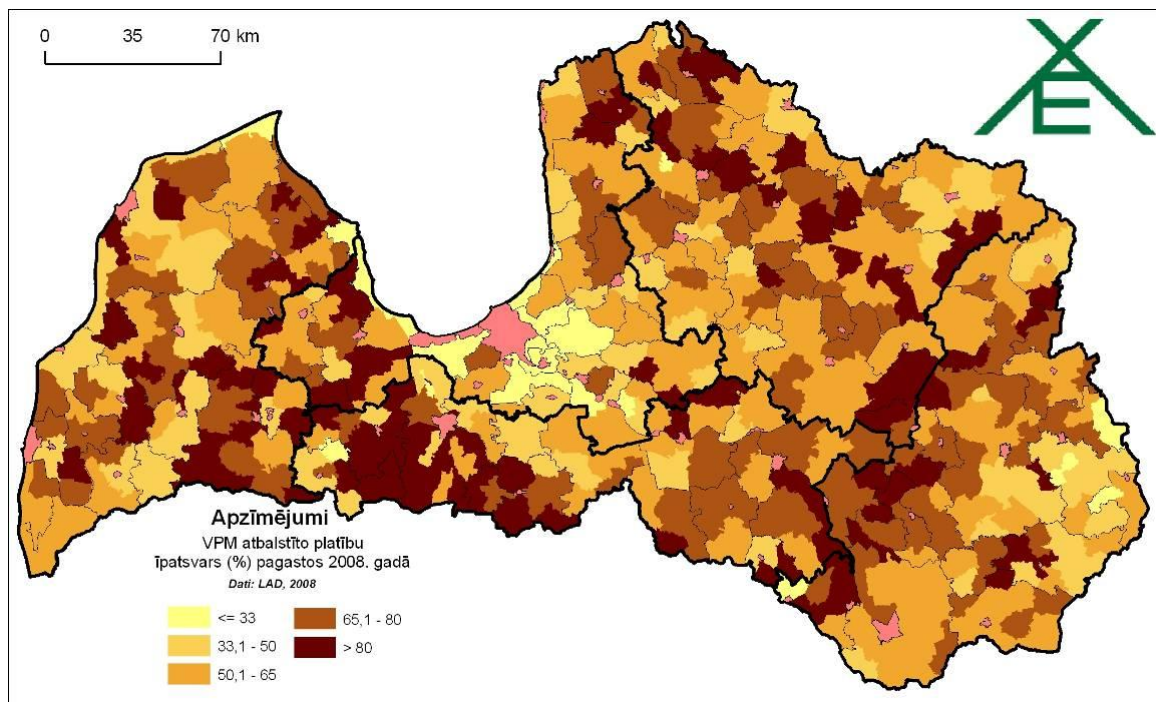
(VPM apmaksātās platības īpatsvars (%) noteikts attiecinot apmaksātās platības pret lauku bloku kopējo platību pagastos 2007. gadā, jo dati par lauku bloku platību sadalījumu pagastos 2005. gadā pētījuma ietvaros nebija pieejami)

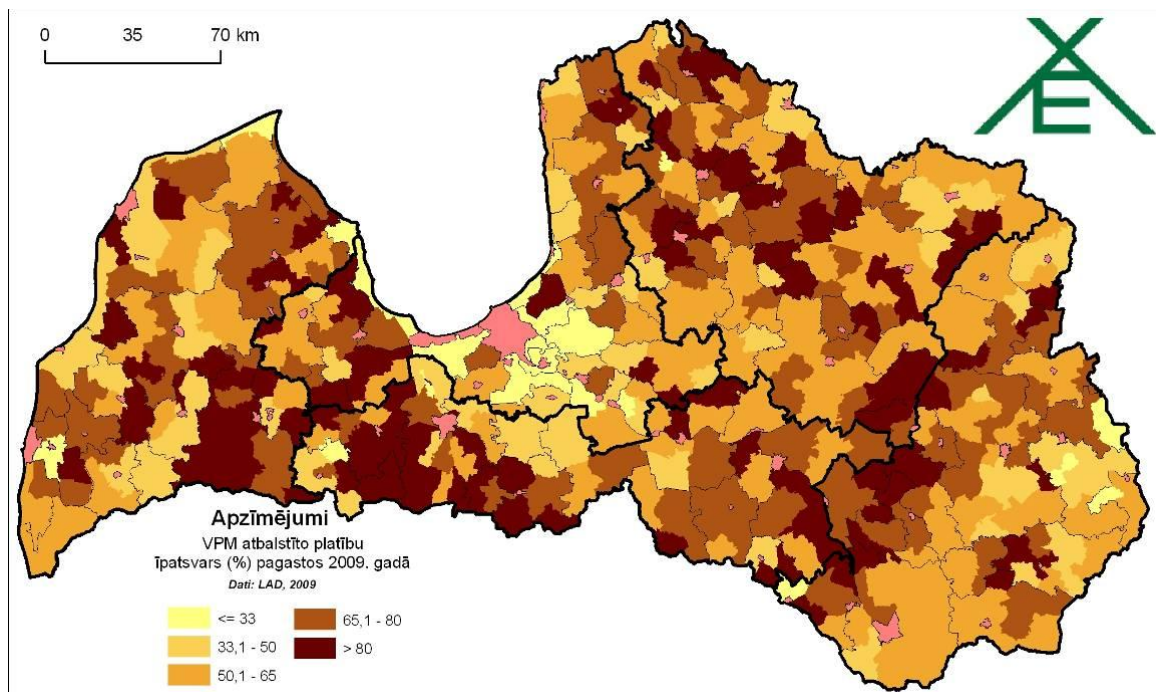
(VPM apmaksātās platības īpatsvars (%) noteikts attiecinot apmaksātās platības pret lauku bloku kopējo platību pagastos 2007. gadā, jo dati par lauku bloku platību sadalījumu pagastos 2006. gadā pētījuma ietvaros nebija pieejami)

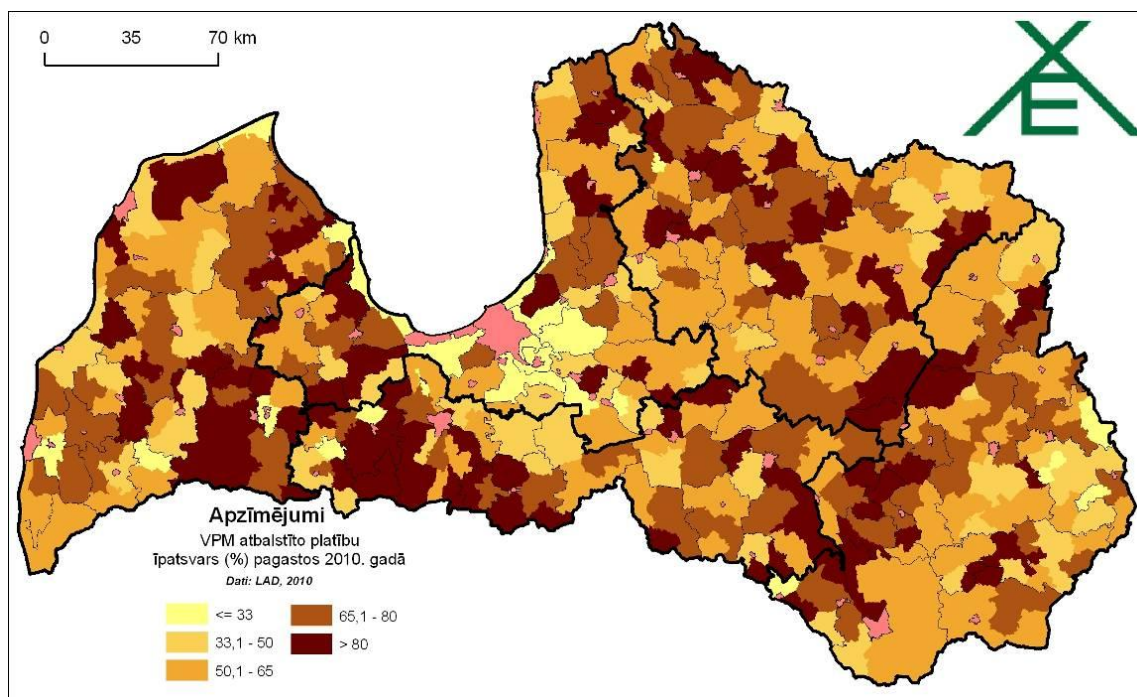
(VPM apmaksātās platības īpatsvars (%) noteikts attiecinot apmaksātās platības pret lauku bloku kopējo platību pagastos 2007. gadā)

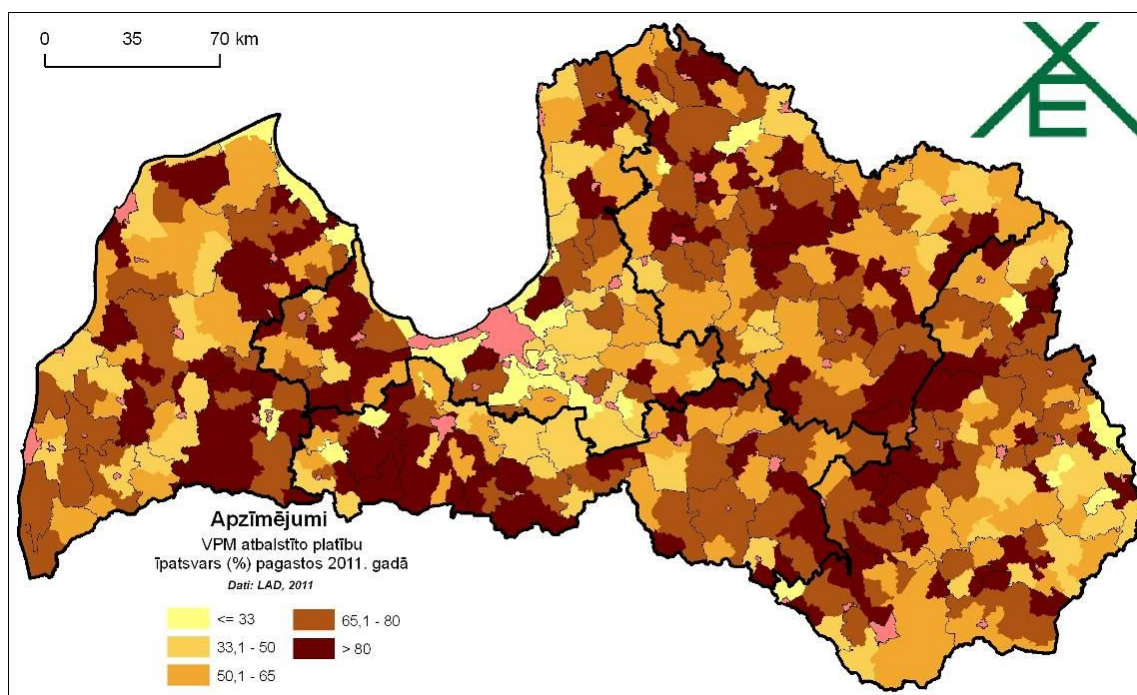
(VPM apmaksātās platības īpatsvars (%) noteikts attiecinot apmaksātās platības pret lauku bloku kopējo platību pagastos 2008. gadā)

(VPM apmaksātās platības īpatsvars (%) noteikts attiecinot apmaksātās platības pret lauku bloku kopējo platību pagastos 2009. gadā)

(VPM apmaksātās platības īpatsvars (%)) noteikts attiecinot apmaksātās platības pret lauku bloku kopējo platību pagastos 2010. gadā)

(VPM apmaksātās platības īpatsvars (%)) noteikts attiecinot apmaksātās platības pret lauku bloku kopējo platību pagastos 2011. gadā)

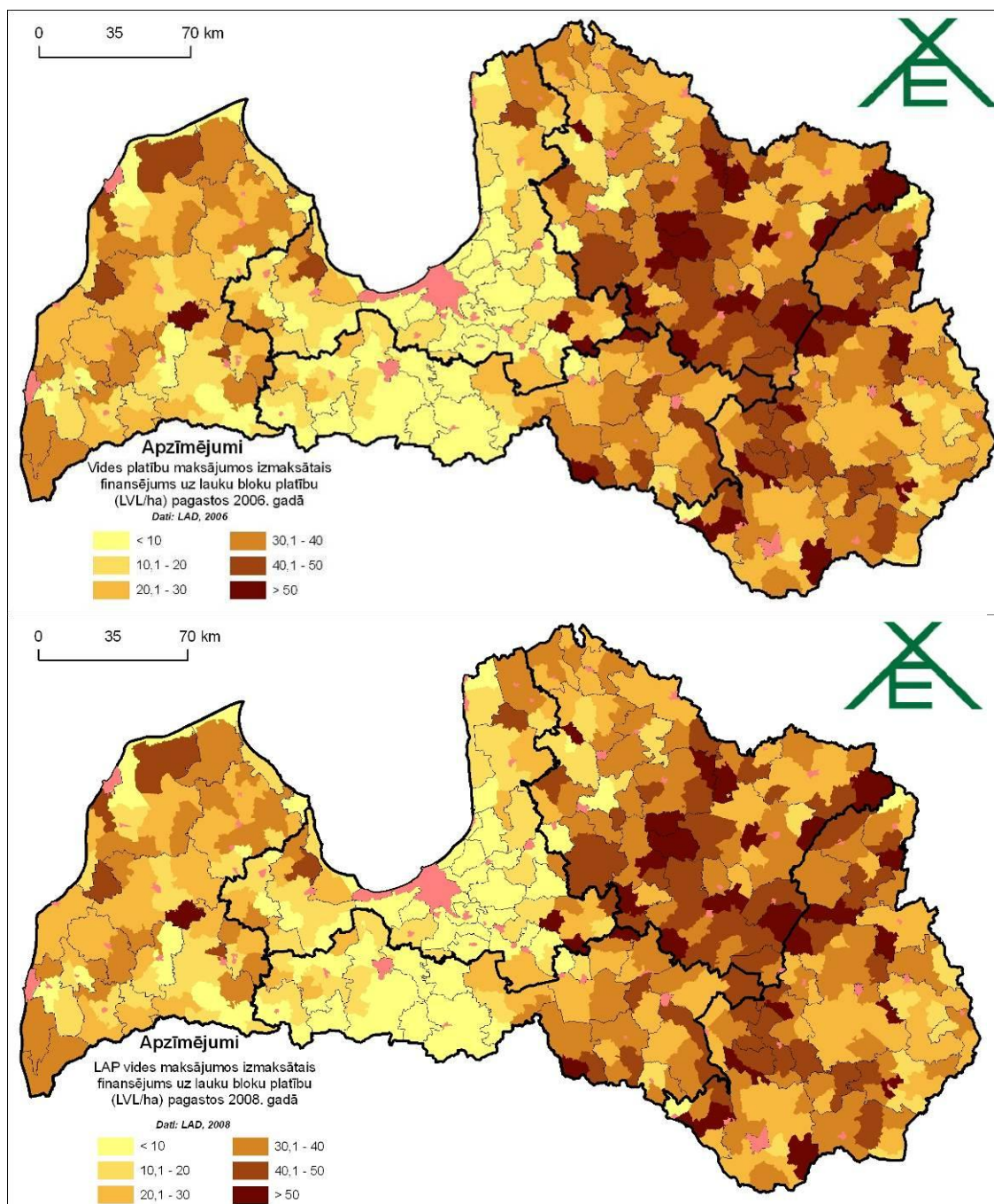
5. pielikums. Pagasti ar lielāko nekoptās LIZ īpatsvaru

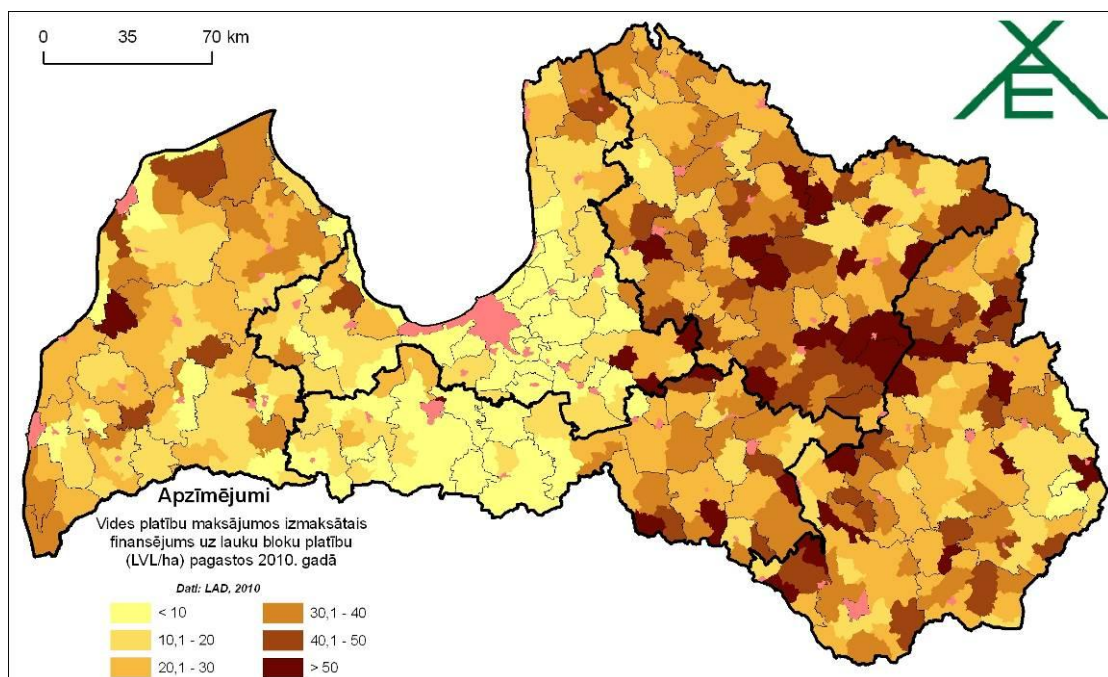
Pagasti, kur neapstrādātais LIZ īpatsvars ir virs 33%, LAD ZVA 2010

Reģions	Pagasts, pilsēta	Vidējais saimn. Lielums (ha LIZ) CSP 2010	LIZ vid. Svērtais kvalitatīvais novērt. Balles/ha VZD 01012012	Neapstrādātās LIZ īpatsvars, % LAD ZVA 2010	Esošais MLA statuss
Pierīga	Engures pag.	8.5	17	80.1	NMLA*
Pierīga	Lapmežciema pag.	5.3	19	90.4	NMLA
Kurzeme	Mērsraga pag.	8.7	24	78.0	NMLA
Zemgale	Kalnciema pag.	5.6	27	53.0	NMLA
Latgale	Istras pag.	12.5	27	40.8	3
Latgale	Lauderu pag.	18.3	27	49.6	3
Vidzeme	Mārkalnes pag.	18.7	30	34.1	3
Latgale	Ņukšu pag.	12.2	30	51.4	3
Latgale	Pasienes pag.	24.3	30	33.5	3
Kurzeme	Zvārdes pag.	24.8	30	34.7	3
Vidzeme	Zaubes pag.	20.7	31	34.7	3
Pierīga	Stopiņu nov.	12.4	31	50.9	NMLA
Pierīga	Tomes pag.	10.1	32	34.7	NMLA
Latgale	Ķepovas pag.	18.1	34	43.1	3
Pierīga	Ainažu pag.	21.8	34	44.7	NMLA
Latgale	Asūnes pag.	15.0	35	36.2	2
Pierīga	Ķekavas pag.	11.7	35	34.3	NMLA
Pierīga	Salaspils pag.	13.4	35	42.1	NMLA
Pierīga	Daugmales pag.	13.3	36	38.1	NMLA
Pierīga	Babītes pag.	23.4	36	47.3	NMLA
Zemgale	Vecumnieku pag.	18.9	37	38.0	2
Pierīga	Taurupes pag.	20.8	37	35.0	2
Pierīga	Salas pag.	11.3	37	55.7	NMLA
Zemgale	Stelpes pag.	13.6	42	37.3	1

*Nav MLA teritorijā

6. pielikums. LAP platību maksājumos izmaksātais finansējums

7. pielikums. Dažādos gados platību maksājumos kopā izmaksātais finansējums attiecībā pret VPM apmaksāto platību

